

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

کتاب معلم

(راهنمای تدریس)

فارسی

ششم دبستان

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف : دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری

نام کتاب : کتاب معلم فارسی ششم دبستان - ۷۴/۲

مؤلفان : دکتر فریدون اکبری سلنده، دکتر حسین قاسم‌پورمقدم، نازیلا بهروان، مرجان سجودی، راحله محمدی و مهتاب میرایی آشتیانی
ناظر ن محتوی : حمیدرضا شرف‌بیانی، زهرا سادات یاسینی

آماده‌سازی و نظارت بر چاپ و توزیع : اداره کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی

مدیر مور فنی و چاپ : سیداحمد حسینی

صفحه‌آر : شهرزاد قنبری

حروفچین : کبری اجابتی، فاطمه باقری‌مهر

مصحح : رعنا فرج‌زاده‌دروئی، زهرا رشیدی‌مقدم

مورآماده‌سازی خبر : فریبا سیر

مور فنی ر یانه ی : حمید ثابت‌کلاچاهی، بیمان حبیب‌پور

ناشر : اداره کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی

تهران : خیابان ایرانشهرشمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)

تلفن : ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار : ۸۸۳۰۹۲۶۶، کدپستی : ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹

وب سایت : www.chap.sch.ir

چاپخانه : شرکت افست «سهامی عام» (www.Offset.ir)

سال انتشار و نوبت چاپ : چاپ اول ۱۳۹۱

حق چاپ محفوظ است.

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۰۵-۲۰۶۸-۰ ISBN 978-964-05-2068-0

فهرست مطالب

پیشگفتار

	مقدمه، سخنی با همکاران ارجمند
۱	بودجه بندی پیشنهادی آموزشی فارسی ششم
۲	جدول مواد و کار افزارهای آموزشی (پایه ششم)
۱۰	شیوه نامه ارزشیابی درس فارسی پایه ششم

بخش اول : کلیات

۱۵	اصول برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی دوره ابتدایی
۱۵	فلسفه وجودی، ماهیت و ساختار ماده درسی
۱۵	مبانی برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی
۱۵	اصول حاکم بر برنامه درسی فارسی در دوره ابتدایی
۱۶	تبیین رویکرد برنامه درسی فارسی ابتدایی
۱۶	ضرورت ها
۱۶	رویکردهای حاکم بر برنامه درسی
۱۸	ویژگی های مخاطبان برنامه درسی فارسی ششم
۱۹	اهداف کلی برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی دوره ابتدایی
۱۹	اهداف برنامه درسی ملی
۱۹	اهداف کلی برنامه درسی فارسی دوره ابتدایی
۲۰	اهداف کلی کتاب فارسی ششم
۲۰	(۱) مهارت گوش دادن
۲۰	(۲) مهارت سخن گفتن
۲۰	(۳) مهارت خواندن
۲۰	مهارت های زبان آموزی
۲۱	– اهمیت تفکر انتقادی در مهارت خواندن
۲۲	– هوش های چندگانه از منظر زبان آموزی
۲۸	(۴) مهارت نوشتن

۳۱
۳۲
۳۲
۳۴
۳۴
۳۵
۳۶
۳۶
۳۷
۳۷
۳۸

ساختار و محتوای فارسی ششم
 کتاب مهارت‌های خوانداری
 کتاب مهارت‌های نوشتاری
شاخه‌ها ، الگوها و روش‌های یاددهی - یادگیری
 شاخه‌ الگوهای اجتماعی
 شاخه‌ الگوهای اطلاعات پردازی
 شاخه‌ الگوهای فردی
 شاخه‌ الگوهای سیستم رفتاری
ارزشیابی پیشرفت تحصیلی در پایه ششم
 ارزشیابی پیشرفت تحصیلی
 توصیه‌های اجرایی

بخش دوم: بررسی درس به درس

عنوان درس	شماره درس	فصل
ای یادتو بر دل و زبان‌ها (احمد جام)	ستایش	تحمیدیه
معرفت آفریدگار	درس اول	فصل اول آفرینش و زیبایی
پنجره‌های شناخت	درس دوم	
داستان من و شما	درس سوم	فصل دوم زبان و ادب
هفت خان	درس چهارم	
زنگ انشا	درس پنجم	فصل سوم دین و اخلاق
اخلاق پسندیده	درس ششم	
دوستی و مشاورت	درس هفتم	فصل چهارم آداب زندگی
درس آزاد	درس هشتم	
راز زندگی	درس نهم	
رنج‌هایی کشیده‌ام که میرس	درس دهم	فصل پنجم نام اوران
عطار و جلال‌الدین محمد	درس یازدهم	
ای وطن	درس دوازدهم	فصل ششم ایران من
درس آزاد	درس سیزدهم	
دریا قلی	درس چهاردهم	
میوه هنر	درس پانزدهم	فصل هفتم فرهنگ و هنر
کتاب خوانی	درس شانزدهم	
ستاره روشن	درس هفدهم	
خدایا جهان پادشاهی تو راست	نیایش	

به نام پروردگار پاک و مهربان

پیشگفتار

«اللهم اعطني كل سؤلي، و اقص لي حوائجي و لا تمنعني الاجابه و قد ضمنتها لي»
بارخدايا هر چه از تو خواهم، عطايم كن و هر نياز كه دارم، برآورده ساز و اجابتي را كه خود ضمانت آن را کرده‌ای از من دریغ مفرما. (صحیفه سجاده، دعای بیست و پنجم)
سپاسدار یگانه آفریننده مهربانیم كه توفیق عطا فرمود تا در تحقق برنامه درسی زبان آموزی دوره ابتدایی؛ با شما معلمان فرهیخته و دلبستگان آموزش عمومی در سراسر ایران عزیز، همراه باشیم.
ز نيكو سخن به، چه اندر جهان؟ به نزد سخن سنج فرخ مهان
تحول در آموزش و پرورش به عنوان اساسی‌ترین نهاد آموزشی - تربیتی کشور، با تعامل اثربخش و جامع‌نگر، همسو با دیگر ارکان فرهنگی - تربیتی، به صورت بنیادین آغاز گردیده است. تعیین ساختار آموزشی کارآمد؛ منطبق بر همه اهداف ساخت‌های نظام تعلیم و تربیت، به منظور قوام بخشی فرهنگ تعالی بخش عمومی، با تأکید بر شایستگی‌ها، به صورت نظام مند، همگانی و عادلانه؛ استقرار طرح ۳-۳-۶ را در نظام آموزشی کشور رقم زد. شورای عالی آموزش و پرورش در هشتصد و پنجاه و یکمین جلسه خود مصوبه استقرار این نظام جدید را به تصویب رساند.
همگام با این تحول، زبان فارسی كه همیشه به عنوان میراثی ارجمند، حافظ وحدت و رمز هویت ملی بوده است؛ امروز نیز نقش خود را به عنوان تکیه‌گاه رشد و اعتلای فرهنگ و ارزش‌ها بیش از پیش داراست و البته برنامه درسی زبان آموزی فارسی بزرگ‌ترین ركن این تداوم و غناست.
از سال تحصیلی گذشته كتاب‌های درسی و از آن جمله كتاب فارسی نیز همسو با برنامه درسی ملی؛ در راستای دستیابی دانش‌آموزان به مراتبی از حیات طیبه با رویکرد فطرت‌گرایی توحیدی، متناسب با موقعیت‌ها و نیازهای جدید، از پایه اول تغییراتی یافت و این روند طی سال‌های آینده برای دیگر پایه‌های دوره ابتدایی ادامه خواهد یافت.
كتاب فارسی پایه ششم، ارمغان این طرح جدید، برای تکمیل، تعمیق و تثبیت مهارت‌های زبان آموزی در دوره ابتدایی و همسو با برنامه درسی ملی است كه با عنایت خدای مهربان و همکاری جمعی از معلمان و علاقه‌مندان زبان و ادبیات و فرهنگ فارسی تنظیم شده است. امیدواریم این رهنورد فرهنگی - آموزشی با هدایت شما اندیشمندان؛ به فتح قله نیک فرجامی؛ بینجامد.

هنرمند با دانش و دادگر

بماناد تا جاودان این گهر

مقدمه

سخنی با همکاران ارجمند

زبان فارسی، برای ما جایگاه و اهمیت بسیار ارجمندی دارد. چون از سویی هویت فرهنگی ما را سامان می‌دهد و از دیگر سویی، درگاه رفتن به دنیای آموزش و یادگیری دیگر علوم و فضایل است.

درس فارسی، پیام آور شکوه و جلالِ فکر و فرهنگ ایران اسلامی در طول روزگاران است. جوهره آثار حکیمان و فرزندان پهنه علم و ادب فارسی، همواره از دو آبشخور گوارا و روح پرور، مایه ور است: سرچشمه زلال معارف باورشناختی دین اسلام، بن‌مایه‌های فرهنگی.

بزرگان و ستارگان رخشان آسمان فرهنگ و ادب، همچون فردوسی، سعدی، مولوی، حافظ و ملاصدرا و...، حکیمان الهی و انسان‌های فرهنگمند و دین باوری بوده‌اند که رگ رگ وجودشان از آن دو آبشخور، بارور و سیراب شده است و به همین سبب است که آثار این ادیبان و عالمان، روایتگر معارف قرآنی و ظرایف حکمی زبان فارسی است. زبان فارسی، روح ملت و جانمایه وحدت آفرین ایرانیان، در سراسر عالم است.

کتاب مهارت‌های خوانداری فارسی پایه ششم، مبتنی بر «برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران»، رویکرد شکوفایی فطرت الهی و با توجه به عناصر پنجگانه (علم، ایمان، اخلاق، عمل، تفکر) و جلوه‌های آن در چهار پهنه (خود، خلق، خلقت و خالق) و نیز برپایه چهارچوب «برنامه درسی فارسی دوره ابتدایی»، سازماندهی و تألیف شده است.

برای آنکه آموزش محتوای این کتاب، به فراخور شأن و جایگاه درس فارسی و همسو با اصول و اهداف برنامه و انتظارات مؤلفان، انجام گیرد؛ توجه به نکات زیر، ضروری است:

- ۱- رویکرد عام تدوین و سازماندهی محتوا و تألیف کتاب، شکوفایی فطرت با تکیه بر نگرش فرهنگی- تربیتی است.
- ۲- رویکرد خاص آموزشی بر مهارت آموزی یا آموزش مهارت‌های زبانی و فرا زبانی، استوار است، به همین روی، همزمان به مهارت‌های خوانداری و نوشتاری و نیز مهارت‌های فرا زبانی (تفکر، نقد و تحلیل) پرداخته‌ایم.
- ۳- برپایه برنامه درسی فارسی، جهت گیری زبان آموزی از اول دبستان تا پایه ششم، حرکتی از زبان به سوی ادبیات است. به همین دلیل است که در فارسی اول دبستان، همه چیز در خدمت آموزش و یادگیری نشانه‌های زبانی است، هرچه از پلکان زبان آموزی بالاتر می‌آییم به بار فرهنگی- ادبی آن افزوده می‌شود. یعنی در پایه اول، زبان خود موضوع و هدف آموزش بوده است ولی در پایه‌های بالاتر مثل ششم، زبان، گذرگاهی است برای رفتن به دنیای معانی و مفاهیم علوم گوناگون. همین مسئله سبب شده است کتاب فارسی ششم، پرمایه‌تر و ژرف‌تر به چشم آید. پس انتظار داریم نگرش روش آموزشی نیز از سطح به ژرفا گرایش یابد.
- ۴- کتاب فارسی مهارت‌های خوانداری به قلمرو شفاهی زبان و به بیان دیگر به قلمرو دریافتی یا ادراکی زبان مربوط می‌شود؛ بنابراین، لازم است در فرایند یاددهی- یادگیری، عناصر و ریزمهارت‌های خوانداری (دیدن و گوش دادن انتقادی، بهره‌گیری از دیگر حواس ظاهری در پرورش ذهن و زبان، رعایت آهنگ، لحن کلام، تکیه، مکث و درنگ در خوانش متن و تقویت خواندن انتقادی) آموزش داده شوند تا زبان آموز را پس از درک و دریافت درست، به تفکر در لایه‌های زیرین متن درس و نقد و تحلیل وادارد.

۵- در تدوین کتاب مهارت‌های خوانداری، به موضوع تقویت فرهنگ مطالعه و کتاب خوانی، پژوهش، اندیشه‌ورزی و پرورش تفکر، نقد و تحلیل، توجه کافی شده است.

۶- کتاب مهارت‌های نوشتاری به قلمرو نوشتار و نمادهای خطی زبان و به دیگر سخن، به پهنه مهارت‌های تولیدی زبان مربوط می‌شود؛ یعنی در کتاب مهارت‌های خوانداری فارسی، زبان آموز، اطلاعات و معارف را از طریق متن درس‌ها و آموزه‌ها، دریافت می‌کند و این کار، سبب پرورش ذهن و زبان، گسترش دامنه‌ وازگان و تقویت تفکر و تحلیل دانش‌آموز می‌شود که در گفتار و بیان دیدگاه‌ها و حضور فعال در کارهای گروهی و نقد و تحلیل شفاهی، قابل مشاهده و ارزشیابی است؛ اما در کتاب مهارت‌های نوشتاری فارسی، آموخته‌ها در قالب نوشته، نمایان می‌شوند.

۷) کتاب مهارت‌های نوشتاری، در اصل به چهار قسمت، بخش می‌شود:

الف) فعالیت‌های درس، نخستین تمرین‌های نوشتاری هستند و با هدف سنجش و ارزشیابی از آموخته‌های کتاب خوانداری و بر پایه متن درس، طراحی شده‌اند.

ب) املا، در این قسمت، پرسش‌هایی با تکیه بر متن درس فارسی آمده که ماهیت املائی دارند، بنابراین ضروری است به بهانه پاسخ به پرسش‌ها، آموزه‌های املائی نخست آموزش داده شوند.

پ) نگارش، در این قسمت، نوشتن اولیه و ساده، آموزش داده می‌شود و سیر از کلمه تا کلام را دنبال می‌کند یعنی نخست انتخاب و کاربرد کلمه، سپس گسترش واژه و ترکیب‌سازی، در پی آن، عبارت نویسی، پس از آن، جمله نویسی و سرانجام بندنویسی مورد توجه قرار می‌گیرد. البته همه این کارها به طور پنهان و غیرمستقیم و در قالب پرسش‌های نگارشی سازماندهی شده است ولی در آموزش، لازم است همکاران محترم به فراخور شکل گیری مهارت‌های نگارشی توجه داشته باشند.

ت) کارگاه نویسندگی، در حقیقت، اصلی‌ترین بخش کتاب مهارت‌های نوشتاری، همین قسمت است. به بیان دیگر، سه قسمت نخست، مراحل تکرار، تمرین، دست‌ورزی، نرمش ذهن و زبان و قلم است برای دستیابی به مهارت نوشتن و روی آوردن به یک کارخلاقانه و آفرینشی.

کارگاه نویسندگی خود به چهار پاره، بخش می‌شود:

۱- آموزش، اولین چیزی که در کارگاه نویسندگی آمده، آموزش و یادگیری نکات مهمی است که دانستن آن‌ها برای نویسندگی لازم است. در این بخش برخی از هنجارهای درست نویسی و شگردهای پرورش ذهن، به کوتاهی بیان شده است.

۲- کاربری، یعنی به کارگیری نکاتی که در آموزش بخش نخست گفته شده، برای این کار معمولاً یک یا دو پرسش طرح شده است که دانش‌آموزان گرامی در تولید انشای خود باید از آن آموزه‌ها بهره بگیرند.

۳- ضرب المثل، در هر کارگاه نویسندگی، یک ضرب المثل، هماهنگ با محتوای فصل انتخاب شده است. ضرب المثل‌ها جمله‌های کوتاه و معمولاً تصویری و سرشار از معانی و مفاهیم و حکمت هستند و ذهن زبان‌آموز را بارور و سیراب می‌سازند، به همین سبب در این قسمت هر کسی فهم و دریافت خود را از ضرب المثل می‌نویسد. این کار باعث می‌شود هم ضرب المثل در ذهن، جایگیر شده و به حافظه سپرده شود و هم دست مایه‌ای در گفتار و نوشتار باشد.

۴- تحلیل، در این بخش، یک پرسش تحلیلی با رویکرد واگرا آمده که فقط در پایان فصل‌ها قرار گرفته است و هدف از این تمرین نوشتاری، یادآوری آموخته‌ها، پرورش حافظه و یادسپاری دراز مدت، تقویت توانایی درک و دریافت، رشد قدرت جمع‌بندی و تحلیل نهایی دانش‌آموزان است.

گروه زبان و ادب فارسی

بودجه‌بندی پیشنهادی آموزش فارسی ششم

ماه	نیمه اول	نیمه دوم
مهر	– مرور آموخته‌های سال گذشته – ستایش – درس اول (معرفت آفریدگار)	– درس دوم (پنجره‌های شناخت)
آبان	– درس سوم (داستان من و شما)	– درس چهارم (هفت خان رستم) – درس پنجم (زنگ اتشا)
آذر	– درس ششم (اخلاق پسندیده)	– درس هفتم (دوستی، مشاورت) – درس هشتم (درس آزاد)
دی	– درس نهم (راز زندگی)	– آزمون نوبت اول – مرور و جمع‌بندی
بهمن	– درس دهم (رنج‌هایی کشیده‌ام که می‌رس)	– درس یازدهم (عطار و جلال‌الدین محمد)
اسفند	– درس دوازدهم (ای وطن) – درس سیزدهم (درس آزاد)	– درس چهاردهم (دریا قلی) – مرور و جمع‌بندی
فروردین	–	– درس پانزدهم (میوه هنر) – درس شانزدهم (کتاب خوانی)
اردیبهشت	– درس هفدهم (ستاره روشن) – نیایش	– مرور و جمع‌بندی

جدول مواد و کار افزارهای آموزشی (پایه ششم)

ردیف	فهرست مواد آموزشی و کمک آموزشی
۱	فایل صوتی / خوانش شعر / خوانش متن درس به همراه موسیقی مناسب / دکلمه شعر / روان خوانی متن درس برای املاگویی در منزل
۲	آلبوم عکس شامل: تصاویر مرتبط با درس «جنگل، دریا، گل و...» تصاویری از شاعران، نویسندگان مکان‌های ذکر شده در دروس - تصاویری از انواع خطوط فارسی (نسخ - تحریری - نستعلیق ساده - شکسته نستعلیق)
۳	واژه نامه الکترونیک برای هر درس نسخه الکترونیک کتاب‌هایی چون بوستان و گلستان سعدی دیوان اشعار پروین اعتصامی، ضرب المثل‌ها، شاهنامه
۴	فیلم‌های آموزشی از زندگی شعرا، فیلم‌های مستند با توجه به محتوای درس، نقلی از داستان‌های شاهنامه
۵	نرم افزار تعاملی بازی‌های آموزشی (بازی ساخت واژه)، تمرین‌های آموزشی برای تشخیص کلمات مترادف، هم خانواده، نشانه‌های جمع فارسی، آموزش کلمات دو املایی
۶	پوسترهایی از نمونه‌های خوشنویسی با خطوط مختلف
۷	انیمیشن: ۱ - درباره تاریخ تطوّر زبان فارسی از زبان یک شخصیت کارتونی ۲ - با موضوع یکی از داستان‌های شاهنامه
۸	کتابچه آموزشی نمایشنامه نویسی به زبان ساده جهت آمادگی برای اجرای نمایش
۹	پاورپوینت: معرفی نسخه‌های مختلف شاهنامه، ساختار کتاب فارسی ششم

جدول وسعت و توالی مهارت‌های زبانی در (پایه ششم)

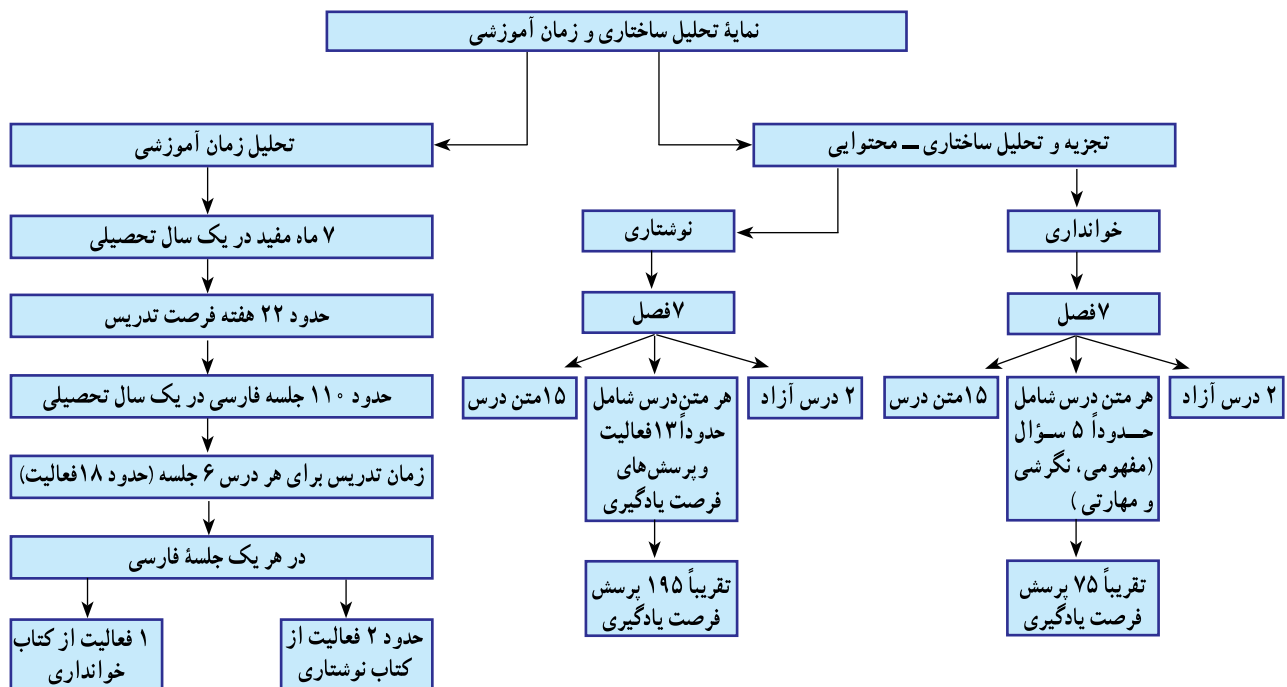
راهبردها و مهارت‌ها	ردیف
دقت و تمرکز در سخن گوینده	۱
درک سخن و دریافت پیام	۲
دریافت ارتباط بین بخش‌های مختلف پیام	۳
بررسی و اظهار نظر دربارهٔ شنیده‌ها	۴
به کارگیری اندیشه قبل از سخن گفتن	۵
به کارگیری زبان مناسب برای مخاطبان	۶
توانایی سخن گفتن در برابر جمع	۷
به کارگیری کارافزارهای مناسب ارتباطی	۸
انسجام در رساندن پیام	۹
توانایی شرکت در بحث و گفتگوها	۱۰
تمرکز و دقت در نوشته	۱۱
توانایی بلند خوانی و صامت خوانی	۱۲
خواندن با لحن و آهنگ مناسب	۱۳
درک نوشته‌ها و دریافت پیام اصلی آنها	۱۴
دریافت ارتباط بین بخش‌های مختلف نوشته	۱۵
به کارگیری کارافزارهای مناسب در خواندن	۱۶
گسترش دایرهٔ دید در خواندن	۱۷
کسب عادات مطلوب در خواندن	۱۸
توانایی به کارگیری به هنجار خط	۱۹
نوشتن درست کلمات و جملات شنیده شده	۲۰
به کارگیری علائم نشانه گذاری در نوشتن	۲۱
توانایی در نگارش برخی از پاره مهارت‌های نگارشی	۲۲
درک پیام در گونه‌های مختلف زبانی	۲۳
دقت در آهنگ کلام	۲۴
برقراری ارتباط احساسی و عاطفی با شنونده	۲۵
به کارگیری دقت و سرعت مناسب در خواندن	۲۶
توسعهٔ توانایی تبدیل نشانه‌های آوایی و نوشتاری	۲۷
توانایی خوانانویسی، درست نویسی، زیبا نویسی	۲۸
توسعهٔ عادات مطلوب در هنگام نوشتن	۲۹
توانایی بررسی محتوای متن	۳۰
توانایی بازنویسی نثر کهن به زبان ساده امروزی	۳۱
نوشتن متون خلاق و نو	۳۲

فهرست مفاهیم	ردیف
شکرگزاری از خداوند به سبب نعمات بی شمار	۱
تأمل در جلوه‌های آفرینش	۲
مفهوم تفکر، ایمان، عمل و علم در ارتباط با خود، خدا، خلقت و خلق	۳
محبت و دوستی	۴
تجلیل از مقام مادر	۵
زبان فارسی، هویت ملی	۶
توکل به خدا	۷
ادب و نزاکت رفتاری	۸
همدلی	۹
ارج نهادن به مقام شهید	۱۰
صبر و تحمل	۱۱
اخلاق پسندیده	۱۲
جوانمردی و عدالت	۱۳
رفتار نیک	۱۴
مشورت	۱۵
ورزش و سلامت	۱۶
بهره‌گیری از تجربه دیگران	۱۷
عزت نفس	۱۸
تصمیم‌گیری عاقلانه	۱۹
پشتکار و تلاش	۲۰
علم و دانش	۲۱
منزلت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله	۲۲
وطن دوستی	۲۳
علم و عمل	۲۴
ایثار و فداکاری	۲۵
ایران شناسی	۲۶
فرهنگ	۲۷
ثمربخشی	۲۸
کتاب‌خوانی	۲۹
راستگویی	۳۰
نیکوکاری	۳۱
احترام به دیگران	۳۲
علم آموزی	۳۳
نیایش	۳۴

جدول زمان بندی پیشنهادی تدریس هر فصل

شماره و عنوان فصل	درس	ماه	تعداد جلسات
ستایش ۱- آفرینش و زیبایی ۲- زبان و ادب ۳- دین و اخلاق ۴- آداب زندگی ۵- نام آوران ۶- ایران من ۷- فرهنگ و هنر	ای یاد تو بر دل و زبان ها	مهر	۲ جلسه
	معرفت آفریدگار - پنجره های شناخت	مهر	۱۲ جلسه
	داستان من و شما - هفت خان - زنگ انشا -	آبان	" ۱۸
	اخلاق پسندیده - دوستی، مشاورت - درس آزاد	آذر	" ۱۸
	راز زندگی	دی	" ۶
	رنج هایی کشیده ام - عطار و جلال الدین محمد	بهمن	" ۱۲
	ای وطن - درس آزاد - دریا قلی	اسفند	" ۱۸
نیایش ستاره روشن - خدایا جهان پادشاهی تورا ست	میوه هنر - کتاب خوانی	فروردین	" ۱۲
		اردیبهشت	۱۲ جلسه

❖ یک سال تحصیلی با در نظر گرفتن میزان تعطیلات رسمی و احتمالی به طور تقریبی ۲۲ هفته در نظر گرفته شده است. با توجه به زمان اختصاص یافته به درس فارسی که در هر هفته ۵ ساعت است مجموع ساعات سالانه این درس حدود ۱۱۰ ساعت می شود بنابراین هر درس فارسی با تمام اجزای خوانداری و نوشتاری حدود ۶ ساعت را به خود اختصاص می دهد.

جدول مواد کمک آموزشی مورد نیاز مربوط به هر درس مربوط به یک فصل

شماره درس	شماره صفحه	اهداف کلی فصل	مواد مورد نیاز (کمک آموزش)
۲ و ۱	۱۱-۲۱	- تقویت روحیه زیبا اندیشی و تفکر در آیات الهی - تفکر در پدیده‌های خلقت و اسرار جهان آفرینش - درک زیبایی‌های جهان آفرینش	- فایل صوتی - کتاب الکترونیک - کتاب بوستان و گلستان و غزلیات سعدی - فیلم مستند آموزشی - آلبوم عکس
۴ و ۳	۲۳-۳۸	- توسعه و تعمیق آشنایی با ساختار زبان فارسی - پاسداری از زبان فارسی به عنوان زبان معیار	- بوستر - فایل صوتی - واژه نامه الکترونیک - فیلم کوتاه - نرم افزار تعاملی - پویا نمایی (انیمیشن) - فلش کارت
۶ و ۵	۴۰-۴۹	- تقویت اخلاق فردی و اجتماعی - تقویت روحیه دینداری	- فایل صوتی - فیلم آموزشی - آلبوم عکس - لوح فشرده (کتاب الکترونیک)
۹ و ۸ و ۷	۵۱-۶۱	- تقویت مهارت‌های زندگی سالم - بهره گیری از آموزه‌های دینی و اخلاقی در زندگی	- فایل صوتی - فیلم آموزشی - آلبوم عکس - کتاب الکترونیک
۱۱ و ۱۰	۶۳-۷۴	- آشنایی با چهره‌های ادبی - فرهنگی و علمی - آشنایی با زندگی، آثار و شاهکارهای بزرگان	- بوستر - کتاب الکترونیک - کتاب داستان - فایل صوتی
۱۲ و ۱۳ و ۱۴	۷۶-۸۹	- پرورش و تقویت حس وطن پرستی و دفاع از کشور - آشنایی با چهره‌های تأثیرگذار در دفاع از هویت اسلامی - ایرانی	- فایل صوتی - کتاب الکترونیک - آلبوم عکس - فیلم آموزشی
۱۵ و ۱۶ و ۱۷	۹۱-۱۰۴	- آشنایی با متون کهن ایرانی - تقویت روحیه پاسداری از فرهنگ ملی - مذهبی و بومی جهت غنا بخشیدن به هویت اسلامی - ایرانی	- کتاب دیوان اشعار پروین اعتصامی - کتاب الکترونیک - فایل صوتی - آلبوم عکس

جدول نمونه سوالات قبل از هر درس (ارزشیابی تشخیصی)

معلمان می‌توانند قبل از رسیدن با طرح سؤالاتی میزان دانستنی‌ها و مهارت‌های دانش‌آموزان را محک زده و بر آن اساس طراحی آموزشی خود را عملیاتی نمایند. نمونه‌ای از سؤالات به صورت پیشنهادی در جدول ذیل مطرح می‌گردد.

جدول نمونه سوالات قبل از درس (ارزشیابی تشخیصی)

ردیف	نام درس	سؤالات پیشنهادی (آزمون رفتار ورودی)
۱	ستایش	– چرا در آغاز هر کاری «ذکر نام خدا» پسندیده است؟ – چگونه از خداوند به سبب نعمت‌های فراوان شکرگزاری می‌کنیم؟
۲	درس ۱ معرفت آفریدگار	– «دانایی» چگونه انسان را از گمراهی می‌رهاند؟ – مظاهر آفرینش که ما را به شناخت خدا می‌رساند کدامند؟
۳	درس ۲ پنجره شناخت	– چگونه می‌توان به درکی بهتر از «زیبایی‌های آفرینش» رسید؟ – مهارت‌های زبانی چه نقشی در شناخت ما دارند؟
۴	درس ۳ داستان من و شما	– برای حفظ «قدرت و ارزش زبان فارسی» چه وظیفه‌ای داریم؟
۵	درس ۴ هفت خان رستم	– چرا به کسی که کار مهمی را پس از تلاش پیگیر و گذراندن مراحل دشوار به سر انجام می‌رساند می‌گویند: «از هفت خان» گذشته است؟ – درباره «فردوسی» شاعر بزرگ پارسی گوی چه می‌دانید؟
۶	درس ۵ زنگ انشا	– شأن مقام والای شهیدان را توصیف کنید. – چرا باید یاد و خاطره شهدا را گرامی بداریم؟
۷	درس ۶ اخلاق پسندیده	– آداب غذا خوردن چیست؟ – برای خوب سخن گفتن چه نکاتی را باید رعایت کرد؟
۸	درس ۷ دوستی	– مشورت کردن چه فوایدی دارد؟ – یک دوست خوب دارای چه ویژگی‌هایی می‌باشد؟
۹	درس ۸ درس آزاد	با توجه به موضوع فصل چه عنوانی را برای درس پیشنهاد می‌کنید؟
۱۰	درس ۹ راز زندگی	– از تجربه بزرگ‌ترها چگونه می‌توان بهره برد؟
۱۱	درس ۱۰ رنج‌هایی کشیده‌ام که میرس	– در مورد علی اکبر دهخدا چه می‌دانید؟ – رمز موفقیت انسان‌های بزرگ چیست؟ – درباره فرهنگ لغات چه می‌دانید؟
۱۲	درس ۱۱ عطار و جلال‌الدین محمد	– درباره شیخ فریدالدین عطار نیشابوری چه می‌دانید؟ – در سفر چه چیزهایی یاد می‌گیرید؟
۱۳	درس ۱۲ ای وطن	– چرا وطن خود را دوست دارید؟ – برای محافظت از میهن چه وظایفی دارید؟
۱۴	درس ۱۳ آزاد	با توجه به موضوع فصل چه عنوانی را برای درس پیشنهاد می‌کنید؟
۱۵	درس ۱۴ دریاقلی	– ایثار و فداکاری یعنی چه؟ – یک نمونه از ایثارگری نام آوران را مثال بزنید.
۱۶	درس ۱۵ میوه هنر	– چگونه می‌توانید برای جامعه خود مفید و اثر بخش بانشید؟ – از درختان چه استفاده‌هایی می‌بریم؟
۱۷	درس ۱۶ کتاب خوانی	– اگر در آینده نویسنده شدید چه موضوعاتی را برای قصه‌هایتان در نظر می‌گیرید؟ – فواید کتاب‌خوانی را برشمارید.
۱۸	درس ۱۷ ستاره روشن	– راستگویی چه تأثیری در زندگی دارد؟
۱۹	نیایش	– برای اینکه خدای مهربان از ما خشنود و راضی باشد چه کارهایی انجام می‌دهید؟

جدول پیشنهادی ارزشیابی پایان هر درس

نام درس	نوع ارزشیابی	ابزار ارزشیابی	چگونگی اجرا
ستایش	کیفی، شفاهی کتبی گروهی یا فردی	– آزمون عملکردی – نمونه کار	– شعر را به آهنگ مناسب بخوانند – درک و دریافت متن را به خوبی انجام دهند
درس اول معرفت آفریدگار	شفاهی (پرسش و پاسخ)	– آزمون عملکردی – نمونه کار	معلم پس از برگزاری گردش علمی و یا پخش فیلم، از دانش‌آموزان می‌خواهد مظاهر آفرینش را گردآوری نموده و در جدولی خلاصه و طبقه‌بندی نمایند و یافته‌های خود را در گروه به بحث بگذارند
درس دوم پنجره‌های شناخت	کیفی، کتبی و شفاهی	–	معلم از محتوای درس سؤالاتی را پرسیده و دانش‌آموزان پس از مشورت در گروه پاسخ را ارائه می‌دهند
درس سوم داستان من و شما	کیفی، کتبی (گروهی یا فردی)	فعالیت یادگیری (یادداشت برداری)	– دانش‌آموزان متن درس را به دقت مطالعه کنند و سپس نکات مهم آن را یادداشت برداری کنند
درس چهارم هفت خان رستم	کیفی، گروهی	آزمون عملکردی در موقعیت شبیه‌سازی شده (ایفای نقش)	دانش‌آموزان در گروه، نقش‌ها را بین خود تقسیم کرده و بر اساس متن درس به ایفای نقش می‌پردازند
درس پنجم زنگ انشا	کیفی، کتبی فردی یا گروهی	آزمون عملکردی شناسایی	دانش‌آموزان در متن درس جستجو کرده و تشبیهات درس را پیدا می‌کنند
درس ششم اخلاق پسندیده	کیفی، گروهی	ثبت مشاهده (واقعہ نگاری)	معلم با کمک دانش‌آموزان، سفره‌ای را در هر گروه تدارک دیده و به خوردن غذا می‌پردازند و معلم در این حین به توصیف این رخداد، و میزان رعایت آداب غذا خوردن دانش‌آموزان می‌پردازد
درس هفتم دوستی، مشاورت	کیفی، فردی کتبی	خودسنجی	معلم پس از تدریس برگه‌هایی را که حاوی جملاتی ناقص در حد فهم و توانایی خواندن دانش‌آموزان است تهیه کرده و از آنان می‌خواهد که تکمیل کنند مثال: – در این درس یاد گرفتم – مواردی که در رفتار خود باید اصلاح کنم – در انتخاب دوست
درس هشتم	درس آزاد	–	–

<p>— معلم به‌عنوان تکلیف شب از دانش‌آموزان می‌خواهد که با افراد خانواده، دوستان و... مصاحبه کرده و از هر یک بپرسند: «که از نظر آنها راز زندگی چیست؟!» همه را جمع‌بندی کرده و بیاورند.</p>	<p>فعالیت یادگیری (تکلیف درسی)</p>	<p>کتابی، فردی</p>	<p>درس نهم راز زندگی</p>
<p>— چون این درس بیشترین تعداد کلمات با ارزش املایی را به خود اختصاص داده است. معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد این کلمات را از درس استخراج کرده و فهرست نمایند.</p>	<p>آزمون عملکردی شناسایی</p>	<p>کتابی، فردی (فردی یا گروهی)</p>	<p>درس دهم رنج‌هایی کشیده‌ام که می‌پرس</p>
<p>معلم ۱۲ گویه (معیار) قابل فهم درس بر اساس فهرستی از مفاهیم، مهارت‌ها، فرایندها و یا نگرش‌ها تهیه نموده و روند کار دانش‌آموز را در خصوص کلیه فعالیت‌های این درس ثبت می‌کند.</p>	<p>فهرست واری (چک لیست)</p>	<p>کتابی، فردی</p>	<p>درس یازدهم عطار و جلال‌الدین محمد</p>
<p>در این شیوه از شاگردان خواسته می‌شود حاصل فعالیت عملی خود را با موضوع «میهن» در قالب روزنامه دیواری ارائه دهند.</p>	<p>آزمون عملکردی نمونه کار</p>	<p>گروهی، کتابی</p>	<p>درس دوازدهم ای وطن</p>
<p>—</p>	<p>آزاد</p>	<p>—</p>	<p>درس سیزدهم درس آزاد</p>
<p>آموزگار از دانش‌آموزان می‌خواهد از متن درس سؤالاتی طرح کرده و بنویسند و سپس سؤالات را در گروه از یکدیگر بپرسند و جواب دهند.</p>	<p>فعالیت یادگیری طرح سؤال</p>	<p>کتابی، فردی (کتابی و شفاهی)</p>	<p>درس چهاردهم دریاقلی</p>
<p>دانش‌آموزان شعر میوه هنر را در قالب یک داستان زیبا بنویسند.</p>	<p>آزمون عملکردی کتابی (داستان نویسی)</p>	<p>کتابی، فردی (فردی یا گروهی)</p>	<p>درس پانزدهم میوه هنر</p>
<p>آموزگار برگه آزمون حاوی سؤال را در اختیار دانش‌آموز می‌گذارد و او با استفاده از کتاب در صورت نیاز، به سؤالات پاسخ می‌دهد.</p>	<p>آزمون مواد کاغذی (کتاب باز)</p>	<p>کتابی، فردی</p>	<p>درس شانزدهم کتاب خوانی</p>
<p>دانش‌آموز طی جلساتی که به‌این درس تعلق دارد موظف است دانشی را که از سیرة پیامبر (ص) طی درس فراگرفته است، در شرایط واقعی روزمره به کار گیرد و در پایان درس، عملکرد خود را گزارش دهد.</p>	<p>آزمون عملکردی ارائه گزارش</p>	<p>کتابی، فردی</p>	<p>درس هفدهم ستاره روشن</p>
<p>— معلم ضرورت نیایش و کُرُنش به درگاه الهی را در قالب پرسش و پاسخ مطرح می‌کند.</p>	<p>پرسش و پاسخ</p>	<p>کتابی، شفاهی</p>	<p>نیایش</p>

شیوه نامه ارزشیابی درس فارسی پایه ششم

نوع آزمون و ارزشیابی	مواد درسی	ساعات
شفاهی، آزمون عملکردی کتبی کتبی	۱- مهارت‌های خوانداری: فارسی ۲- مهارت‌های نوشتاری: املا ۳- مهارت‌های نوشتاری: نگارش و انشا	۵ ساعت در هفته

تذکر: از تفکیک ساعات و موضوع آموزش مهارت‌های زبانی و واگذاری آن به برنامه‌های دیگر جداً خودداری شود. بی‌توجهی به این مسئله، آسیب اصلی برنامه در سال‌های گذشته بوده است. درس زبان و ادبیات فارسی به سه ماده درسی، بخش شده است:

(۱) مهارت‌های خوانداری فارسی:

(۲) مهارت‌های نوشتاری: الف - املا

(۳) مهارت‌های نوشتاری: ب - نگارش و انشا

هر یک از این سه عنوان درس، به صورت مستقل، بیست نمره دارند، چگونگی ارزشیابی و نمره‌گذاری درس‌ها در پی، می‌آید.

۱ - ارزشیابی فارسی (مهارت‌های خوانداری)

این درس به آموزش و تقویت مهارت‌های شفاهی یا گفتاری زبان می‌پردازد. در ارزشیابی هم انتظار می‌رود، پاره‌ای از مهارت‌های خوانداری زبان، مورد توجه همکاران قرار گیرد.

در این برنامه تأکید بر تقویت مهارت‌های گوش کردن، تمرکز داشتن، درست حرف زدن، گفت و گوی دو نفره، گفت و گو در جمع، خوانش صحیح متن و حفظ شعر از اهداف اساسی است که با هم دیده شده‌اند و در ارزشیابی باید استقلال آنها حفظ شود.

از سوی دیگر در کتاب فارسی علاوه بر متون نظم و نثر فارسی گذشته و معاصر، درک و فهم محتوای متون نیز ضروری است بدین منظور در ارزشیابی توجه به توانایی تفکر، قدرت نقد و بررسی و تحلیل نیز در نظر گرفته شده است.

یادآوری: آزمون پایانی مهارت‌های خوانداری فارسی به صورت شفاهی برگزار می‌شود ولی برای اینکه همکاران بتوانند از همه دانش‌آموزان ارزشیابی یکسانی به عمل آورند و نمره‌هایی برای هر یک داشته باشند، پیشنهاد می‌شود: ماهی یک بار آزمون کتبی هم برای ارزشیابی از فارسی برگزار شود. در برگزاری این آزمون پرسش‌های صفحه‌های نخست هر درس در کتاب مهارت‌های نوشتاری با عنوان «فعالیت‌های درس» می‌تواند به کار گرفته شود. (ارزیابی تکوینی یا مستمر)

ارزشیابی درس مهارت‌های خوانداری فارسی ششم

ردیف	عنوان	نمره
۱	خوانش متن (نظم و نثر)	۶
۲	درک و دریافت	۴
۳	حفظ شعر	۲
۴	فن بیان	۲
۵	یادآوری	۲
۶	کارگاه درس پژوهی	۲
۷	خودارزیابی	۱
۸	معنی واژه	۱
جمع کل		۲۰

شرح موضوع‌های ارزشیابی مهارت‌های خوانداری فارسی :

۱- **خوانش متن**: خوانش متن شامل متون نظم و نثر است (۳ نمره نظم، ۳ نمره نثر)

در خوانش متن توجه به موارد زیر ضروری است :

- رعایت آهنگ

- توجه به لحن کلام

- رعایت تکیه : تکیه، فشار آوایی است که روی هجای کلمه ایجاد می‌شود و موجب برجسته شدن هجای کلمه می‌شود. در

مورد کلمات چندهجایی باید توجه کنیم که تغییر در هجا باعث تغییر در معنی کلمه می‌شود.

مانند : سبزی **sabzi** (به معنی سرسبزی و طراوت) ، سبزی **sab/zi** (سبز هستی)

ولی **vali** (سرپرست) ، ولی **va/li** (اما)

- رعایت مکث و درنگ

- رعایت ایستگاه‌های آوایی : منظور از ایستگاه‌های آوایی، جاهایی است که سخن نیاز به قطع و وصل و کشش‌های آوایی دارد

و به عبارتی رعایت زیر و بم کلمات است.

۲- **درک و دریافت (درک مطلب)**: در این بخش به ارزشیابی توانایی تفکر و قدرت نقد و تحلیل دانش‌آموزان از معنی و

مفهوم شعر و نثر و محتوای درس، بخوان و بیندیش، حکایت و... توجه می‌شود. می‌توان از پرسش‌های فعالیت درس در کتاب

مهارت‌های نوشتاری فارسی نیز البته به صورت شفاهی در این بخش، ارزشیابی کرد.

۳- **حفظ شعر**: در این بخش لازم است هر یک از شعرهای (بخوان و حفظ کن) کتاب را دانش‌آموزان در طول یادگیری

مستمر و ارزشیابی تکوینی، حفظ کنند؛ زیرا تأکیدی هست تا حافظه دانش‌آموزان خوب پرورش یابد، تقویت حافظه، پایه دیگر سطوح

یادگیری است اما برای ارزشیابی پایانی در نوبت اول و آخر، کافی است یک شعر را به دلخواه از حفظ، ارائه نمایند. در آزمون کتبی

برای سنجش توانایی حفظ شعر، بیت یا ابیات به صورت کامل خواسته شود و از دادن پرسش‌های تکمیل‌کردنی یا جای خالی در این

بخش، خودداری گردد.

۴- فن بیان: در قلمرو مهارت‌های خوانداری زبان، پرورش و تربیت مهارت درست سخن گفتن یکی از اصلی‌ترین اهداف است. از این مهارت به عنوان مهارت «فن بیان» یا «سخنوری» یاد می‌شود. مقصود ما از فن بیان در فارسی ششم آن است که دانش‌آموز بتواند دیده‌ها، خوانده‌ها، شنیده‌ها و نتیجه‌اندیشه و تفکر خود را درست بر زبان آورد. این مهارت هم مانند دیگر مهارت‌های زبانی به تمرین و تکرار نیاز دارد. بنابراین لازم است در فرصت‌های آموزش و یادگیری به گروه‌ها و افراد مجال خوب سخن گفتن داده شود.

خوب گوش دادن، خوب دیدن، مشارکت فعال در فعالیت‌های گروهی، بازی‌ها و نمایش‌های آموزشی، مقدماتی هستند برای کسب مهارت پرورده‌گویی و خوب سخن گفتن و مهارت «فن بیان».

۵- یادآوری

- هدف:
- رشد مهارت‌های زبانی
  - شناخت ساختمان نحوی زبان فارسی
  - تفسیر و بازشناسی کاربرد واژه‌ها
  - تشریح عناصر زبانی

در ارزشیابی شفاهی فارسی لازم است دانش‌آموزان به نکات و موضوع‌های زبانی و ادبی مطرح شده در بخش یادآوری‌ها نیز توجه داشته باشند و معلمان محترم در ارزشیابی، بیشتر به جنبه‌های کاربردی این نکته‌ها و تحلیل متن درس‌ها به کمک این نکات از سوی دانش‌آموز توجه نمایند.

۶- کارگاه درس پژوهی

- هدف:
- تجسم بخشیدن به آموزه‌های درسی
  - مشارکت در کارگروهی
  - تقویت تفکر جمعی
  - عمق بخشیدن به یادگیری

اختصاص دو نمره به این بخش به معنی توجه به عملکرد دانش‌آموزان در طول آموزش و یادگیری مستمر و میزان فعالیت آنان در کارهای جمعی کارگاهی در کلاس و بیرون از کلاس است. روشن است که در اجرای فعالیت‌های کارگاه درس پژوهی و ارزشیابی آن، هم نمره‌های فردی و هم نمره‌های گروهی باید در نظر گرفته شود.

۷- خودارزیابی:

هدف: ارائه پاسخ شفاهی برخاسته از تفکر و برداشت از محتوای درس، مهارت سخن گفتن، فن بیان و میزان درک دانش‌آموز از مطالب درس.

از آنجا که چینه‌سؤالات این بخش از سطح هم‌گرا به سطح واگرا است، پرسش‌های نوع سوم از ارزش یاددهی - یادگیری بیشتری برخوردارند و در این بخش، شایسته است که سؤالات واگرا بیشتر مورد توجه قرار گیرد.

۱- معنی واژه: شناخت معنی واژگان به صورت مستقل و بیرون از متن، انجام نمی‌شود بلکه ارزشیابی از این بخش در قالب کلمات مترادف، متضاد و شبکه معنایی صورت می‌پذیرد.

۲- ارزشیابی مهارت نوشتاری - الف : املاي فارسي ششم

املاي فارسي: کتبي (۲۰ نمره)

- ارزشیابی تکوینی (۲۰ نمره): ۲۰ نمره املاي تقریری تقسیم بر دو، به اضافه ۱۰ نمره طرح سؤال از بخش فعالیت‌های املاي کتاب مهارت‌های نوشتاری و پرسش‌های املاي معلم ساخته.

- ارزشیابی پایانی (۲۰ نمره): ۲۰ نمره املاي تقریری تقسیم بر دو، به اضافه ۱۰ نمره طرح سؤال از بخش فعالیت‌های املاي کتاب مهارت‌های نوشتاری و پرسش‌های املاي معلم ساخته. $۲۰ = ۱۰ + ۲ \div ۲ = ۲۰$ نمره تقریری.

نمره نهایی: میانگین ارزشیابی تکوینی و پایانی $(۲۰ \div ۲ = ۲۰)$ $۴۰ \div ۲ = ۲۰$

یادآوری: املاي تکوینی (مستمر) همیشه از درس جدید نیست و می‌توان از درس‌های پیشین و حتی از شعرها، بخوان و بیندیش‌ها و دیگر کتاب‌های درسی همان پایه نیز املا گفت.

۳- ارزشیابی مهارت‌های نوشتاری - ب: نگارش و انشا

انشای فارسي (۲۰ نمره)

- ارزشیابی تکوینی (۲۰ نمره): ۱۰ نمره، نوشتن موضوع انشا، به اضافه ۱۰ نمره طرح پرسش‌هایی از فعالیت‌های انشایی و نگارشی کتاب مهارت‌های نوشتاری و پرسش‌های نگارشی معلم ساخته.

- ارزشیابی پایانی (۲۰ نمره): ۱۰ نمره، نوشتن موضوع انشا، به اضافه ۱۰ نمره طرح پرسش‌هایی از فعالیت‌های انشایی و نگارشی کتاب مهارت‌های نوشتاری و پرسش‌های نگارشی معلم ساخته.

نمره نهایی: میانگین ارزشیابی تکوینی و پایانی $(۲۰ \div ۲ = ۲۰)$ $۴۰ \div ۲ = ۲۰$

لازم است در ارزشیابی نگارش و انشا به موارد زیر توجه شود:

۱) رعایت نظم منطقی و پرورش موضوع

۲) به کارگیری درست نکته‌های نگارشی، دستوری و املاي

۳) تأکید و توجه به استفاده از جمله‌های نو و خلاق

۴) بهره‌گیری از تخیل و عناصر زیبای سخن

۵) توانایی بهره‌گیری از نکات آموزشی مطرح شده در کارگاه نویسندگی

۶) به کارگیری واژگان مناسب و تعبیرها و ترکیب‌های خوش ساخت

۷) استفاده از آیات و روایات متناسب با موضوع

۸) به کارگیری و استفاده مناسب از ضرب‌المثل‌ها و اشعار مناسب

۹) پیراسته، ویراسته و پاکیزه نویسی

۱۰) بیان و توصیف دقیق مشاهدات

۱۱) در صورت برخورداري نوشته از فضای خلاقانه و نگاه نو، می‌توان از برخی کاستی‌های ظاهری و کم اهمیت مانند

خط خوردگی‌ها، چشم پوشی کرد.

بخش اول

کلیات

اصول برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی دوره ابتدایی

«فلسفه و جودی، ماهیت و ساختار ماده درسی»

زبان فارسی نماد و نماینده هویت ملی و فرهنگی ماست و ادبیات فارسی آئینه فرهنگ و اندیشه ایران اسلامی از گذشته تاکنون، در نتیجه آموزش ادبیات و زبان فارسی پل پیوند با هویت و فرهنگ اسلامی - ایرانی است. جز این، همه دروس نیازمند زبان و ادبیات فارسی هستند و آموزش، بدون این واحدهای درسی امکان پذیر نیست. محتوای ادبیات فارسی نیز به تربیت معنوی، تلطیف روح و احساسات و انتقال فضایل الهی و انسانی کمک می کند.

در ساختار این ماده درسی دو قلمرو زبان و ادبیات در عین پیوستگی جدا و مجزا از هم مطرح شده اند. زبان به عنوان یک پدیده اجتماعی در شکلی پویا به انجام وظیفه انتقال مفاهیم و ادبیات به عنوان زبانی برتر به انتقال هنرمندانه اندیشه و فرهنگ می پردازند.

پس رسالت زبان «چه گفتن» و ادبیات، «چگونه گفتن» است و از نظرگاه منطق آموزشی این دو یکسان نیستند. در ساختار دروس کتاب درسی، ادبیات در قالب متن های درسی زیبا، رسا، اشعار، حکایات و داستان هایی از متون کلاسیک و نو، ایران و جهان، سامان پذیرفته است و مقوله های زبانی نیز در قالب آموزه های دستوری، نگارشی و املا تدوین یافته اند.

«مبانی برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی»

- ۱) حفظ غنای اندیشه و بینش ایرانیان که در آثار منثور و منظوم فرهنگ و ادب فارسی جای دارد.
- ۲) ایجاد فرصت بهینه برای دانش آموزان در آشنایی با زبان و ادب فارسی با هدف کسب تجارب قابل استفاده در زندگی
- ۳) ایجاد زمینه تقویت خلاقیت و کاربرد درست مهارت های زبانی و ادبی در دانش آموزان
- ۴) ترغیب دانش آموزان در پاسداری از زبان و ادبیات فارسی به عنوان میراث فرهنگی
- ۵) پویایی و گویایی ذهن دانش آموزان در پویه های یاددهی - یادگیری همگام با تحولات حوزه آموزش زبان و ادبیات فارسی با رویکردی نوین

اصول حاکم بر برنامه درسی فارسی در دوره ابتدایی

همسو با برنامه درسی ملی، اصول حاکم بر برنامه درسی فارسی نیز با فرایندی منطبق بر «فطرت گرایی توحیدی» و بسترسازی برای دستیابی به قرب الی الله و حیات طیبه ویژه دانش آموزان طراحی می شوند.

زمینه سازی برای ارتقای آداب و مهارت های زندگی در کودکان با توجه به جنبه های کاربردی و مهارت های زبانی، تقویت تفکر انتقادی و خلاقیت و گسترش فرهنگ مطالعه مستمر در زندگی کودک از اصول جامع برنامه درسی فارسی هستند. به کارگیری جدیدترین دستاوردهای حوزه ادبیات کودکان، و تأکید بر شیوه های غیرمستقیم آموزش نکات زبانی، اخلاقی، ارزشی و شناختی و ترسیم مسیر آموزش زبان فارسی از ساده به تکامل یافته و از زبان طبیعی به زبان معیار از اصولی هستند که در تدوین برنامه استفاده می شوند.

توجه به تمامی گونه های زبان فارسی، حفظ تناسب در حضور نقش زنان و مردان در برنامه درسی و رعایت محدوده جغرافیایی اصول مهم حاکم در تدوین محتوا می باشند^۱.

۱- مراجعه شود به کتاب «راهنمای آموزش زبان فارسی در دوره ابتدایی» مؤلفان: دکتر اکبری و همکاران

تبیین رویکرد برنامه‌درسی فارسی ابتدایی

ضرورت‌ها

تولید برنامه‌ای مکتوب و مدون با رویکرد مشخص زبان‌شناختی و روان‌شناختی که بتوان اصول آموزش را بر آن بنیان نهاد و بین «اهداف، محتوا، روش‌ها، ارزشیابی» و نیازهای کلی جامعه هماهنگی ایجاد کرد، بسیار ضروری است. همخوانی و پیوستگی در سیر و تداوم اصول و مبانی زبان‌آموزی و توجه به همه جنبه‌های آن و همگام شدن با انتظارات برنامه‌درسی ملی ضرورت طراحی برنامه‌درسی جدید و نوگرا را بیش از پیش متجلی می‌نماید.

لذا در راستای تحولات بنیادین نظام آموزش و پرورش و برقراری طرح آموزشی ۳-۳-۶ تبیین رویکرد جدید برنامه‌درسی فارسی ابتدایی نیز اتفاق می‌افتد.

رویکردهای حاکم بر برنامه‌درسی

در هر برنامه‌درسی مجموعه‌ای از بنیادهای نظری، با هدف جهت‌گیری اساسی نسبت به یاددهی و یادگیری استفاده می‌شود. رویکرد عام برنامه‌درسی فارسی «فطرت‌گرایی توحیدی» است. که محتوای آن باید زمینه‌رشد و پرورش فطرت الهی دانش‌آموزان را فراهم آورده و ایشان را به سوی «حیات طیبه» رهنمون سازد. با توجه به تنوع و گوناگونی در رویکردهای مختلف، در برنامه‌درسی فارسی دوره ابتدایی، انتخاب رویکردهای ذیل مدنظر می‌باشد:

(۱) رویکرد کلی (holistic approach): براساس بنیاد روان‌شناختی این رویکرد (روانشناسی گشتالت) انسان هنگام برخورد با امور و پدیده‌ها ابتدا به کل آن‌ها توجه می‌کند و پس از آن به اجزای سازنده کل می‌پردازد. به همین جهت در برنامه‌های درسی

و مراحل یاددهی - یادگیری نیز از «کل به جز» حرکت می‌کنیم. در تدوین و سازماندهی ساختار و محتوایی بخش خواندن و مهارت‌های ادراکی از این رویکرد بیشتر استفاده شده است.

۲) رویکرد تحلیلی (**atomistic approach**) : براساس این رویکرد انسان هنگام مواجه شدن با امور و پدیده‌ها، ابتدا به اجزای سازنده آن توجه می‌کند و سپس با ترکیب اجزاء کل‌های تازه‌ای را تولید می‌کند. در تدوین محتوای مهارت‌های تولیدی (گفتاری - نوشتاری) از این رویکرد بهره گرفته می‌شود.

۳) رویکرد تلفیقی (**eclectic approach**) : به منظور انتقال منسجم دانش‌ها، مهارت‌ها و ارزش‌ها، در هر دو بخش مهارت‌های تولیدی و ادراکی از این رویکرد استفاده می‌شود.

۴) رویکرد تجربه‌زبانی (**language- experience**) : این رویکرد با مرتبط کردن خواندن و نوشتن به گوش دادن و سخن گفتن، بیش از همه در تمرین‌ها و فعالیت‌های یادگیری خواندن و نوشتن استفاده می‌شود.

۵) رویکرد زبان‌شناختی (**linguistic approach**) : در این رویکرد «جمله» اساسی‌ترین واحد زبانی است و در آن خواندن و نوشتن همزمان صورت نمی‌گیرد، بلکه در پی آموزش خواندن واژه، از طریق متن ساده، مرحله نوشتن آغاز می‌شود و به طور همزمان به عناصر ساختارهای آوایی، صرفی، نحوی و معنایی توجه می‌شود.

۶) رویکرد فعالیت‌محور (**Activity centered**) : از این رویکرد که حضور فعال دانش‌آموزان را در جریان یاددهی - یادگیری نشان می‌دهد در تهیه سازماندهی محتوای زبان‌آموزی دوره ابتدایی استفاده می‌شود و آموزش زبان به آموزش مهارت‌های زبانی گسترش می‌یابد.

۷) رویکرد ترکیبی کلی (**eclectic approach**) : شاید بتوان این رویکرد را به عنوان یک رویکرد کاملاً تلفیقی در حوزه زبان و ادبیات تلقی کرد که در این صورت از این طریق می‌توان به بسیاری از نیازهای موضوع درسی، دانش‌آموز و جامعه پاسخ داد.

ویژگی‌های مخاطبان برنامه درسی فارسی ششم

آگاهی داشتن معلمان از ویژگی‌های جسمانی، شناختی و عاطفی دانش‌آموزان کمک شایانی در انتخاب مناسب الگوی یاددهی-یادگیری به آنان می‌نماید. شناخت مخاطب و پی بردن به دنیای اندیشه و پیش‌بینی نیازهای او گامی مؤثر در اجرای موفق تدریس خواهد بود. لذا گسترش دامنه اطلاعات در این زمینه با مطالعه کتب موضوعی مرتبط برای معلمان دوره ابتدایی که بنیان‌گذاران آموزش اصولی و منطقی در عرصه آموزش و پرورش هستند توصیه می‌گردد.

از آنجائی که بعد از سالیان متمادی نظام آموزشی کشور به طرح «۳-۳-۶» تغییر یافته است. شناخت دانش‌آموزان پایه ششم، در جهت‌گیری‌های فرایند کاری معلمان امری ضروری است.

دانش‌آموزان پایه ششم که غالباً دوازده ساله می‌باشند در بخش سوم از تقسیم‌بندی دوران کودکی (از تولد تا ۳ سالگی، از ۳ سالگی تا ۷ سالگی، از ۷ تا ۱۲ سالگی) قرار می‌گیرند. در این مقطع سنی از نظر جسمی، ذهنی و عاطفی دچار تغییرات شگرفی می‌شوند و روابط میان فردی ایشان گسترش می‌یابد. بنابراین فرصت‌های تازه‌ای جهت رشد استعدادها و بروز توانایی‌های جسمی و ذهنی آنان فراهم می‌گردد. به تدریج از وابستگی ایشان به والدین کاسته شده و به عنوان فردی مستقل ابراز وجود می‌کنند. سلامت جسمانی دانش‌آموزان در این سنین در سازگاری عاطفی و اجتماعی کودک مؤثر است و بیماری‌های طولانی باعث شکست یا افت تحصیلی دانش‌آموزان می‌شود.

رشد عاطفی و اجتماعی کودک در دوره ابتدایی بسیار سریع است و معلمان و هم کلاسی‌ها در آن نقش مهمی دارند کودک در مدرسه علاوه بر آموختن خواندن و نوشتن مطالب و روش‌های جدید، تعامل اجتماعی را نیز می‌آموزد. رشد ذهنی کودکان در سنین ۷ تا ۱۲ سالگی در مرحله «عملیات محسوس یا عینی» قرار دارد که در آن کودک توانایی انجام اعمال منطقی را کسب می‌کند.

اهداف کلی برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی دوره ابتدایی

اهداف برنامه درسی ملی

اهداف در برنامه درسی ملی ویژگی‌ها و مختصات مطلوب و مورد انتظار برون داد نظام آموزش و پرورش را تبیین می‌کند و ضمن سامان بخشی به برنامه‌های درسی و تربیتی، چارچوب جهت‌گیری انتخاب و سازماندهی محتوا، روش‌های یادگیری، منابع و ارزشیابی را نیز تعیین می‌کند. اهداف در چهار سطح به شرح ذیل تعریف می‌شوند:

۱- هدف غایی: همان هدف غایی نظام تعلیم و تربیت است که برگرفته از فلسفه حیات در دیدگاه اسلام است.

و عبارت است از «دستیابی متربی به مراتبی از قرب الی الله، خلاقیت الهی، عبودیت خدا و حیات طیبه».

۲- اهداف کلی: اهدافی است برگرفته از فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی که چارچوب تعیین اهداف تفصیلی و جزئی را

مشخص می‌کند.

۳- اهداف تفصیلی: این اهداف حد قابل انتظار از اهداف کلی را در چارچوب الگوی هدف‌گذاری برای متریان، تعیین

می‌کنند.

۴- اهداف جزئی: این اهداف برای حوزه‌های یادگیری و یکایک برنامه‌های درسی و تربیتی و فعالیت‌های آموزشی و پرورشی

با توجه به نیازها و شرایط متفاوت موضوعات درس مختلف، متریان، امکانات، اقتضائات منطقه‌ای و بومی تعیین می‌شوند.

همسویی هدف‌گذاری در کتاب فارسی ششم با برنامه درسی ملی

الگوی هدف‌گذاری در تألیف این کتاب، در نظر گرفتن پنج عنصر، تفکر و تعقل، ایمان، علم، عمل و اخلاق در چهار عرصه ارتباط متربی با خود، خدا، خلق و خلقت است که این ارتباطات در شبکه‌ای مفهومی، مرتبط و به هم تنیده می‌شوند و ساختار و ماهیت اصلی محتوای کتاب فارسی پایه ششم را رقم می‌زنند.

این الگوی هدف‌گذاری باعث می‌شود تا دانش‌آموزان در حد رشد و توان خود به صلاحیت معرفت و تسلط به زبان و ادبیات

فارسی دست یابند.

اهداف کلی برنامه درسی فارسی دوره ابتدایی

۱) حیطة شناختی: در این گستره، هدف آن است تا دانش‌آموزان با «ساختار زبان فارسی معیار»، «زبان گفتار و نوشتار»،

«جلوه‌های هنری زبان» و مسائل کلی جامعه در قالب مهارت‌های زندگی آشنا شوند و به تقویت حافظه و راه‌کارهای پرورش خلاقیت

بپردازند.

۲) **حیطه عاطفی**: ایجاد نگرش مثبت در دانش‌آموزان نسبت به مبانی اقتصادی، فرهنگی و ملی کشور با بیان احساسات، عواطف و افکار در قالب گفتار و نوشتار از جمله اهداف کلی این عرصه است که تلطیف احساسات و عواطف و گسترش فرهنگ مطالعه را نیز در بر دارد.

۳) **حیطه مهارتی**: تقویت چهار مهارت زبان‌آموزی (گوش دادن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن) از جمله مهم‌ترین اهداف کلی برنامه درسی فارسی می‌باشد.

اهداف کلی کتاب فارسی ششم

الف) حیطه شناختی

گسترش و تعمیق حوزه نشانه‌ها و معانی مناسب توسعه و تعمیق آشنایی با ساختار زبان فارسی معیار آشنایی با ساختار نظم و نثر و نمونه‌های آن آشنایی مختصر با جلوه‌های هنری زبان و شیوه‌های خواندن و نوشتن آشنایی با انواع پاره مهارت‌های نگارشی

ب) حیطه عاطفی

پرورش و تقویت علاقه به ارج‌گذاری به زبان و ادبیات فارسی ایجاد فضا برای بیان مناسب و مؤثر احساسات و علائق و افکار دانش‌آموز بسترسازی برای گسترش نگرش مثبت به مطالعه و خوشنویسی

ج) حیطه مهارتی

۱- مهارت گوش دادن

دقت در سخن گوینده و دریافت هسته معنایی پیام بررسی و نقد شنیده‌ها

دریافت پیام در گونه‌های مختلف زبانی و دریافت ارتباط میان بخش‌های یک پیام

۲- مهارت سخن گفتن

به‌کارگیری کارافزارهای مناسب ارتباطی در جهت توسعه برقراری ارتباطات منطقی سخن گفتن مؤثر در جمع و شرکت فعال در بحث‌ها و گفتگوها پاسخ‌گویی خلاق به پرسش‌ها

۳) مهارت خواندن

گسترش دایره دید در خواندن و توانایی دریافت پیام اصلی یک متن تعمیق عادات و آداب مطلوب در خواندن و دریافت ارتباط معنایی بخش‌های یک متن

مهارت‌های زبان آموزی

در بخش اهداف کلی کتاب فارسی ششم در حیطه مهارتی به چهار مهارت زبان‌آموزی به اجمال پرداخته شد و در این قسمت با نگاه ویژه‌ای به مهارت خواندن از منظر تفکر انتقادی و مهارت نوشتن بر حسب اهمیت آن‌ها در پایه ششم می‌پردازیم.

اهمیت تفکر انتقادی در مهارت خواندن

توانائی خواندن متون، مهارتی است که اولیا و مربیان کودکان، از بدو ورود آنان به مدرسه، به آن علاقه و توجه دارند. به واقع در مدرسه است که دانش آموز با متن به عنوان گونه‌ای دیگر از زبان یعنی زبان نوشتاری آشنا می‌گردد. اما هدف آموزش این مهارت به دانش آموز چیست؟ یکی از پاسخ‌های متداول این است که می‌خواهیم به دانش آموز سواد بیاموزیم. در واقع، از نظر بسیاری از کسان، سواد، ادای درست کلمات در سخن گفتن و یافتن معنای مراد نویسندگان در نوشته است در حالی که، در آموزش انتقادی و در ذهنیت طرفداران آن، نظر دیگری وجود دارد. از نظر اینان، هدف آموزش آن است که خواننده بتواند، در خواندن متن، ویژگی‌ها و ساختار و اهداف آن را بیابد. چنین آموزشی به کسب سواد انتقادی منجر می‌شود که ناظر بر جوانب فرهنگی و مرامی و مسلکی متن است. در واقع، خوانندگان، در این شیوه آموزشی، تلاش می‌کنند تا ویژگی‌های سیاسی و اقتصادی و اجتماعی متن را بیابند و نشان دهند متن در جهت منافع و علایق چه کسانی نوشته شده است. اهمیت نظام آموزش انتقادی، در مقاطع بالاتر مانند دبیرستان و دانشگاه، نمایان‌تر می‌گردد. از آنجا که، در این مقاطع دیگر تأکید بر درست خوانی و روان خوانی منتفی است، راحت‌تر می‌توان مهارت خواندن را با تفکر انتقادی همسو ساخت. تفکر انتقادی جزء لاینفک آموزش انتقادی، تفکری است هدفمند و منطقی که در تصمیم‌گیری‌ها به ما کمک می‌کند.

مروری بر روش‌های خواندن: شیوه‌های آموزش خواندن در زبان اول و دوم به کودکان و بزرگسالان تا حدودی به هم مربوط اند چنانکه آموزش خواندن به کودکان و هم آموزش زبان دوم به بزرگسالان با روش‌هایی مانند آواخوانی و کلمه خوانی آغاز می‌شود. آواخوانی، در واقع، شیوه‌ای است که، در آن باید هر حرف را با صدای او مطابقت داد. بنابراین، در این روش، اولویت با حروف است سپس نوبت به کلمات و عبارات و در نهایت، جملات می‌رسد. امتیاز این روش، کاربرد آن در آموزش به کسانی است که دچار آسیب‌های مغزی شده‌اند و در یادگیری مهارت‌های زبانی مثل خواندن دچار مشکل اند. این روش همچنین برای بهبود مهارت خواندن دانش‌آموزان مؤثر است. اما این روش بر درک متن تأکید ندارد بلکه هدف آن صرفاً آموزش درست خوانی است. روش کلمه خوانی نیز، که در سال ۱۹۳۱ مطرح شد، مثل آواخوانی، بر درک متن تأکید ندارد. فرق آن با روش آواخوانی در آن است که خواندن درست کل کلمه به جای حرف را هدف اختیار می‌کند. به مهارت خواندن، متعاقباً، در بسیاری از روش‌های تدریس مثل روش دستور - ترجمه توجه شده است. در این روش، که بیشتر از متون ادبی در آن استفاده می‌شود، خواندن درست متن و یافتن اطلاعات اهمیت بسیار دارد. در واقع، اطلاعات مندرج در متن با پاسخ به سه نوع پرسش که به دنبال هر متن مطرح می‌شوند بدست می‌آید: پرسش‌های مستقیم مبتنی بر اطلاعات درون متن؛ پرسش‌های مبتنی بر درک و استنتاج خواننده از متن؛ و پرسش‌های مربوط به تجربه خواننده در زمینه موضوع متن.

ادبیات تفکر انتقادی: محققان حوزه‌های متعدد علمی دیدگاه‌های کم و بیش متفاوتی درباره تفکر انتقادی دارند. مثلاً تمرکز روان‌شناسان شناخت‌گرا بر عملکرد تفکر انتقادی است در حالی که استادان فلسفه به تفکر انتقادی به حیث فرایند دستیابی به معیارها و استانداردهای تفکر می‌نگرند. به نظر آنها تنها تعامل صوری با این نوع تفکر کافی نیست بلکه این تعامل باید پایه‌های اعتقادی ما را بسازد و بر اعمال و رفتار ما اثر گذارد. ویلینگهام ارائه برهان و دلیل، قضاوت صحیح، و حل مسائل و مشکلات را سه جزء تشکیل‌دهنده تفکر انتقادی در دیدگاه روان‌شناسان شناخت‌گرا می‌داند.

در بین تعاریف متعددی که برای تفکر انتقادی ارائه شده می‌توان به تعریف هالپرن به حیث تعریفی جامع که وجوه مشترک بسیاری با تعاریف دیگر دارد اشاره کرد. او از تفکر انتقادی به عنوان تفکری هدفمند و منطقی یاد می‌کند که در حل مسئله، درک و استنباط مطالب، سنجش احتمالات، و اخذ تصمیمات متفاوت نقش اساسی دارد. «دام و لیم» برآنند که دیدگاه انتقادی با چگونگی انتخاب‌ها و نیز آگاهی از دلیل این انتخاب‌ها پیوند دارد. احترام به آرا دیگران؛ تعامل و گفتگو درباره آراء متفاوت، پایه‌گذاری آراء خود و بیان آنها نیز از شاخصه‌های مهم این نوع تفکرند.

— نقش فعالیت‌های درسی در ایجاد تفکر انتقادی: وارپورتن و تور فعالیت‌های درسی در ایجاد تفکر انتقادی را به دو دسته با توان بالا و با توان پایین تقسیم کرده‌اند. به نظر آنان فعالیت‌های دسته دوم آموزش مستقیم معلم و متمرکز بر درک گفته‌های اوست به این معنی که دانش‌آموزان باید بتوانند دانش را به همان صورتی که معلم آموزش می‌دهد فرا بگیرند. اما فعالیت‌های دسته اول تمریناتی هستند که دانش‌آموزان را برای تفکر انتقادی در سطح بالاتر آماده می‌کنند. یکی از فواید تمرین‌های دسته اول این است که دانش‌آموزان قوی و ضعیف هر دو می‌توانند از این تمرین‌ها بهره ببرند هر چند که میزان استفاده دانش‌آموزان قوی به مراتب بیشتر است. تفکر انتقادی در محیط‌های آموزش کنونی که با ورود فناوری‌های متفاوت مانند اینترنت به دریایی از اطلاعات فیلتر نشده مبدل گشته‌اند بسیار ضروری شمرده می‌شود. با این امکانات دانش‌آموزان می‌توانند اطلاعات موجود را تحلیل و ارزیابی کنند و تنها در صورت وجود دلیل و منطق کافی آنها را بپذیرند.

— انتخاب متن مناسب خواندن، از منظر تفکر انتقادی: برتون معتقد است که انتخاب متون نباید دیمی باشد بلکه متن منتخب باید شامل نکاتی باشد که خواننده بتواند نظرهایی جدا از آن چه در متن آمده ارائه دهد. از آنجا که تفکر انتقادی با مسائل اجتماعی گره خورده است می‌توان نتیجه گرفت متنی که صرفاً جنبه ادبی داشته باشد و مسائل و مشکلات جامعه را در بر نگیرد نمی‌تواند در آموزش تفکر انتقادی نقش مهمی داشته باشد. باختین نیز بر این باور است که متن محل تبادل افکار و محصول تعاملات اجتماعی است.

هوش‌های چندگانه از منظر زبان آموزی

هنگامی که واژه «هوش» به گوش ما می‌خورد معمولاً مفهوم ضرب‌هوشی (IQ) به ذهنمان می‌آید. هوش معمولاً به عنوان توانایی‌های بالقوه عقلانی تعریف می‌شود. چیزی که ما با آن زاده می‌شویم، چیزی که قابل اندازه‌گیری است و ظرفیتی که تغییر دادن آن دشوار است. اما در سال‌های اخیر دیدگاه‌های دیگری نسبت به هوش پدید آمده‌است. یکی از این دیدگاه‌ها، نظریه هوش چندگانه است که توسط هاوارد گاردنر، روان‌شناس دانشگاه هاروارد، ارائه گشته است. بر طبق این نظریه، دیدگاه‌های روان‌سنجی سنتی نسبت به هوش، بسیار محدود و ضعیف است. گاردنر نظریه‌اش را نخستین بار در کتاب «قاب‌های ذهنی: نظریه هوش چندگانه»، در سال ۱۹۸۳ ارائه کرد. به عقیده او همه انسان‌ها دارای انواع مختلفی از هوش هستند. او در کتاب خود، هشت نوع مختلف هوش را معرفی نموده و احتمال داده‌است که نوع نهمی نیز به عنوان «هوش هستی‌گرا» وجود داشته باشد. طبق نظریه گاردنر، برای به دست آوردن تمام قابلیت‌ها و استعداد‌های یک فرد، نباید تنها به بررسی ضرب‌هوشی پرداخت بلکه انواع هوش‌های دیگر او مثل هوش موسیقایی، هوش درون فردی، هوش تصویری - فضایی و هوش کلامی - زبانی نیز باید در نظر گرفته شود. نظریه هوش چندگانه محبوبیت زیادی در بین مربیان و آموزشگران پیدا کرده‌است و بسیاری از معلمان از این نظریه در انتخاب شیوه تدریس خود استفاده می‌کنند. در این مقاله با چهار نوع از هوش‌های مختلفی که گاردنر تعریف کرده‌است و در راستای فرایند یاددهی - یادگیری درس ادبیات فارسی قرار می‌گیرد، به منظور بهره‌گیری در تدریس درس فارسی بیشتر آشنا می‌شویم.

هوش کلامی - زبانی: کسانی که هوش کلامی - زبانی بالایی دارند به خوبی می‌توانند از کلمات، به هنگام نوشتن و حرف زدن، استفاده کنند. این افراد غالباً در نوشتن داستان، به خاطر سپردن اطلاعات و خواندن مهارت دارند. این هوش به کارگیری ماهرانه ساختار زبان، آواشناسی، معنا شناسی و جنبه‌های عملی زبان را شامل می‌شود.

ویژگی‌های هوش کلامی - زبانی:

- به کارگیری درست لغات به صورت شفاهی یا نوشتاری
- مهارت در به یاد آوردن اطلاعات نوشته یا گفته شده
- لذت بردن از خواندن و نوشتن

● مهارت در مباحثه یا صحبت‌های متقاعد کننده

● توانائی در توضیح دادن مسائل

● استفاده از شوخ‌طبعی به هنگام بیان داستان‌ها

هوش حرکتی – جسمانی: کسانی که هوش حرکتی – جسمانی بالایی دارند در حرکت‌های بدنی، انجام عملیات و کنترل فیزیکی قوی هستند. هوش حرکتی – جسمانی یعنی به کارگیری کل بدن برای بیان افکار و احساسات. این هوش مهارت‌های فیزیکی خاص از قبیل تعادل، هماهنگی، چالاکی، انعطاف پذیری سرعت و همچنین قابلیت‌های لمسی را شامل می‌شود.

ویژگی‌های هوش حرکتی – جسمانی:

● مهارت در ورزش

● لذت بردن از ساختن چیزها با دست

● هماهنگی فیزیکی عالی

● به خاطر سپردن چیزها از طریق انجام دادن آن‌ها، به جای گوش کردن یا دیدن

● مهارت در اجرای نمایش

هوش میان فردی: کسانی که هوش میان فردی بالایی دارند در تعامل با دیگران و درک آن‌ها قوی هستند. این افراد در سنجش هیجانات، انگیزه‌ها، تمایلات و منظور کسانی که دور و برشان هستند مهارت دارند. هوش میان فردی مستلزم شناسایی حالات چهره، صداها و توانایی تشخیص انواع نشانه‌های بین فردی است.

ویژگی‌های هوش میان فردی:

● مهارت در برقراری ارتباط کلامی

● مهارت در ارتباط غیر کلامی

● نگاه کردن به موقعیت‌ها از زوایای مختلف

● ایجاد روابط مثبت با دیگران

● مهارت در فرو نشانیدن اختلافات در داخل گروه‌ها

هوش درون فردی: کسانی که هوش درون فردی بالایی دارند، آگاهی خوبی از وضعیت هیجانی، احساسات و انگیزه‌های خود دارند. این افراد از خودآزمایی، تخیل روزانه، کند و کاو کردن روابط خود با دیگران و برآورد توانائی‌های فردی خود لذت می‌برند و از مقاصد، ادراک، حالات درونی و تمایلات خود به خوبی آگاهند.

ویژگی‌های هوش درون فردی:

● مهارت در تحلیل نقاط قوت و ضعف خود

● لذت بردن از تجزیه و تحلیل نظریه‌ها و ایده‌ها

● خودآگاهی زیاد

● داشتن درک روشن از ریشه انگیزه‌ها و احساسات خود

فعالیت‌های مرتبط با هوش‌های چندگانه در حوزه زبان فارسی

هوش زبانی:

۱- فعالیت‌های نوشتاری

۲- بازی با کلمات

۳- داستان سرایی

۴- خواندن فردی

۵- خواندن در کلاس

هوش حرکتی - جسمانی :

۱- حرکات خلاق

۲- نمایش‌های کلاسی

۳- نمایش‌های بدون کلام

۴- بازی‌های گروهی

۵- استفاده از زبان اندام، اشارات و حرکات دست برای صحبت کردن

هوش میان فردی :

۱- تشکیل گروه‌های همیار

۲- ارتباطات میان فردی

۳- در میان گذاشتن مسایل با هم کلاسی‌ها

هوش درون فردی :

۱- مطالعات فردی

۲- آموزش‌های فردی

۳- یادگیری‌های برنامه‌ای خود آموز

همسویی درس فارسی با هوش‌های چندگانه :

توانایی به کارگیری درست لغات به صورت شفاهی در قالب داستان گویی و... یا به صورت نوشتاری و به کارگیری ماهرانه ساختار زبان، آواشناسی (صدا‌های زبان)، معناشناسی و جنبه‌های عملی زبان (کاربردهای عملی زبان) شامل: معانی و بیان (به کارگیری زبان برای متقاعد کردن دیگران)، من‌یادگیری (استفاده از زبان برای به خاطر آوردن اطلاعات)، توضیحات (به کارگیری زبان برای آگاهی بخشیدن) و فرازبان (به کارگیری زبان برای صحبت کردن از خود زبان)، بیان استدلال‌ات، طبقه بندی مطالب، توانایی تجسم و باز نمایی افکار مکانی-بصری، انعطاف پذیری و قابلیت‌های لمسی و سازگاری در فعالیت‌های گروهی، تشخیص رنگ مایه موزون شعر و... از موارد و قابلیت‌هایی هستند که جلوه‌گری آنان در دانش، نگرش و مهارت دانش‌آموزان پایه ششم، پس از یک تدریس هدفمند و پویا انتظار می‌رود. تحقق این مهم با به کارگیری هوش‌های چندگانه به نحو مطلوب و در جایگاه تعریف شده توسط معلم میسر و مقدر خواهد بود.

تجربه فعال‌کننده :

تجربه فعال‌کننده نخستین بار توسط دیوید سلدمن (۱۹۸۰) به کار گرفته شد و توسط دکتر گاردنر و همکارانش توسعه یافت. این مفهوم نقطه عطف رشد استعدادها و توانایی افراد به شمار می‌آید. چنین وقایعی اغلب در اوایل کودکی و گاهی نیز در جریان زندگی به وقوع می‌پیوندد.

تجربیات فعال‌کننده را می‌توان به جرقه‌ای تشبیه کرد که موجب روشن شدن پیشرفت هوش افراد به سوی رشد و بلوغ می‌شود. با این وصف می‌توان گفت که فعالیت‌های طراحی شده در کتاب فارسی پایه ششم مانند: خود ارزیابی‌ها، فعالیت‌های کارگاه درس پژوهی و... همسویی درس فارسی با کاربرد هوش‌های چندگانه را نمایان می‌سازد.

درس فارسی از منظر هوش‌های چند گانه :

زبان و ادبیات فارسی به عنوان یکی از دروس اصلی در عرصه آموزش که با پردازش عمیق مهارت‌های چهارگانه زبان آموزی (گوش دادن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن) تمام جلوه‌های ذهن و زبان و فکر و فرهنگ سرزمین ایران را در روح لطیف دانش‌آموزان متجلی می‌نماید؛ دارای گستره‌ای «ناپیدا کران» است، که این «فراخ دامنی» با ثمرات و تبعاتی ژرف، در قلمروهایی دیگر نیز، از آن جمله «هوش» از خود رد و نشانی بر جای می‌گذارد.

هوش معمولاً به عنوان توانایی‌های بالقوه عقلانی تعریف می‌شود اما در سال‌های اخیر دیدگاه هوش‌های چند گانه گاردنر (زبانی، ریاضی، مکانی، حرکتی، موسیقایی، میان فردی، درون فردی و طبیعت گرا) مبنی بر اینکه همه انسان‌ها دارای انواع مختلفی از هوش هستند، توجه بسیاری از معلمان و کارشناسان و زبان‌آموزان و مؤلفان کتب درسی را به خود جلب کرده است.

هوش با تمام قابلیت‌هایی که بر آن قائلند با زبان و ادبیات پیوندی همه سویه دارد. زبان برآمده از تمام جلوه‌های فکری و هوشی است و بنابراین ادبیات نیز نمودگاری از ذهن و هوش و زبان است و معلمان با بهره‌گیری از این در هم تنیدگی می‌توانند با رساندن هر یک از هوش‌های دانش‌آموزان به سطح مناسبی از توانش و به کارگیری آن در تدریس ادبیات و فرصت‌هایی برای پرورش کودکان، تقویت قوه تخیل، پروردگی قدرت خلاقیت، رشد امیال و تعمیق اندیشه‌های ایشان به صورت جذاب و دلکش ایجاد نمایند.

مقوله‌های هوشی با یکدیگر همکاری دارند و به تنهایی موجودیت نمی‌یابند و همواره بر یکدیگر تأثیر می‌گذراند. برای مثال ممکن است دانش‌آموزی قادر به خواندن نباشد اما از هوش زبانی بالایی برخوردار بوده، قادر باشد داستان‌های زیادی بگوید و یا واژگان زیادی بداند. معلم در درس ادبیات فرصت دارد تا با روح بخشیدن به زندگی روزمره دانش‌آموزان و تلطیف عناصر و مفاهیم زندگی و عرضه مضامین حیات در قالب شعر و خوانش متون ساده کهن و تقویت مهارت‌های زبان آموزی، هر یک از هشت مقوله هوش دانش‌آموزان را تا سطح بالایی از عملکرد توسعه دهد و ذهن و خیال و مهارت دانش‌آموزان را به فریبی برساند. و از تأثیر گذاری هوش‌ها بر یکدیگر فرایند تدریس را کامل نماید.

یکی از گام‌های مهم معلمان فارسی در استفاده از تئوری هوش‌های چند گانه، تعیین ماهیت و کیفیت این هوش‌ها و یافتن روش‌هایی برای توسعه آن‌ها در زندگی فردی دانش‌آموزان است که راهبرد این توسعه یافتگی با گنجاندن عناصر سازه‌ای مبتنی بر هوش‌های چندگانه در کتاب‌های فارسی به ویژه کتاب‌های خوانداری و نوشتاری پایه ششم به معلمان عرضه شده است. اگر چه هیچ آزمونی که بتوان ماهیت و کیفیت هوش‌های دانش‌آموزان را با کمک آن شناسایی کرد وجود ندارد. اما بهترین روش برای سنجش هوش‌های چند گانه، برداشت واقع بینانه از نحوه انجام وظایف، فعالیت‌ها و تجربیات دانش‌آموزان مربوط به هر مقوله هوشی است که با مشاهده ساده برخورد دانش‌آموزان با متون، تصاویر و فعالیت‌های کتاب خوانداری و نوشتاری، اشعار، حکایات و ضرب‌المثل‌ها برای معلمان تسهیل می‌گردد.

تحولات بنیادین آموزش و پرورش و همسویی محتوای کتب درسی فارسی با برنامه درسی ملی پرتو جدیدی به تدوین و تألیف آن افکنده که با این تغییر نگرش‌ها، کتاب فارسی با طراحی بخش‌های وزین، و تعالی بخشی به مضامین و محتوا، با تمام عرصه‌های تأثیرگذار بر فرایند آموزش، بویژه بحث هوش‌های چند گانه که محور موضوعی این مقاله است تعاملی همه جانبه برقرار نموده که مصداق‌هایی از آن نمود عینی دارد.

کتاب خوانداری پایه ششم مشتمل بر متن، تصویر، اشعار (بخوان و حفظ کن)، حکایات، متون روان خوانی (بخوان و ببندیش)، بخش‌های خود ارزیابی، یادآوری و کارگاه درس‌پژوهی می‌باشد که در بخش کلیات، اهداف هر یک از این عناصر به تفصیل آمده است.

اما از منظر «هوش‌های چند گانه»، : بحث و گفتگو و لذت بردن از گفت‌وگو شفاف و برقراری ارتباط کلامی با اعضای گروه

در «کارگاه درس پژوهی» به خاطر سپاری شعر و جزئیات در «بخوان و حفظ کن» به یادسپاری اسامی، مکان‌ها، تاریخ و... در بخش «اعلام» لذت بردن از خواندن «متون درس»، «حکایات» و «بخوان و بیندیش» و ادا کردن درست کلمات آن‌ها و دانستن لغات زیاد در قسمت «واژه نامه» از مصادیق بارز «هوش زبانی» می‌باشند.

اگر دانش‌آموزانی در کلاس فارسی به دیدن فیلم و نمایش علاقه نشان داده و یا هنگام خواندن، از تصاویر مطالب بیشتری می‌آموزند تا از کلمه‌ها و با اگر خیال پردازی کرده و برخی از آنان تصاویر بصری کتاب را به طور واضح گزارش می‌دهند «هوش مکانی» در آنان توسعه یافته‌تر می‌باشد.

گاهی دانش‌آموزان بیانات خود را در شعر خوانی و نقل حکایات با احساس و ادا ایراد می‌کنند که از سطح «هوش حرکتی - جسمانی» بالاتری نسبت به گروه همسال خود بهره مند هستند.

دانش‌آموزانی که در پاسخ دهی به سؤالات بخش «خودارزیابی» موزون رفتار کرده و یا به صوت و آوای دل‌نشین معلم هنگام اجرای شعر و یا بیان مطلب با دقت گوش داده و با یکی یا دو بار شنیدن و هم خوانی «شعرها» تقریباً همه آنها را بدون اشتباه می‌خوانند «هوش موسیقایی» گسترده‌ای دارند.

در روش‌های تدریس همیاری - مشارکتی (قضاوت عملکرد - کارایی گروه - روش تدریس اعضای گروه و روشن سازی طرز تلقی) اگر در بیان عقاید خود با هم گروهی‌ها مشورت نموده و در رفع مشکلات دوستان خود کوشا بوده و از در کنار جمع بودن احساس خرسندی نماید به مراتبی از «هوش میان فردی» دست یافته است. در میان دانش‌آموزان تعدادی از آنان به یادداشت برداری وقایع روزانه علاقه‌مندند و حس استقلال طلبی آنان، ایشان را در مواجهه با مشکلات انعطاف پذیر نموده و با اندیشیدن به سؤالات مطروحه در کتاب فارسی، اهدافی را برای خود بر می‌شمرند، اینان «هوش درون فردی» بالایی دارند که عزت نفس خوبی را برایشان به ارمغان می‌آورد و دانش‌آموزانی که به بهانه‌های مختلف مطالب درس فارسی را به طبیعت و عناصر آن پیوند داده و به مطالعه کتب یا مجلاتی در حوزه طبیعت علاقه نشان می‌دهند «هوش طبیعت گرا» را در نهانخانه ذهن خود، ودیعه دارند.

در کتاب نوشتاری در بخش «کارگاه نویسندگی» اگر نسبت به سن خود، خوب بنویسد و در «فعالیت‌های املایی» از بازی با کلمات لذت ببرد «هوش زبانی» و اگر در «نگارش خلاق» به خیال پردازی مشغول شود «هوش مکانی» او توسعه یافته و غنی می‌باشد. یک معلم متبحر و توانمند با تعریف منطقی گستره کار و تدریس خود می‌تواند با تکنیک‌ها و شگردهای خاص که در زنگ ادبیات، مجال پرداختن به آنان بیشتر فراهم است به تقویت هوش‌های چند گانه توأم با هم همت گمارده و سطح آموزش کلاس درس خود را ارتقا بخشد. تهیه روزنامه دیواری، گردش علمی، برگزاری نمایشگاه‌های کلاسی، اختصاص ساعتی ویژه کتاب خوانی، طراحی بازی‌های آموزشی، ایفای نقش، ایجاد درجه‌هایی به سمت یادگیری، بهره‌گیری از موسیقی فراذهنی، استفاده از کتاب‌های گویا و ایجاد موقعیت‌های تجسم، فقط بخشی از دنیای ابتکار و روش‌هایی است که به واسطه آن، معلمان، در گستره غنای ادبی، هوش‌های چند گانه را در آموزش ادبیات به خدمت می‌گیرند. تا ادبیات بتواند؛ «کشف کند»، «باز آفرینی نماید» و همواره در جستجوی معانی، چشمه طراوت و بایستگی‌های شیرین و هوشمندانه روزگار را به ذائقه نوگرای دانش‌آموزان و معلمان جاری نماید.

هوش هیجانی و آموزش مهارت‌های زبانی

دکتر گاردنر به هوش هیجانی عنوان هوش بین مرزی و هوش فرامرزی (جمعی) داده است. بهترین تعریف از هوش هیجانی چنین است: هوش هیجانی انتخاب هوشیارانه تفکر، احساس و عمل برای دستیابی به بهترین نتیجه در ارتباط با خود و دیگران است. (فریدمن و جنس ۲۰۰۵) گلمن (۱۹۹۵) پنج حیطه برای هوش هیجانی توصیف می‌کند:

۱- درک احساسات فردی: خودآگاهی بنای هوش هیجانی است. توانایی شناخت احساسات همان گونه که در زندگی واقعی

رخ می دهند.

۲- اداره کردن احساسات : اداره کردن احساسات، توانایی است که بر روی خودآگاهی بنا می شود. توانایی شدید تا حدی که بتوانیم خودمان را آرام کنیم یا توازن برقرار کنیم.

۳- انگیزه بخشی : به معنای با هدف بودن، تمرکز داشتن و هدایت کردن احساسات به سوی نتایج دلخواه و مطلوب.

۴- شناخت احساسات در دیگران : همدلی و همدردی مهارت بنیادی انسان است و به این معنا است که قادر باشیم احساسات دیگران را بشناسیم و نقطه نظرهای آنها را درک کنیم.

۵- اداره کردن روابط : مدیریت احساسات در دیگران هنر در روابط می باشد، یعنی توانایی برای اداره کردن دامنه ای از روابط اجتماعی و با نرمی تعامل داشتن با دیگران.

تحقیقات نشان داده است که عواطف کودکان و مهارت های اجتماعی با پیشرفت تحصیلی آنها پیوند دارد. به نظر می رسد برای خیلی از کودکان، پیشرفت تحصیلی در سال های ابتدایی برپایه ای محکم از مهارت های اجتماعی و عاطفی استوار است. (لد، چندر فرو گلن ۱۹۹۷)

گلن (۱۹۹۰) عقیده دارد کودکان مدارس ابتدایی می بایست قادر به انجام موارد زیر در رابطه با تمام جوانب آن باشند :

● خودآگاهی : کودکان در این دوره سنی می بایست قادر باشند عواطف پایه ای مانند شادی، غمگینی، و خشم و... را با دقت نام ببرند.

● خود تنظیمی : انتظار داریم کودکان قادر به توصیف روند خلق هدف و کار به سوی هدف خودشان باشند.

● آگاهی اجتماعی : از کودکان انتظار می رود که قادر باشند نشانه های کلامی، فیزیکی و موقعیتی اینکه دیگران چگونه احساس می کنند را شناسایی نمایند.

● مهارت های روابطی : کودکان می بایست قادر باشند روش های دوست یابی و نگهداشتن دوست را توصیف کنند.

برای پرورش هوش هیجانی کودکان، ایجاد فضای یادگیری مثبت یک پیش نیاز است. هدف این فعالیت ها پرورش آگاهی کودکان، خودآزمایی، مدیریت روابط و همدلی بیشتر است.

از جمله فعالیت هایی که در فارسی ششم می تواند به پرورش هوش هیجانی دانش آموزان کمک کند و به نوعی همسویی فارسی ششم و هوش هیجانی را مشخص می سازد عبارت اند از :

● فعالیت های قصه گویی : قصه گویی می تواند تمام ۵ جنبه چارچوب گلن را در برگیرد. به موازات اینکه کودکان داستان ها را می خوانند و با داستان ها ارتباط برقرار می کنند، خود آگاهی شان ارتقا می یابد. فراگیران می توانند درباره همدلی، اداره کردن هیجان ها و بسیاری دیگر از ویژگی های مهم در جلسه داستان گویی که با آگاهی از روابط و مدیریت مرتبط است، بیاموزند.

● فعالیت های شعر خوانی و شعر نویسی : شعر دو بعد نظریه هوش هیجانی را به هم مرتبط می کند. کاوش عمیق احساساتی که در خلال شعر پدید می آید خودآگاهی را ارتقا می بخشد. کودکان با پیوند احساسات با واژگان و تصاویر می توانند معانی عمیق تر زندگی تجربی خود را کشف کنند.

● فعالیت های ایفای نقش : نمایش در کودکان خودآگاهی و آگاهی در روابط را با دادن فرصت به آنها برای شناختن احساسات و کشف هیجان های درونی هنگامی که صحنه های گوناگونی را اجرا می کنند، ایجاد می کند. آگاهی از روابط در نقش بازی کردن دارای اهمیت است چون که آنها ممکن است فکر کرده باشند چگونه اعمالشان بر دیگران تأثیر می گذارد آنها همچنین می توانند با شنیدن دیدگاه دیگران بیاموزند که بیشتر همدل باشند. در نهایت کودکان می توانند مهارت های تصمیم گیری را از راه نمایشنامه بیاموزند.

● فعالیت های ثبت کارهای روزانه (یادداشت برداری - خاطره نویسی) : خودآگاهی به وسیله یادداشت نویسی پرورش

داده می‌شود. کودکان قادرند راه‌هایی برای خودشان به وسیله هنر نوشتن کشف کنند. یادداشت‌نویسی نه تنها به برطرف کردن فشار روحی کمک می‌کند و دید روشن‌تری برای کودکان ایجاد می‌کند بلکه به آن‌ها کمک می‌کند تا احساسات خود را منعکس کنند. کودکان بعدها قادرند نوشته‌هایشان را مرور کنند تا روند تفکر و احساس را که پشت سر گذاشته‌اند بهتر درک کنند.

۴) مهارت نوشتن :

– توسعه توانایی تبدیل نشانه‌های صوتی به نوشتاری (املا)

– توسعه توانایی درست‌نویسی، خوانانویسی و زیبانویسی

– تعمیق عادات مطلوب در هنگام نوشتن

– استفاده از نشانه‌های نگارشی

– پرورش خوب دیدن، دقت در کاربست واژگان

– بهره‌گیری از حواس برای پرورش ذهن در نوشتن

در این بخش، همکاران گرامی را به مطالعه مقاله‌ای با عنوان «بوی خوش کلمات» نوشته دکتر فریدون اکبری شلدیره، رئیس گروه زبان و ادب فارسی دفتر برنامه ریزی و تألیف کتب درسی، فرا می‌خوانیم.

❖ نگاهی فلسفی به انشا (انشا آمیزه‌ای از حواس برون و درون)

هنگامی که از انشا می‌گوییم و می‌نویسیم، به پهنه‌ای گام نهاده‌ایم که بوی تازگی و زایش و شکفتگی بر سرآورده ذهن و زبان و خیال، عطرانگیز و فراگیر می‌شود. ذهن‌های فربه شده و آبدستن از معانی، آماده بارآوری و زاینده‌گی می‌شوند. به گمانم ساعت انشا، همچون بهار در میان فصل‌های روزگار، زمان و آن سر از خاک خموشی برآوردن و جان گرفتن و جوهره بستن و غنچه دادن و شکوفا شدن است. آنچه بهار با درختان و دنیای بیرون می‌کند، انشا با جان و دنیای درون ما می‌کند.

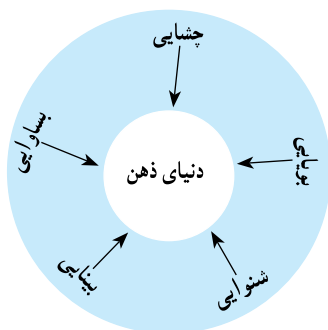
در فصل بهار، از میان سنگلاخ و زمین سخت، جوینار گوارا روان می‌شود، هنگام انشا نیز تب لرزه‌های فکر و خیال سنگواره‌های ذهن را می‌شکافد و جوی زلال واژگان تر و تازه و نوباوه‌های آسمان زبان، تراویدن می‌گیرد. بهار فصل نغمه‌بازی‌های روزگار و شگفت‌کاری‌های پروردگار است. زنگ انشا نیز لحظه آفرینش و گزینش و چینش نوآمدگان زبانی است، بازیگاه فکر و خیال و وهم و گمان، و زمان ناز پروردن حواس جسم و جان است.

● **بوییدن واژگان** : یک معنای کلمه «انشا» بوی چیزی را یافتن و بوییدن است (دهخدا) به گمانم لطیف‌ترین، نازک‌ترین و خیال‌انگیزترین تعریفی که می‌توانم از این مفهوم برای انشا به دست دهم این باشد که «انشا ادراک بوی و خوی واژگان و مهندسی ذهن و زبان و کاربست آن به فراخور توش و توان است.»

اگر زبان پژوهان بر این باورند که انشا، زبان پدیده‌های زنده و زایاست، پس بی‌راه نخواهد بود اگر ما نیز بر این باور باشیم که هر یک از عناصر سازه‌ای و اندامگانی زبان هم، هم چون واژگان، بوی و خوی و رنگ و نشانی داشته باشند، واژگان برای خود «آن» و «جان» و نشانی دارند، برخی طرب‌ناک و آتش‌انگیزند و برخی بوی ناک و شرخیز.

البته، واژه را به حس دریافتن و بوی بردن از جان و جوهر آن، کار هر ناشسته‌رویی نیست، رسیدن به این توانایی و ادراک مهندسی الفاظ زبان، سال‌ها تمرین، تکرار، خواندن آثار و نوشتن می‌خواهد به همین روی، ما بر این باوریم که آن چه در زنگ نوشتن در مدارس باید رخ دهد آموزش، پرورش و تقویت توانایی خوب دیدن، خوب گوش دادن، خوب بوی بردن، خوب حس کردن، درست اندیشیدن، فکر را در چهارچوب و قفس واژگان و عبارت زبان در کشیدن، تبدیل گفتار به نوشتار و سرانجام تولید نوشته به هنجار است. به بیان دیگر، راه رسیدن به مهارت خوب نوشتن، سه شاخه و نه گام دارد. این شاخه‌ها و گام‌ها، نردبان بیست و هفت سطحی را پیش روی فراگیران و آموزش دهندگان پدیدار می‌سازد.

پس از بيمودن اين نردبان، فربه سازي ذهن و زبان، چشم و گوش و حس و هوش در ايجاد توانايي و مهارت نويسندگي بسيار کارا و اثر گذارند.

● **درهای ادراکی، انشاهای الهی:** خداوند حکيم در پیکره آدميان، درهای گنجانده است که دنيای درون را تر و تازه و شاداب نگه می دارند. اين درها يا دريچه ها مانند رودهایی هستند که به سوی اقيانوس جان و جوهره آدمی و دنيای درون او سرازيرند. اين درها يا رودها به دو دسته بخش می شوند: برونی و درونی.

درهای برونی همان حس های ظاهری ما هستند.

اين پنج در برونی، حواس ظاهری و راه های ادراک و دريافت ما هستند، يعني رگه های آب شور و شيرینی که در اين رودها جاری می شوند به اقيانوس درون و دنيای ذهن ما سرازيرند و اين اقيانوس را فربه و پرمایه می سازند.

به بيان ديگر، در قلمرو آموزش و فرايند ياددهی - يادگيري، هر يك از اين پنج حس، ابزارها و راه های هستند که به ياد گيرنده ياری می رسانند و دانش ها و آگاهی های از پديده های پيرامونی را به جهان ذهن وی سرازير می کنند و او را به شناخت می رسانند.

اين درهای ادراکی، انشاهای خداوند در آفرينش هستند. در آيه ۷۸ سوره مؤمنون آمده است: «و هو الذی انشا لکم السمع و الابصار و الافئده»، (و به راستی او کسی است که گوش و چشم ها و دل را برای شما آفريده است).

وظیفه اصلی و کار ما در آموزش، تحریک، گشایش و پرورش هر يك از اين توانايی ها (ديدن، چشيدن، بوييدن و...) است. هر چه اين حواس، پرورده تر و تيزتر و پویاتر باشند، ميزان درک و دريافت و خلق و آفرينش بيشتر است. درهای درونی همان حواس باطنی ما هستند که آفريدگار حکيم در وجود ما نهاده است، اين پنج حس درون عبارت اند از:

— **مشترک:** چيزهایی را ادراک می کند که به حواس ظاهری دريافت می شود.

— **خیال:** صورت هایی را که حس مشترک دريافت کرده، در خود نگاه می دارد و مانند گنجينه ای برای حس مشترک، صورت های ذهنی يا تصور جزئی اشياء محسوب می شود.

— **وهم:** ادراک معانی جزئی است که به محسوسات ارتباط دارند ولی به حواس ظاهری دريافت نمی شوند. مثل دوستی و نفرت.

— **حافظه:** حسی است که حوادث و مطالب گوناگون را از قوه وهم در خود نگاه می دارد. از اين رو، گنجينه و خزانه وهم و نگه دارنده صورت های قوه واهمه و معانی جزئی است، هم چنان که خیال، خزانه حس مشترک است.

— **متصرفه:** اين حس، دو خزانه خیال و حافظه را بررسی می کند و از آن دو گنجينه، دست به انتخاب و گزينش می زند. در اصل، کار حس متصرفه، ترکیب و تحليل و بازشناسی صورت های موجود در خزانه خیال و معانی موجود در گنجينه حافظه است. پس ساعت انشا، مجالی است برای تلاش در گشودن چشم های درون و برون و فراخ تر کردن گستره بينايی هر يك.

به گمانم، فضای نوشته کمی مه آلود و ديرياب شد. برای ساده تر کردن مطالب برمی گردیم به مثال تشبیهی قبل، گفتيم که دنيای درون و عالم باطن آدميان، چونان اقيانوس است و پنج رود از بیرون فرآورده های خود را به اين اقيانوس سرازير می کنند که همان پنج حس برونی هستند. پس از اين مرحله، پنج فرايند در باطن خود اين اقيانوس روی می دهد تا پديده های دريافتی از راه حواس ظاهری، در جان و جوهره اين اقيانوس عظيم، گداخته و جاری شوند. پس از پويه ها و فرايند درونی سازي است که گوهر و مرواريد و صدف

و خَرَف پدیدار می‌شوند.

به دیگر سخن، دانش‌آموز و یادگیرنده از راه حواس ظاهری، تصاویر، دانش‌ها، واژگان و دیگر تأثیرات حواس را از پیرامون و از درس و بحث و کلاس می‌گیرد و به دنیای ذهن می‌سپارد. به دنبال آن، پویه‌های ذهنی آغاز می‌شود و آموخته‌ها را از هر یک از صافی‌های باطنی (حس مشترک و خیال و...) می‌گذرانند و پس از این گام‌هاست که دست به تولید و خلق و آفرینش و انشا می‌زند، یادگیری واقعی و تأثیرگذار و مانا در پی این فراز و فرودهای عالم درون اتفاق می‌افتد.

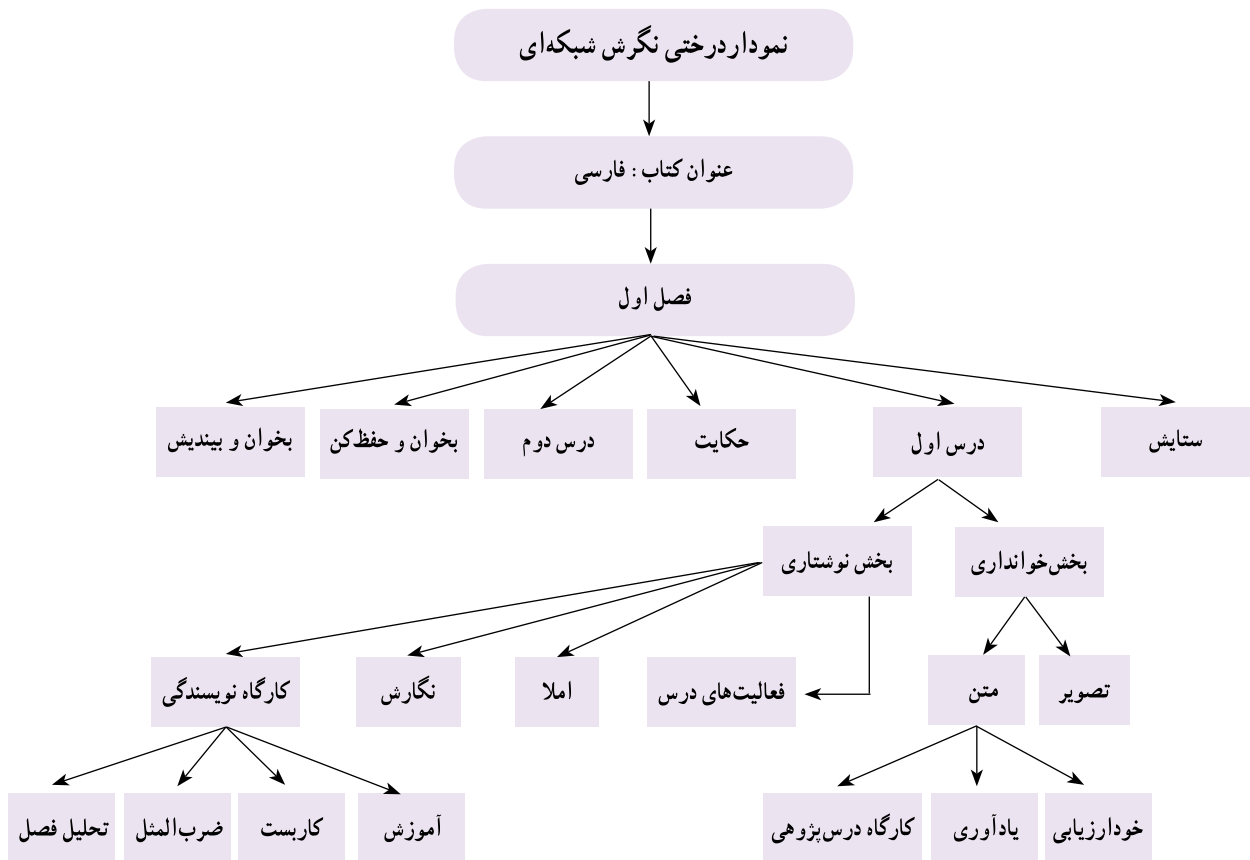
تولید و برون داد پویه‌های ذهن و ستد و داد حواس ظاهر و باطن، یا در قالب کلام و گفتار پدیدار می‌شود یا در پیکره نوشتار نمایان می‌گردد و بر بنیاد انواع حواس ظاهر و باطن می‌تواند، گونه‌هایی داشته باشد مثلاً نوشته‌ی وهمی/ خیالی و...

بر پایه آنچه نوشته آمد، انشا تولید و آفرینشی است که به آموزش گام‌های فراوان و پرورش هر یک از آن‌ها بستگی دارد. بنابراین، شامل لایه‌ها و سطوح بسیاری از ساده تا پیچیده و درهم تنیده می‌شود. در آموزش رسمی باید از گام‌های اولیه و ساده - با توجه و تکیه بر حواس ظاهری - به پرورش مهارت نوشتن پرداخت.

این نوشته را با پرسشی به فرجام می‌برم تا ذهنتان را بر صلیب سؤال، آونگ سازم، شاید از خیال و حافظه شما خواننده گرامی، نوباوه‌ای برآید و همه ما را به کار آید و آن اینکه :

* در آموزش انشا، چه قدر به حواس درونی فراگیران توجه و تکیه دارید و چه میزان فرصت برای پویایی و چالاک‌سازی درونی ایجاد می‌کنید؟!

ساختار و محتوای فارسی ششم

نقش نگرش شبکه‌ای در تدوین ساختار کتاب

در این نگرش، همه اجزا و عناصر سازنده درس‌ها در یک فصل به یکدیگر پیوسته و درهم تنیده‌اند. توجه به این ویژگی، ذهن را در یادگیری و آموزش جهت می‌دهد و درک و دریافت را آسان می‌سازد. توجه به نگرش شبکه‌ای و کاربردی آن چند فایده دارد:

الف) فضای فکری و محتوایی را رنگی ویژه می‌بخشد.

ب) ذهن زبان آموز و مخاطب را جهت می‌دهد.

پ) یادگیری را ساده‌تر و درک و دریافت را آسان می‌سازد.

ت) بر پایه این نگرش در می‌یابیم که تمام اجزا و عناصر سازه‌ای فصل‌ها و درس‌ها به هم پیوسته و درهم تنیده‌اند.

ث) در این نگرش ما می‌آموزیم که نخستین قدم در آموزش و یادگیری توجه به پیکره پدید و چتر فراگیر فضای عمومی اثر است که ما را از جزئی نگری دور می‌سازد.

با توجه به اهداف تعیین شده در راستای راهبردهای آموزشی زبان‌آموزی، فارسی ششم نیز در دو بخش: الف) «خوانداری» شامل مهارت‌های شفاهی، ادراکی یا دریافتی زبان و ب) مهارت‌های «نوشتاری» یا تولیدی شامل مهارت‌های کتبی زبان، در قالب دو کتاب شکل گرفته است. اگر چه ۴ مهارت زبان‌آموزی از دید کنش دانش‌آموز به دو مهارت ۱) «فعال یا تولیدی» سخن گفتن و نوشتن و ۲) مهارت «انفعالی یا ادراکی» شنیدن و خواندن نیز تقسیم می‌شوند اما موضوع قابل تأمل در هم تنیدگی و پیوستگی آنهاست که مهارت‌های فرازبانی (تفکر، نقد و تحلیل) را نیز پرورش می‌دهند. کتاب فارسی ششم شامل ۷ فصل و ۱۷ درس می‌باشد که دو درس آن به صورت آزاد در نظر گرفته شده است تا معلمان و دانش‌آموزان بنا به وضعیت بومی و فرهنگی محل سکونت، به طراحی آن همت بگذارند.

الف) کتاب فارسی ششم در بخش مهارت‌های خوانداری

ستایش در آغاز کتاب بر زیبایی آن می‌افزاید که ستایش حضرت سبحان را مقدم بر هر کاری می‌داند. هر فصل دو یا سه متن درسی را در خود جای می‌دهد.

در پایان هر فصل «شعری زیبا» در صفحه‌ای با عنوان «بخوان و حفظ کن» دانش‌آموزان را به دنیای دلنشین و فریای ادبیات فارسی فرا می‌خواند تا ضمن ایجاد التذاذ روحی، فضای همخوانی و تقویت حافظه ایشان را نیز فراهم آورد. آشنایی با شعر کهن و شعر نو، شناخت شعرای نامی ایران زمین، درک معنایی اشعار و تطبیف علائق دانش‌آموزان از اهداف عمده این بخش می‌باشد. بعد از شعرخوانی، در پایان هر فصل، حکایتی زیبا، اندیشه پویای دانش‌آموزان را شادابی و طراوت می‌بخشد و پاسخگویی به سؤالات ادراکی «ایستگاه اندیشه یا فهمش و سنجش» بینش و کنش ایشان را به تصویر می‌کشد. «بخوان و ببیندیش» متن فرجامین هر فصل است که تقویت مهارت خواندن و موازنه بین متون کهن و نو را در بر دارد. در پایان همه بخوان و ببیندیش‌ها، پرسش‌هایی با عنوان «ایستگاه اندیشه» آمده است. این پرسش‌ها در حقیقت ایستگاه‌هایی هستند برای تأمل بیشتر و درنگ در زوایای محتوا و تقویت توانایی درک و دریافت که لازم است گروه‌های دانش‌آموزی با این طریق به کالبد شکافی متن پردازند.

در پایان هر درس، ۳ بخش «خودارزیایی»، «یادآوری» و «کارگاه درس‌پژوهی» وجود دارد. در قسمت خود ارزیابی با طرح سؤالاتی، دانش‌آموزان به ارائه پاسخ شفاهی که برخاسته از تفکر ایشان درباره محتوای درس می‌باشد، تشویق می‌شوند. تقویت مهارت سخن گفتن، فن بیان و مشارکت در فعالیت‌های گروهی از اهداف این بخش برشمرده می‌شوند. این فعالیت، تعامل بین معلم و دانش‌آموزان را وسعت بخشیده و ارزشیابی، میزان درک دانش‌آموز از مطالب درس و خودارزیابی دانش‌آموز را ممکن می‌سازد. سؤالات این بخش، گفتاری و شفاهی است و نیازی به نوشتن آنها نیست. قسمت دوم تحت عنوان «یادآوری» مجال و فرصتی برای طرح مباحث دستوری و زبانی است که علاوه بر رشد و مهارت‌های زبانی، شناخت ساختمان نحوی زبان فارسی و تفسیر واژه‌ها و تشریح عناصر زبانی را نیز برای دانش‌آموز در بر دارد. بخش انتهایی هر درس «کارگاه درس‌پژوهی» فعالیتی جذاب و فرصتی عالی برای ایجاد فضای نشاط در گروه است. تجسم بخشیدن به آموزه‌های درس، در محیط همدلی گروه اتفاق می‌افتد و دانش‌آموزان با تشریح مساعی، فرایند یادگیری خود را عمق می‌بخشند.

ب) کتاب مهارت‌های نوشتاری، که دارای بخش‌های زیر است:

۱- فعالیت‌های متن درس: هدف از این فعالیت‌ها آشنایی بیشتر و تقویت و تعمیق فرایند یاددهی - یادگیری مبتنی بر آموزه‌های مستقیم درس است. آنچه در فارسی خوانده و شنیده‌اند در این بخش به نوشته تبدیل می‌کنند.

۲- **املا** : این بخش به تقویت و شناخت دقیق تر ساخت نوشتاری، درست نویسی، تشخیص نمادهای نوشتاری و همگون سازی آوا با شکل خطی نشانه و سرانجام کار بست آن ها می پردازد.

۳- **نگارش** : در این بخش، از واژه آموزی به واژه سازی، ترکیب سازی و تبدیل آن به عبارت و جمله می رسیم و پس از به کار گیری جمله به نوشته بلندتر یعنی بند یا پاراگراف نویسی رو می آوریم.

۴- **کارگاه نویسندگی** : این قسمت با هدف فرصت سازی دقیق تر و سنجیده تر همراه با آموزش و بهره گیری از شگردهایی برای پرورش ذهن و تفکر خلاق به هنگام نوشتن، سامان یافته است که خود به اجزای ریزتری بخش می شود :

- آموزش یک نکته نگارشی

- کار بست آن نکته نگارشی در نوشته

- پرورش و بارور سازی ذهن تحلیلی به کمک ضرب المثل

- برداشت تحلیلی از محتوای فصل

شاخه‌ها، الگوها و روش‌های یاددهی - یادگیری

معلمان ایثارگرانه تلاش می‌کنند تا امید جامعه به آموزش و پرورش مطلوب را زنده نگه دارند. اعتلای کیفیت و ثمر بخشی معلمان در زمینه بهبود یادگیری شاگردان در گرو حرفه‌ای شدن معلمان است. معلم حرفه‌ای، کسی است که به شناخت علمی و مهارت‌های عملی در راستای رشد و شکوفایی استعدادهای فطری معلمان مجهز باشد و یادگیری را یاد بدهد و برای افزایش بهره‌وری و اثربخشی خود به مطالعات گسترده‌ای همت بگمارد.

دسته‌بندی الگوهای تدریس در ۴ بخش عمده «الگوهای اجتماعی، اطلاعات داده‌پردازی، انفرادی و رفتاری» شناخت ابعاد و نمودهای علمی و عملی رشد و پرورش دانش‌آموزان را در نظر معلم آسان می‌سازد و تدریس به شیوه‌های این الگوها، موجبات تحول در آموزش کلاس را فراهم می‌آورد.

شاخه الگوهای اجتماعی

دانش‌آموزان هنگام کار با یکدیگر یک انرژی جمعی به وجود می‌آورند که به آن «جمع‌افزایی» گویند. الگوهای اجتماعی تدریس، برای برخورداری از مزیت این پدیده توسط ایجاد جمع‌های یادگیری به وجود آمده است. در اصل «مدیریت کلاس درس» موضوع توسعه روابط مبتنی بر همیاری در کلاس درس است.

۱) یاران در یادگیری (یادگیری مبتنی بر همیاری): در این الگو دانش‌آموزان به صورت مثبت، بدون اعمال نظر شخصی کار می‌کنند و به آموزش یکدیگر یاری می‌رسانند و بر میزان تبحر در کاوشگری اثر می‌گذارند. در این راهبرد همکاری ثمربخش به دانش‌آموزان آموخته می‌شود که احساس یکپارچگی از همکوشی ایجاد می‌شود. در این الگو عادت آموزی برای همیاری، کار آمدی، به هم پیوستگی و تخصصی شدن به وجود می‌آید.

۲) تفحص گروهی: این الگو راه مستقیم توسعه «جمع‌یادگیرندگان» است. این الگو برای هدایت شاگردان در تعریف مسائل، کشف چشم‌اندازهای مختلف آن مسائل و بررسی باهم، به منظور چیرگی بر اطلاعات همزمان با رشد شایستگی‌های اجتماعی تدوین یافته است. معلم فرایند گروهی را سازمان داده و منظم می‌سازد و به شاگردان کمک می‌کند تا اطلاعات را به دست آورده، سپس سازماندهی نموده و در مباحثات و فعالیت‌های جدی به کار گیرند.

۳) ایفای نقش: این الگو برای کمک به شاگردان در بررسی ارزش‌های اجتماعی خود و تفکر بر آنها تدوین شده است. این روش به دانش‌آموزان در رشد همدلی با دیگران و تلاش برای بهبود مهارت‌های اجتماعی یاری می‌رساند تا تعارضات درونی خود را به صورت نمایش بیرون ریزند. کسب مهارت مذاکره به دانش‌آموزان کمک می‌کند که دریاوند با قدری تغییر رفتار، حل مسائل آسان‌تر می‌شود.

۴) کاوشگری به شیوه محاکم قضایی: با این روش می‌توان فرصت بررسی مسائل اجتماعی و درسی را برای دانش‌آموز فراهم آورد. از شاگردان خواسته می‌شود جوانب مختلف موضوع را تحلیل نموده و تعارضات میان ارزش‌ها را شناسایی کرده و در خصوص آن موضع بگیرند. سپس موضع‌ها را مورد کاوش قرار داده و پیش فرض‌های اساسی آن را به نقد بکشند و نتایج حاصله را مورد استفاده قرار دهند. وظیفه معلم آن است که به دانش‌آموزان کمک نماید تا بتوانند جزئیات یک مورد را به صورت سؤال دربردارنده خط مشی عمومی آن در آورند. این الگو به بچه‌ها کمک می‌کند تا به قدرت مباحثه دست یابند و همچنین ارزش کثرت‌گرایی و احترام به نظر دیگران را پرورش داده و از راهبردهای درست جانبداری می‌کند.

شاخه الگوهای اطلاعات پردازی

این الگوها بر راه‌های تقویت کنش درونی انسان از طریق گردآوری و سازماندهی اطلاعات اولیه برای درک جهان از طریق کشف مسایل و ارائه راه حل‌های آن‌ها و ایجاد مفاهیم و زبان نقل آنها تأکید دارند.

تفکر استقرایی (گرد آوری، سازماندهی، کنترل و کاربرد داده‌ها): این روش بر آموزش تفکر و یادگیری طبقه‌بندی کردن استوار است. دانش‌آموزان بر اساس تعیین شاخص‌هایی در گروه، اطلاعات را سازماندهی و طبقه‌بندی کرده و سپس درباره آن توضیح می‌دهند. و طبقه‌بندی‌های مختلف گروه‌ها را باهم مقایسه نموده و برای دسته‌های طبقه‌بندی شده نامی انتخاب می‌کنند.

دریافت مفهوم: معلم نمونه‌هایی از مفهوم مورد نظر را به دانش‌آموزان ارائه داده تا در ساخت‌شناسی آنان مؤثر بوده و در شکل‌گیری مفاهیم جهت‌دار و هدفمند باشد. مراحل این روش عبارت‌اند از:

شناسایی مفهوم، آزمون دریافت مفهوم و تحلیل راهبردهای تفکر

کاوشگری علمی: این الگو شاگردان را به درون انواع روش‌های منظم مورد استفاده اندیشمندان در سازمان‌دهی دانش و تدوین اصول وارد می‌سازد. آموزش کاوشگری بر حسب مفهوم روش علمی سعی می‌کند به آنان بعضی از مهارت‌ها و زبان کاوشگری دانشمندان را بیاموزد. آموزش کاوشگری وارد کردن مستقیم شاگردان در فرایند علمی از طریق تمرین‌هایی است که فرایند علمی را در زمانی بسیار کوتاه فشرده می‌سازد. مراحل اجرای الگوی کاوشگری: برهم زدن عادت ذهنی، پرسشگری، فرضیه‌سازی، آزمایشگری و تحلیل و نتیجه‌گیری می‌باشد.

یاد یارها (دریافت درست حقایق): این الگو به توانایی حفظ ماهرانه مطالب مورد نیاز هر دانش‌آموز کمک می‌کند. بهبود این توانایی، قدرت یادگیری را افزایش می‌دهد، در وقت صرفه‌جویی می‌کند و موجب ذخیره بهتری از اطلاعات می‌شود. تداعی ذهنی، محتوای ذهنی را غنی‌تر کرده و فعالیت شناختی را افزایش می‌دهد. مراحل این روش: توجه به مطلب، پیوند زدن، بسط تحلیلات حسی و تمرین و یادآوری است.

بدیعه‌پردازی (افزایش تفکر خلاق): فرایندهای خاص بدیعه‌پردازی از مجموعه فرض‌هایی درباره روان‌شناسی خلاقیت به وجود می‌آیند. مراحل اجرای الگوی بدیعه‌پردازی: توصیف اولیه، قیاس مستقیم، قیاس شخصی، تعارض فشرده و توصیف خلاق می‌باشد.

پیش‌سازمان‌دهنده‌ها: سازمان‌دهنده‌ها خود مهم هستند و لازم است آموخته شوند. در این روش مفاهیم قدم به قدم توضیح داده شده و متشکل می‌شوند تا اینکه فراگیران در پایان یک دوره آموزشی بتوانند چشم‌اندازی از تمام زمینه مورد بررسی حاصل کنند.

شاخه الگوهای فردی

در الگوهای انفرادی یادگیری از چشم انداز شخصیتی خود فرد آغاز می‌شود. این الگوها برآند تا آموزش را چنان شکل دهد که هر فرد با آن بتواند خود را بهتر بشناسد، مسئولیت آموزش خود را به دست گیرد و رسیدن به حدی بالاتر از رشد فعلی خود را بیاموزد تا قوی‌تر، حساس‌تر و خلاق‌تر در جستجوی زندگی با سطح بالاتر باشد.

تدریس غیرمستقیم: مثال: در یک روز کاری معلم به دانش‌آموزان اعلام می‌کند که برای یک روز اجازه می‌دهد که هرچه می‌خواهند انجام دهند. بعضی از گروه‌ها کار هنری، بعضی بازی، بعضی حل تمرین ریاضی را پیشنهاد می‌دهند و مشغول آن می‌شوند. در این روش دانش‌آموزان احساسات خود را دربارهٔ روابط با دیگران کشف می‌کنند. اعتقاد به توانمندی دانش‌آموز به خود فرمانی در پیشبرد اهداف معلم مؤثر است.

شاخه الگوهای سیستم رفتاری

(این شاخه از الگوهای تدریس چون بر رفتار قابل مشاهده و وظایف کاملاً مشخص و روش‌های ارتباط پیشرفت به خود شاگردان تمرکز دارد از بنیاد تحقیقاتی خوبی برخوردار است.)

یادگیری تسلط یاب و آموزش برنامه‌بندی شده: با ترتیب آموزش از این طریق، می‌توان زمان یادگیری را با استعداد دانش‌آموزی متناسب ساخت. از آنجا که پیشرفت شاگردان با استعداد کمتر را می‌توان به خوبی با کمک آزمون‌ها کنترل کرد، بنابراین لازم است برای آنان وقت و بازخورد بیشتری فراهم آید. در این روش می‌توان آموزش را بصورت متوالی درآورد.

آموزش مستقیم: محیط آموزش مستقیم محیطی است که توجهی غالب بر یادگیری دارد و در آن شاگردان درصد بالایی از وقت خود را در انجام امور مربوط به وظایف درسی صرف می‌کنند. جو اجتماعی مثبت و عاری از تأثیرات منفی است و هدف عمده آن به حداکثر رساندن زمان یادگیری شاگردان است. مراحل آن عبارت‌اند از:

جهت‌دهی، توضیح، تمرین منظم، تمرین رهنمود یافته، تمرین مستقل
یادگیری از شبیه‌سازها (مهارت‌ورزی و خودآموزی): شاگردان در شبیه‌سازی، از نتایج اقدامات خود چیز یاد می‌گیرند. الگوی شبیه‌سازی وابسته به معلمی است که بتواند شبیه‌سازهای موجود و آماده را در برنامه درسی وارد کند و یادگیری موجود در بازی را روشن و تقویت نماید.

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی در پایه ششم

با توجه به اینکه برنامه زبان آموزی بر نگرش شبکه‌ای استوار است همه مهارت‌های زبانی به صورت درهم تنیده آموزش داده می‌شوند. یعنی، ما معتقدیم هم‌زمان با خوانش متن سواد دیداری، تصویربرداری ذهنی، درک و دریافت و ضبط شکل نوشتاری کلمات نیز تقویت و پرورش داده می‌شود. بنابراین به هنگام آموزش مهارت‌های خوانداری یا شفاهی زبان مقدمات مهارت‌های کتبی یا نوشتاری زبان نیز آموخته می‌شود.

پس ارزشیابی نیز باید رنگی از آموزش و نگرش مبتنی بر آن داشته باشد زیرا ارزشیابی حلقه‌ واپسینی آموزش و یادگیری است، نمی‌شود به شیوه‌ای آموزش داد و به شیوه دیگر ارزشیابی کرد. به زبان دیگر آهنگ و چگونگی رفتار و کردار ما در آموزش و ارزشیابی باید به یک سبک و سان باشد. بنابراین آموزش املا، نگارش و انشا با آموزش فارسی پیوسته است. یعنی نگاهی تلفیقی در آموزش و ارزشیابی مستمر این چند ماده درسی داریم. به همین سبب در «راهنمای عمل مجموعه مستندات تحول بنیادین در آموزش و پرورش» (شماره ۱ دی ماه ۱۳۹۰ صفحه ۳۰) در جدول مواد و ساعات درسی پایه ششم ماده درسی زبان و ادبیات فارسی در ۵ ساعت آموزشی در نظر گرفته شده است ولی در کارنامه تحصیلی دانش‌آموزان ۳ عنوان فارسی، املا و انشا به صورت مستقل و هر کدام با بیست نمره ثبت خواهد شد. (شیوه نامه ارزشیابی مواد درسی زبان و ادبیات فارسی)

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی عبارت است از اندازه‌گیری میزان تغییرات انجام شده یادگیری و قضاوت در مورد عملکرد یادگیرندگان به منظور تصمیم‌گیری درباره ارتقای دانش‌آموزان و کسب اطمینان از اینکه آیا فعالیت‌های آموزشی معلم و کوشش‌های دانش‌آموزان به نتایج مطلوب انجامیده است یا خیر؟

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی از طریق افراد دخیل در فرایند یاددهی - یادگیری (مانند: معلم، برنامه‌ریزان درسی، ارزشیابان و مربی) و با بهره‌گیری از راهبردهای متفاوت (مانند: ارزشیابی تشخیصی، ارزشیابی تکوینی، ارزشیابی مجموعی) و با استفاده از شیوه‌های گوناگون (مانند: انواع آزمون‌های کتبی، شفاهی، عملی، خود ارزشیابی و ارزشیابی توسط هم‌تایان) و ابزارهای مختلف (مانند: انواع آزمون‌های کتبی، شفاهی، عملی، سیاهه قضاوت شخصی، نظرات شفاهی هم‌تایان، سیاهه مشاهده رفتار معلم و سیاهه نگرش سنج) صورت می‌گیرد.

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی با توجه به حفظ شأن و کرامت انسانی یادگیرنده و با توجه به عناصر تفکر، ایمان، علم، عمل و اخلاق صورت می‌گیرد و نتایج آن به صورت کمی و کیفی ارائه می‌شود. نتایج حاصل از ارزشیابی دانش‌آموزان را به کشف توانایی‌ها، ضعف‌ها و قابلیت‌ها رهنمون می‌سازد و برنامه‌ریزی در جهت غنای یادگیری و استمرار در یادگیری را مدنظر قرار می‌دهد. نظام ارزشیابی در پایه‌های مختلف دوره ابتدایی بر اساس رویکرد فرایند محور و برای گذر دانش‌آموز از یک دوره تحصیلی به دوره دیگر بر اساس رویکرد نتیجه محور و مبتنی بر استانداردهای ملی صورت می‌گیرد. (۵/۲/۱۴) از نگاهت پنجم برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران)

فرایندهای ناشی از ارزشیابی باید از پایایی و ثبات لازم برخوردار باشند. و به تشخیص تفاوت‌های فردی یادگیرندگان و تصمیم‌گیری در خصوص پیش‌بینی آموزش‌های ترمیمی و جبرانی برای شاگردان منجر شود.

برای ارزشیابی از میزان تحقق اهداف برنامه درسی فارسی در پایه ششم با توجه به اصول و مبانی آموزش زبان و ادبیات فارسی و رویکرد فطرت‌گرایی توحیدی در برنامه درسی ملی اصول ذیل توصیه می‌گردد:

۱) اصل ارزشیابی از مهارت‌های شفاهی زبان

۲) اصل ارزشیابی تلفیقی از مهارت‌های کتبی زبان

۳) اصل ارزشیابی مستمر (تکوینی) و توصیفی در کنار ارزشیابی پایانی

ارزشیابی آزمون‌های مستمر و پایانی درس‌های فارسی (مهارت خواندن و کاربست ریز مهارت‌های خوانداری)؛ انشا (مهارت نگارش و خلاقیت‌های نوشتاری)؛ املا (مهارت درست‌نویسی و توانایی تشخیص شکل‌های نوشتاری) در ادامه می‌آید. نمره نهایی اعلام شده در کارنامه از میانگین نمرات ارزشیابی مستمر و ارزشیابی پایانی حاصل می‌آید که شرح آن پیش‌تر بیان شده است.

جدول ارزشیابی مستمر (تکوینی) درس فارسی پایه ششم		
فارسی	روخوانی متن نظم و نثر، درک مطلب، خودارزیابی، دانش‌های زبانی و ادبی، فعالیت‌های درس پژوهی، حفظ شعر، مطالعه و پژوهش، توانایی در فن بیان	۲۰ نمره
املا	املا تقریری: ۱۰ نمره و فعالیت‌های املائی ۱۰ نمره	۲۰ نمره
نگارش و انشا	نگارش خلاق (پیراسته، ویراسته و پاکیزه نویسی - بهره‌گیری از آرایه‌ها - به کارگیری امثال و آیات و احادیث و واژگان مناسب - رعایت نظم منطقی و پرورش موضوع و ...) ۱۰ نمره و فعالیت‌های نگارشی ۱۰ نمره	۲۰ نمره

توصیه‌های اجرایی

زمان اجرای برنامه درسی فارسی در پایه ششم ابتدایی، ۵ ساعت در هفته پیش‌بینی شده است که به دلیل در هم تنیدگی مهارت‌های زبان‌آموزی، تفکیک خاصی برای املا، انشا و مهارت‌های شفاهی درس فارسی قائل نیستیم و معلمان عزیز بنا به شرایط کلاس و با بهره‌گیری از کارافزارهای آموزشی تهیه شده به آموزش همه این مهارت‌ها می‌پردازند. لذا برای کسب صلاحیت‌های حرفه‌ای، ویژه تدریس این درس از معلمان انتظار می‌رود:

۱) زبان و ادبیات فارسی، اهداف، اصول و رویکردهای آن را بشناسند.

۲) با روش‌های نوین یاددهی - یادگیری آشنا باشند.

۳) با اشتیاق در دوره‌های آموزشی ضمن خدمت شرکت نمایند.

۴) برای تدریس از دانش و مهارت معلمی برخوردار باشند.

۵) ابعاد جدید برنامه درسی ملی و به تبع آن برنامه درسی فارسی را بشناسند.

۶) بر ارکان سند تحول آموزش و پرورش مسلط باشند.

۷) از کار افزارهای آموزشی در امر تدریس بهره کافی ببرند.

۸) طراحی آموزشی خود را براساس نقشه مفهومی به انجام رسانند.

در ادامه جدول زمان‌بندی پیشنهادی تدریس ارائه می‌گردد و معلمان می‌توانند بر حسب شرایط، امکانات، موقعیت تدریس و چگونگی پیشرفت آموزش تغییراتی در آن ایجاد نمایند در صورتی که با کلیت اصول و اهداف آموزش و راهنمای برنامه درسی فارسی منافات نداشته باشد و در هر نیم سال تحصیلی شماره درس‌های پیش‌بینی شده رعایت و تدریس شود.

بخش دوم

بررسی

درس به درس

ای یاد تو بردل و زبان ها

اهداف آموزشی

- آشنایی دانش آموز با تحمیدیه و اهمیت ستایش کردگار
- تقویت علاقه دانش آموزان به حمد و ستایش پروردگار
- توانایی در خواندن متن تحمیدیه
- بیان کاربرد تحمیدیه در زندگی خود
- توضیح مفاهیم تحمیدیه

روش های پیشنهادی تدریس

- ۱- همخوانی
- ۲- دکلمه خوانی
- ۳- بحث گروهی

روش کاربردی بحث گروهی

این روش گفت و گویی است سنجیده و منظم درباره موضوعی خاص که مورد علاقه مشترک شرکت کنندگان در بحث است. برخلاف روش سخنرانی، در این روش فراگیران در فعالیت های آموزشی فعالانه شرکت می کنند و مسئولیت یادگیری را به عهده می گیرند. آن ها در ضمن مباحثه از اندیشه و نگرش های خود با ذکر دلایل متکی بر حقایق، مفاهیم و اصول علمی، دفاع می کنند. در این روش دانش آموزان باید توانایی سازمان دهی عقاید و دیدگاه های خود، تحمل انتقادات دیگران، چه درست و چه نادرست و ارزیابی نظرات مختلف را در ضمن بحث داشته باشند.

اهداف روش بحث گروهی

- ۱- ایجاد علاقه به بحث و پرورش تفکر انتقادی
- ۲- ایجاد توانایی اظهار نظر در جمع و تقویت انتقادپذیری
- ۳- تقویت قدرت بیان و استدلال، تجزیه و تحلیل و تصمیم گیری
- ۴- تقویت قدرت رهبری در گروه و ایجاد رابطه مطلوب اجتماعی

مراحل/اجرا: معلم برای استفاده مطلوب از این روش می‌بایست مراحل زیر را با نظارت مستقیم خود به اجرا درآورد.

- ۱- گروه بندی دانش‌آموزان
- ۲- اعلام موضوع مورد نظر برای بحث گروهی مثال: «در این درس موضوع مورد نظر می‌تواند اهمیت ستایش در زندگی باشد»
- ۳- دانش‌آموزان در گروه به مطالعه و اظهار نظر و بحث می‌پردازند.
- ۴- از مباحث انجام شده نتیجه‌گیری می‌کنند.
- ۵- معلم تیزهوش به پیگیری نتیجه بحث گروهی پرداخته و از انحراف بحث، بدون از دست دادن خط کلی، جلوگیری می‌کند و کنترل عمومی کلاس را به دست می‌گیرد.

نکات مهم درس

- ۱- در سنت ادبی و فرهنگی کشور ما معمولاً هر کتابی با تحمیدیه و ستایش خدای یکتا آغاز می‌شود. این گونه ستایش‌ها روح انسان را به سمت بندگی و اخلاص سوق می‌دهد و متن ستایش در قالب شعر، جلوه ذات الهی را بیش از پیش باشکوه می‌نمایاند. اعتقادات دینی ما، هر روح جست و جوگری را به تفکر درباره آفرینش و قدرت لایزال الهی فرا می‌خواند.
- ۲- در بیت دوم شعر احمد جام به «سیمرغ» اشاره شده است. سیمرغ جانوری است مشهور و افسانه‌ای که در ادبیات کهن ایران ایفای نقش می‌کند. سیمرغ در داستان‌ها و اشعار به تنهایی یا در کنار کلمات دیگری آورده شده است که هر کدام می‌تواند معانی متفاوتی داشته باشد. مانند: «سیمرغ آتشین» کنایه از «خورشید جهان افروز» یا «سیمرغ مشرق» که کنایه از «آفتاب» دارد. در این بیت سیمرغ در کنار پرندگان دیگری آورده شده است که به ستایش پروردگار توسط تمامی مخلوقات اشاره دارد.
- ۳- در بیت دوم شعر احمد جام تناسب وجود دارد (سیمرغ و عقاب و باز و شاهین) مفهوم کامل تناسب یا مراعات نظیر در درس ۹ (راز زندگی) توضیح داده شده است.
- ۴- بیت دوم شعر احمد جام با شعر زیر از سعدی همسویی دارد.

دوش مرغی به صبح می‌نالید   عقل و صبرم ببرد و طاقت و هوش
یکی از دوستان مخلص را   مگر آواز من رسید به گوش
گفت باور نداشتم که تو را   بانگ مرغی کند چنین مدهوش
گفتم این شرط آدمیت نیست   مرغ تسبیح گوی و من خاموش

محتوای این شعر به سوره اسراء، آیه ۴۴ قرآن کریم اشاره دارد.
(باب دوم گلستان: در اخلاق پارسایان)

بیشتر بدانیم

احمد جام (معروف به ژنده پیل): شیخ الاسلام «احمد ابن ابوالحسن جامی نامقی ترشیزی» معروف به شیخ احمد جام، معروف به «ابونصر احمد ژنده پیل» از عارفان دوره سلجوقی بود.
وی از عارفان و صوفیان بنام قرن ششم هجری قمری است. زادگاه وی نامق از دیار «توشیز» یا «کاشمر» فعلی بوده و مدفن وی در تربت جام می‌باشد.

در جوانی تحولی روحی به او دست داد و به عرفان روی آورد. از مردم کناره گرفت و به مطالعه در قرآن و تفاسیر و تحقیق در حال عرفا پرداخت. آثار او به زبان فارسی هستند که می‌توان به موارد زیر اشاره نمود :

- رساله سمرقندیه
- سراج السائرين
- دیوان شعر احمد جام
- آثار او شامل یک رساله، شش کتاب به نثر و یک دیوان شعر است.
- نمونه‌هایی از تحمیدیه
- هفت پیکر

ای جهان دیده بود خویش از تو   هیچ بودی نبود پیش از تو
در بدایت بدایت همه چیز   در نهایت نهایت همه چیز

- مناجاتی از خواجه عبدالله انصاری
- الهی، به نام تو زبان‌ها گویا شده، به نام تو جان‌ها شیدا شده، بیگانه آشنا شده، زشت‌ها زیبا شده، راه‌ها پیدا شده
- اسکندر نامه (اقبال نامه)

خرد هر کجا گنجی آرد پدید   ز نام خدا سازد آن را کلید

رسانه‌های کمک آموزشی

- ۱- فایل صوتی : خوانش متن شعر همراه با موسیقی (کتاب گویا)
- ۲- آثار احمد جام به صورت کتاب الکترونیک

ارزشیابی

- ۱- ارزشیابی شفاهی : در ارزشیابی نحوه تسلط بر خواندن شعر با القای حس درونی مد نظر قرار می‌گیرد.
- ۲- ارزشیابی کیفی کتبی (گروهی یا فردی)

ابزار ارزشیابی

آزمون عملکردی ، نمونه کار
چگونگی اجرا : مثال : نظم را به صورت نثر فارسی ساده بازنویسی کنند.

فصل اوّل

آفرینش و زیبایی

درس اول

معرفت آفریدگار

اهداف آموزشی

- درک زیبایی‌های آفرینش در شعر سعدی
  - شناخت زیبایی‌های آفرینش در نمونه‌های دیگری از متون ادبی
  - توانایی خوانش شعر با لحن و آهنگ مناسب
  - بیان مفاهیم کلیدی و اصلی شعر
  - شناخت شاعر و آثار وی
- نگرش شبکه‌ای : در درس «معرفت آفریدگار» از زیبایی‌های طبیعت سخن به میان آمده است، از وزش باد بهاری از آوای موزون مرغان، از وزش باد بهاری و از بوی خوش لاله زار که همه و همه مظاهر و جلوه‌هایی از زیبایی‌های آفرینش پروردگارانند که این مفاهیم مستقیماً با عنوان فصل آفرینش و زیبایی در ارتباط است.

روش‌های پیشنهادی تدریس

۱- روش تدریس اعضای گروه

۲- روش بدیعه‌پردازی

● روش کاربردی بدیعه‌پردازی :

- روش بدیعه‌پردازی (مقایسه‌ای) از روش‌های الگوی پردازش اطلاعات است. این الگو به وسیله «ویلیام گوردن» و دستیاران وی (۱۹۶۱) طراحی شده و شیوه‌ای لذت بخش برای پرورش تفکر خلاق است. عنصر اصلی در این روش استفاده از قیاس‌هاست که به وسیله آن، موضوعی معمولی و آشنا با شیوه‌ای نو بررسی و بیان می‌گردد. هدف از ارائه این روش کمک به شناخت فرآیند خلاقیت با به‌کارگیری آرایه‌هایی است که دانش‌آموزان با آن آشنا هستند و با به‌کار بستن این آرایه‌ها از نوشتن در قالب‌های معمولی پرهیز می‌کنند. این روش معمولاً بر پنج مرحله بنا نهاده می‌شود ما در این درس، موضوع «شناخت خدا» از فصل آفرینش و زیبایی را در نظر گرفته‌ایم و از فراگیران خواسته‌ایم که آن را توصیف کنند. شرح توصیف آن‌ها از نظر شما خواهد گذشت :
- مرحله اول، توصیف اولیه : در آغاز از فراگیران می‌خواهیم که با جمله‌های زبانی به توصیف «خلقت» اقدام کنند تعدادی از جمله‌ها را به انتخاب خود و فراگیران بر روی تابلو یادداشت می‌کنیم. جمله‌هایی که بر روی تابلو نوشته شده بدین قرار است :
- لازم است در آفرینش خدا دقت کنیم.
  - طبیعت یکی از جلوه‌های زیبایی آفرینش است.

● تأمل و تفکر در آفرینش باعث روشنایی دل می‌شود.

مرحله دوم، قیاس (تشبیه) مستقیم: در این مرحله از فراگیران پرسیدیم «شما آفرینش را به چه چیز، تشبیه می‌کنید و یا آفرینش را شبیه چه می‌دانید؟» در این زمان فراگیران تلاش کردند تا «آفرینش» را در خیال خود به پدیده‌های گوناگونی تشبیه کنند. بهترین تشبیهات را با انتخاب خود و فراگیران، بر روی تابلوی کلاس نوشتیم. تشبیهات انتخاب شده بدین قرار بود:

- آفرینش مانند آینه است.
- بهار، تولد دوباره زمین است.
- طبیعت همانند کتاب شناخت آفرینش است.
- تفکر در خلقت مانند چراغ روشنایی بخش است.

مرحله سوم، قیاس شخصی (تشخیص یا انسان‌انگاری): در این مرحله از فراگیران پرسیدیم: «شما اگر طبیعت بودید چه احساسی داشتید؟» و یا اینکه یکی از مناسب‌ترین تشبیهاتی را که در مرحله دوم می‌پسندید، انتخاب کنید و خود را به جای آن قرار دهید و احساس خود را بیان کنید. به فراگیران یادآوری کردیم که جمله‌هایی را بیان کنند که با جمله‌های مرحله قبل اختلاف داشته باشد. جمله‌هایی که برگزیده شد، بدین قرار بود:

● من کتاب معرفت آفریدگار هستم.

● نام من بیانگر سرسبزی زمین است.

● من راه خداشناسی را به انسان‌ها نشان می‌دهم.

مرحله چهارم، قیاس تضاد: در این مرحله از فراگیران خواستیم که با مرور جمله‌های پیشین، واژه‌هایی را که با هم در تضاد هستند و یا مخالف هم هستند انتخاب کنند و با آنها یک ترکیب یا جمله بسازند. ترکیب‌ها و جمله‌هایی که انتخاب شدند، بر روی تابلو نوشته شد:

● آفرینش کتاب خودشناسی است.

● طبیعت ما را به خداشناسی هدایت نمی‌کند.

● تفکر وسیله مناسبی برای خداشناسی است.

مرحله پنجم، توصیف خلاق: در این مرحله فراگیران را به موضوع اصلی درس برگردانیم و از آن‌ها خواستیم که با استفاده از جمله‌هایی که بر روی تخته نوشته شده است، موضوع را در قالب یک متن توصیفی، داستان، خاطره و یا... بیان کنند. به آن‌ها یادآوری کردیم که لازم نیست همه جمله‌ها یا ترکیب‌های نوشته شده را به کار برند بلکه با انتخاب برخی از آن‌ها و جمله‌های جدید خود که متناسب با موضوع است، تفکرات خود را بر روی کاغذ بیاورند. همچنین یادآور شدیم که این کار می‌تواند فردی یا گروهی انجام گیرد.

روش تدریس پیشنهادی دوم: گردش علمی

دانش علمی در خصوص روش گردش علمی: هر گونه فعالیت آموزشی خارج از کلاس درس «گردش علمی» نام دارد. چون تعلیم دانش‌آموزان بیشتر بر اساس جلب توجه و تحریک حس کنجکاوی آنهاست پس گردش علمی این اصل را به نحو مطلوبی میسر می‌سازد. توجه به حس مسئولیت‌پذیری در دانش‌آموزان، شرایط سرپرستی و ارتباط دادن گردش علمی با این درس که یکی از اهداف آن درک و دریافت نعمات الهی در محیط پیرامون است، و هم چنین ارتباط دادن منطقی درس با سایر دروس می‌بایست مد نظر قرار گیرد. در این درس استفاده از روش تدریس گردش علمی روزانه، بسیار مفید و کاربردی است.

نکات مهم درس

از سال ۳۵۲ ه. ق ابوعلی بلعمی وزیر دانشمند منصور بن نوح سامانی به امر وی مأموریت یافت که تاریخ مفصلی را که محمد بن جریر طبری به عربی نوشته بود به فارسی برگرداند. بلعمی پس از شروع به ترجمه این کتاب اطلاعات دیگری راجع به تاریخ ایران به دست آورد و بر آن افزود و با حذف مطالبی از اصل تاریخ طبری در واقع آن را به صورت تألیفی مستقل در آورد که به تاریخ بلعمی شهرت یافته است. این کتاب هم امروز در دست است و از متون تاریخی مهم عصر سامانی به شمار می‌رود. (این کتاب سال‌ها پیش به همت ملک الشعراء بهار در تهران به چاپ رسیده است.)

پیام درس :

پیام اصلی این درس ذکر و ستایش پروردگار توسط تمامی عناصر و ارکان طبیعت است.

نکته :

بیت زیبای سعدی : «برگ درختان سبز در نظر هوشیار هر درفش دفتری است معرفت کردگان»

هم بر پیشانی کتاب نقش بسته و خوش درخشیده است و هم فرجام و حسن ختامی نیکو را بر این کتاب رقم زده است که اهمیت تأمل و تفکر را نشان می‌دهد.

به بیان دیگر، چکیده و جوهره محتوایی فصل و فراتر از آن کل کتاب فارسی در این بیت گرد آمده است. یعنی درنگ و تفکر در پدیده‌های پیرامونی و تأمل و تدبّر در آن‌ها برای شناخت پروردگار، نکته کانونی درس هاست و این کار هم به کمک بهره‌گیری از حواس ظاهر و پرورش مهارت‌های زبانی، ممکن می‌گردد. چون پنجره‌های حواس که استعداد خدادادی در وجود همه است، درهای کسب علم و معرفت هستند و ذهن و زبان زبان آموزان را پرمایه و بارور می‌سازند.

غزل : در لغت به معنی «حدیث عاشقی» است. در قرن ششم که قصیده در حال زوال بود «غزل» پا گرفت و در قرن هفتم رسماً قصیده را عقب راند و به اوج رسید.

غزل بین ۵ تا ۱۰ بیت دارد و دو مصراع اولین بیت و مصراع دوم بقیه ابیات هم قافیه‌اند.

غزل را می‌توان به شکل زیر تصویر کرد :

الف.....	الف.....
الف.....	ب.....
الف.....	ج.....

موضوعات اصلی غزل بیان احساسات و ذکر معشوق و شکایت از بخت و روزگار است. البته موضوع غزل به این موضوعات محدود نمی‌شود و در ادب فارسی به غزل‌هایی بر می‌خوریم که شامل مطالب اخلاقی و حکیمانه هستند.

در غزل «معشوق» مهم است و در آخر شعر شاعر اسم خود را می‌آورد و با معشوق سخن می‌گوید و راز و نیاز می‌کند. این «معشوق» گاهی زمینی است اما پست و بازاری نیست و گاهی آسمانی است و عرفانی.

جمله : در زبان فارسی جمله، به سخنی گفته می‌شود که از نهاد و گزاره تشکیل شده است.

نهاد : به کلمه یا گروهی از کلمات گفته می‌شود که درباره آن خبری می‌دهیم.

گزاره : خبری است که درباره نهاد داده می‌شود نمونه : باد بهاری وزید.

نهاد گزاره

***

موصوف و صفت : صفت کلمه‌ای است که درباره ویژگی‌های موصوف خود از قبیل کیفیت، کمیت، اندازه، نوع، رنگ و بو و... توضیح می‌دهد. اسمی که با صفت می‌آید، موصوف نام دارد. موصوف یعنی وصف شده. مجموع صفت و موصوف را «ترکیب وصفی» می‌گویند.

اسمی که موصوف باشد، چه مفرد و چه جمع، صفت آن همیشه مفرد می‌آید. «مرد نیک ← مردان نیک»

● گاهی یک موصوف بیش از یک صفت دارد. «آسمان آبی زیبا»

● گاهی برای چند موصوف تنها یک صفت می‌آید. «دست و پای توانا»

تخلّص : در غزلی که در درس اول کتاب آورده شده است، شاعر در بیت پایان نام خویش (سعدی) را آورده است تا خواننده بداند که شعر از آن اوست. به نام شعری شاعر «تخلّص» می‌گویند. تخلّص گاه در بیت‌های ماقبل آخر می‌آید. نمونه :

برطرف کوه و دشت روز طواف است و گشت

وقت بهاران گذشت، گفته سعدی بیار

● در بیت اول دو کلمه مرغزار و مرغ زار آورده شده است. مرغزار از (اسم + پسوند) ساخته شده است و کلمه‌ای مشتق می‌باشد مانند : چمن زار، لاله زار، گندم زار، اما در مصراع دوم مرغ زار یک ترکیب وصفی است که از (اسم + صفت) ساخته شده است. «زار» صفت و «مرغ» موصوف آن می‌باشد.

● توضیحات بیت هفتم :

کلمه «طواف» به معنای گشت و گذار و گل گشت آمده است.

● معنی بیت : در چنین هنگامی که اوضاع و احوال مناسب و روزگار بهاری است. و همه جا خرم و سرسبز است، زمان را مغتنم شمار و با سخنان دلنشین سعدی، این ایام را خوش تر کن.

● در پایان هر حکایت به منظور تقویت و دقت در خوانش متن و هم چنین تقویت تفکر خلاق، سؤالی واگرا در ارتباط با محتوا و پیام حکایت مطرح گردیده است.

نکات آموزشی

● **توصیف** : یکی از رایج‌ترین راه‌های پرورش مطلب است که در انواع نوشته‌های علمی و ادبی کاربرد دارد. در هر وصفی به گنجینه‌ای از واژگان متناسب نیازمندیم. علاوه بر این، استفاده درست از هر گونه صفت، فعل و قید مناسب برای توصیف دیده‌ها و شنیده‌ها ضروری است. نوشتن تمام جزئیات در توصیف لازم نیست بلکه باید به آن دسته از جزئیات پرداخته شود که به روشن شدن مقصود کمک می‌کند. علاوه بر موارد فوق، عنصر خیال نیز در توصیف، نقش اساسی ایفا می‌کند. داشتن دید ظریف و موشکافانه یا به عبارتی داشتن هنر مشاهده، نویسنده را در توصیف خوب یاری می‌کند.

● **متضاد** : واژه‌های متضاد یا مخالف، کلماتی هستند که از نظر معنایی با هم ناسازی دارند. یک واژه بسته به موقعیت و بافت

زبانی ممکن است دارای کلمه‌های متضاد، متفاوت و متنوعی باشد مانند : شب ≠ روز کوتاه ≠ بلند

فعالیت‌های درس

۴- برای تشخیص ترکیب وصفی (موصوف و صفت) و ترکیب اضافی (مضاف و مضاف الیه) می‌توان به ترکیب، یکی از موارد

زیر را اضافه کرد.

در صورتی که ترکیب به دست آمده معنی داشته باشد موصوف و صفت و در غیر این صورت مضاف و مضاف الیه است.

۱- به آخر ترکیب، (تر) اضافه کنیم.

۲- به آخر ترکیب، (است) اضافه کنیم.

- ۳- بین دو کلمه، (ای) اضافه کنیم.
 ۴- دو یا سه مورد بالا را با هم اضافه کنیم.

مثال: بوی خوش

- ۱- بوی خوش تر
 ۲- بوی خوش است.
 ۳- بویی خوش
 ۴- بویی خوش است.
 چون موارد بالا معنی دار است، پس ترکیب وصفی است.
 معمولاً صفت را نمی‌توان جمع بست: مانند: (بوی خوش‌ها)

● املا

- ۲- هدف از این سؤال سوق دادن دانش‌آموزان به سمت بالاترین مراحل یادگیری، یعنی مرحله ارزشیابی است.
 ۴- هدف اصلی از این سؤال گسترش گنجینه لغات است
 عطسه، قدس، طبق، عهد و ...

● نگارش

- ۳- شبکه معنایی موجب گسترش گنجینه واژگان دانش‌آموزان می‌گردد. ضمن اینکه بستر لازم را برای گام‌های نخستین نگارش ساده فراهم می‌کند.
 بهار: شکوفه، پرستو، گل، طراوت، شادی، عید، ...
 ۴- ساخت جمله‌های امری، عاطفی، پرسشی و خبری موجب تعمیق بخش یادآوری و آشنایی بیشتر دانش‌آموزان با این گونه جملات و کاربرد صحیح آن‌ها می‌گردد.

● کارگاه نویسندگی

- توجه: در محاوره و گفت‌وگوهایی که در داستان بین شخصیت‌های داستان رد و بدل می‌شود می‌توان از جمله‌های شکسته و محاوره‌ای استفاده کرد.
 ۲- در توصیف باید از همه حواس پنج‌گانه بهره بگیریم.
 در توصیف محل زندگی می‌توانیم به موارد زیر توجه کنیم:
 بناها و مغازه‌های اطراف که به چشم می‌خورد، صدا و آوایی که در فضا به گوش می‌رسد، بوهایی که حس می‌شود (مثل بوی گل‌های وسط حیاط)، سطوح و اجسامی که می‌توان آن‌ها لمس کرد و ...

رسانه‌های کمک آموزشی

- ۱- فایل صوتی
 ۲- کتاب الکترونیک
 ۳- کتاب بوستان و گلستان و غزلیات سعدی
 ۴- فیلم مستند (آموزشی)
 ۵- آلبوم عکس

ارزشیابی

ارزشیابی شفاهی : خوانش صحیح شعر با لحن و آهنگ مناسب

- بیان مفاهیم مهم هر بیت
  - بیان پیام اصلی شعر
- ارزشیابی کتبی : املاي کلمات

ابزار ارزشیابی

آزمون عملکردی - نمونه کار

مثال : معلم پس از برگزاری گردش علمی و یا پخش فیلم از دانش‌آموزان می‌خواهد مظاهر آفرینش را گرد آوری نموده و در جدولی خلاصه و طبقه‌بندی نماید و یافته‌های خود را در گروه به بحث بگذارند.

بیشتر بدانیم

شرح حال ابوالقاسم حالت : ابوالقاسم حالت شاعر، مترجم و محقق توانای معاصر در سال ۱۲۹۸ در تهران به دنیا آمد. وی در جوانی به فراگیری زبان‌های عربی، انگلیسی و فرانسه پرداخت و از سال ۱۳۱۴ هجری شمسی به شعر و شاعری روی آورد و به سرایش شعر در قالب کهن و تذکره‌نویسی همّت گماشت. دیوان حالت که مشتمل بر قطعات ادبی، مثنوی‌ها، قصاید، غزلیات و رباعیات است، خود نمایانگر عمق دانش ادبی این محقق است. وی از سال ۱۳۱۷ همکاری خود را با مجله معروف فکاهی توفیق آغاز کرد. علاقه به مسائل دینی سبب شد از سال ۱۳۲۳ هر هفته چند رباعی جدید که ترجمه‌ای از کلمات قصار علی بن ابی‌طالب بود در مجله «آئین اسلام» چاپ کند. حالت در ترانه‌سرایی نیز دستی توانا داشت. حالت در آن سال‌ها با نشریات امید، تهران مصوّر و پیام ایرانی نیز همکاری داشت و ملک‌الشعرا بهار او را به کنگره نویسندگان ایران دعوت نمود. حالت در زمینه موسیقی اصیل ایرانی نیز فعالیت داشت و سراینده نخستین سرود جمهوری اسلامی بود. وی پس از انقلاب اسلامی نیز علیرغم کهولت سن مدت زمانی نسبتاً طولانی با مجله گل آقا همکاری کرد. از ابوالقاسم حالت آثار ادبی و فرهنگی فراوانی در زمینه‌های طنز، شعر، ادبیات و ترجمه باقی مانده است. وی در سوم آبان سال ۱۳۷۱ بر اثر سکته قلبی درگذشت.

بخوان و ببیندیش : در داستان هدهد، پیرزن و هدهد شخصیت‌های اصلی داستان را در برمی‌گیرند. مضمون داستان به تفکر و تعقل قبل از انجام هر کار و دوری جستن از غرور و طمع کاری اشاره دارد.

نکته اخلاقی نهفته در داستان هدهد اشاره به این دارد که غرور باعث گرفتاری انسان می‌گردد. در این داستان نقش تجربه پررنگ است. همچنان که از زیبایی خلقت صحبت به میان می‌آید به دور اندیشی، هوشمندی و تدبیر در کارها تأکید می‌کند.

عناصر داستان :

- درون مایه : قسمت و سرنوشت

- موضوع : هرکس با تلاش و کوشش می‌تواند قسمت و تقدیر خود را تغییر دهد.

- شخصیت پردازی :

الف) شخصیت‌های اصلی : هدهد ، پیرزن

ب) شخصیت‌های فرعی : کلاغ ، کودکان

– زاویه دید : سوم شخص

هدهد : در لغت نامه دهخدا درباره معنی آن چنین نوشته شده است : مرغی که بانگ و فریاد کند، کبوتر بسیار بانگ هدهد مرغی افسانه‌ای است که در دربار حضرت سلیمان می‌زیست. داستان این مرغ و پیام آوری او از سلیمان به جانب بلقیس ملکه سبا در سوره نمل آمده است. گوشت این پرنده در قدیم مصارف طبی بسیار داشته و در درمان بیماری‌ها تجویز شده است. هدهد پرنده‌ای دارای خطوط و رنگ‌های مختلف است. نام دیگر این پرنده پوپک، شانہ به سر، مرغ سلیمان و... است.

رسانه‌های کمک آموزشی

- فایل صوتی
- کتاب الکترونیک
- کتاب بوستان و گلستان و غزلیات سعدی
- فیلم مستند آموزشی
- آلبوم عکس

ارزشیابی

شفاهی، توجه به خوانش صحیح شعر، تلفظ صحیح کلمات و آهنگ و لحن مناسب

درس دوم

پنجره‌های شناخت

اهداف آموزشی

- پرورش روحیه ستایش پروردگار
- تأکید بر ذکر نام خداوند در آغاز هر کار
- تقویت شناخت پروردگار از راه بهره‌گیری از پنج حس ظاهر
- تقویت سواد شنیداری (خوب گوش دادن)
- تقویت سواد دیداری (خوب دیدن)
- پرورش توانایی دقت و تأمل در پدیده‌ها
- تقویت توانایی گفت‌وگو و مشارکت در کار گروهی
- درک اهمیت خوب دیدن، خوب شنیدن و ...
- گسترش گنجینه واژگان
- آشنایی با کلمه‌های هم خانواده
- اهمیت و جایگاه پرسش به موقع

● **نگرش شبکه‌ای:** در این نگرش، همه اجزا و عناصر سازه‌ای درس در یک فصل به یکدیگر پیوسته و در هم تنیده‌اند. توجه به این ویژگی، ذهن را در یادگیری و آموزش جهت می‌دهد و درک و دریافت را آسان می‌سازد. یکی از جلوه‌های شگرف آفرینش، قرار دادن پنجره‌های شناخت در نهاد آدمی است. با عنایت به این نکته که پروردگار قطره کوچکی از دریای بی‌کران دانش خود را در اختیار بندگان خود قرار داده است باید بکوشیم تا با خوب دیدن و خوب شنیدن به شناخت بهتری از آفرینش دست یابیم.

متصل گردان به دریاهاى خویش
(مولوی)

قطره دانش که بخشیدی زبیش

روش‌های تدریس پیشنهادی

۱- ایفای نقش

۲- کارایی گروه

روش کارایی گروه: از آنجا که متن این درس پیوسته است می‌توان آن را به روش کارایی تیم تدریس نمود به این منظور معلم یک آزمون تلفیقی شامل انواع سؤالات در ارتباط با درس آماده می‌کند. کلیه آزمون را نیز به صورت جداگانه تهیه می‌کند و پاسخ‌ها

را در برگه‌ای می‌نویسد. دانش‌آموزان را به گروه‌هایی با اعضای ناهمگن (تندآموز - کندآموز، میانی) تقسیم می‌کند. پس از گروه‌بندی هر یک از اعضای گروه‌ها درس را به صورت انفرادی مرور می‌کنند و سپس به سؤالات پاسخ می‌دهند. پس اعضای تیم در مورد هر یک از پاسخ‌ها با یکدیگر بحث می‌کنند. در ضمن بحث اعضا گزینه‌ها و دلایل انتخاب خود را بیان می‌کنند و به یک سری پاسخ مورد توافق می‌رسند. در این مرحله کلید سؤالات در اختیار افراد قرار می‌گیرد. اعضا پاسخ‌های فردی و گروهی را نمره‌گذاری می‌کنند و نمره مؤثر بودن را محاسبه می‌کنند.

جمع بندی مطالب از فراگیران و ارزشیابی تکوینی به عمل می‌آید.
* این درس، نوشته دکتر فریدون اکبری شلدره است.

خود ارزیابی

عمدتاً در اغلب خود ارزیابی‌ها سه پرسش قرار گرفته است که پرسش اول کاملاً هم‌گرا، پرسش آخر واگرا و پرسش دوم بینابین است.

یادآوری

چند نمونه دیگر از کلمات هم‌خانواده درس دوم:
شناخت: شناختن، می‌شناختم، شناختند و...
عجله: عجول، تعجیل
ارتباط: مرتبط، مربوط، رابطه
تفکر: متفکر، فکور، فکر، افکار
کشف: کاشف، اکتشاف، مکتشف، مکاشفه
بحث: مباحثه، مبحث

فعالیت‌های درس

- ۱- هدف از سؤال یک در این بخش گسترش گنجینه واژگان از طریق کلمات مخالف (متضاد) است.
ظاهر ← باطن
پسندیده ← ناپسند
تفاوت ← شباهت
مفید ← غیرمفید
- ۲- این سؤال کاربرد صحیح حروف (حروف اضافه) در جمله را مورد دست‌ورزی قرار می‌دهد.
- ۳- هدف از این سؤال شناخت کلمات هم‌خانواده و دسته‌بندی آن‌هاست.
الف) فکر، افکار، تفکر، متفکران
ب) معلومات، تعلیم، معلمان، تعلیمات

املا

هدف از سؤال یک آموزش املا و همچنین درک مطلب می‌باشد.

۲- هدف تقویت املا و همچنین تقویت سواد دیداری دانش‌آموزان است ضمن اینکه توجه و دقت آنان را نیز افزایش می‌دهد.
سؤال ۳: این سؤال با هدف افزایش دقت و توجه و همچنین بالا بردن تمرکز در دانش‌آموزان طراحی گردیده است. ضمن این که موجب آشنایی با شکل صحیح واژگان می‌گردد.

نگارش

سؤال ۱: در این بخش هم از کلمه و هم از ترکیب استفاده شده است. جمله سازی زمینه‌ای برای آماده سازی دانش‌آموزان جهت بند نویسی، نگارش ساده و در نهایت نگارش خلاق است.

سؤال ۲: به تدریج دانش‌آموزان با شخصیت بخشی آشنا می‌شوند و خود را به جای عناصر طبیعت قرار می‌دهند. این امر موجب تقویت خلاقیت و هم چنین تقویت مهارت‌های نوشتاری آنان می‌شود.

سؤال ۳: هدف از طراحی این سؤال افزایش مهارت تصویرخوانی است.

نکته: توصیه می‌شود به دانش‌آموزان متذکر شویم که تصویر را از کل به جزء ببینند و در ابتدا کلیت تصویر را مدنظر قرار دهند، سپس به جزئیات آن بپردازند.

● کارگاه نویسندگی

۱- آشنایی با کلمات مترادف و همچنین گام‌های اولیه بازنویسی از اهداف این سؤال است.

محبت ← مهربانی

نهراسیم ← نترسیم

فصل دوم

زبان و ادب

داستان من و شما

اهداف آموزشی

- ۱- پرورش احساس مسئولیت دانش آموزان در قبال زبان فارسی
  - ۲- آشنایی با نقش زبان فارسی
  - ۳- قرار گرفتن در جریان سیر تاریخی زبان فارسی
  - ۴- درک توانمندی های زبان فارسی به عنوان زبان معیار
  - ۵- علاقمندی به زبان فارسی و پاسداری از آن
  - ۶- کسب مهارت و توانایی در خواندن متون مختلف نظم و نثر فارسی
- **نگرش شبکه ای :** درس سوم به معرفی زبان پرداخته و از فراز و فرود و تاریخ و ماهیت آن سخن به میان می آورد. و زبان را به عنوان عامل پیوستگی و اتحاد مردم یک کشور قلمداد می کند.
- این درس با زبانی نوجوانانه و بیانی گرم و دل نشین و با نگاهی نو به معرفی زبان و ادب فارسی پرداخته است و محتوای آن با عنوان فصل دوم (زبان و ادب) هماهنگی کامل دارد.
- عنوان فصل (زبان و ادب فارسی) هم چون چتری بر گستره اجزا و عناصر سازه ای فصل سایه افکنده است و تمامی این اجزا و عناصر با عنوان فصل به هم پیوسته است.

روش های پیشنهادی تدریس

- ۱- روشن سازی طرز تلقی
  - ۲- همیاری
  - ۳- بحث و گفت و گو
  - ۴- الگوی تفکر انتقادی
- **الگوی تفکر انتقادی :** بررسی نگرش و عملکرد فارغ التحصیلان (برون داده های آموزش و پرورش) نشان می دهد که آنان برخی مهارت های لازم را ندارند از جمله می توان به موارد زیر اشاره کرد : استدلال، توانایی ربط دادن موضوعات، تفکر انتقادی، استنباط.
- یکی از اهداف مهمّ تعلیم و تربیت، پرورش راه های تفکر انتقادی است. درس هایی از قبیل زبان و ادبیات فارسی باید به گونه ای

آموخته شود که روحیه انتقادپذیری و نقد و بررسی و تحقیق را در دانش‌آموزان تقویت کند. ضروری است معلمان و دانش‌آموزان اطلاعات و مهارت‌ها و حتی نگرش‌های مثبت را از طریق تفکر و استدلال کسب کنند. آموزش تفکر انتقادی ایجاد عمده‌ی یک حالت عدم تعادل است تا دانش‌آموزان بتوانند فرآیندهای فکری خود را تعویض و اصلاح یا دوباره بسازند. آموزش تفکر انتقادی باید طوری ایجاد و رفع شود که دانش‌آموزانی با رغبت و علاقه در آن شرکت کنند. این روش هنگامی که بحث‌های اساسی در کلاس زبان و ادبیات فارسی پیش می‌آید به دانش‌آموزان فرصت پرسشگری می‌دهد. برای درگیر شدن دانش‌آموزان در فعالیت‌های مربوط به تفکر انتقادی و تعمق در مفاهیم باید:

- ۱- کلاس را با یک مسئله یا بحث آغاز کنیم.
- ۲- برای ترغیب دانش‌آموزان به تفکر و تعمق، از سکوت استفاده کنیم.
- ۳- فضای کلاسی طوری آماده شود که موجب کشش متقابل گردد.
- ۴- در صورت امکان تمام وقت به این کار اختصاص داده شود (دادن زمان مناسب برای اجرای فعالیت)
- ۵- محیط کلاس را برای پذیرش همه دانش‌آموزان مهیا کنیم.

نکات مهم درس

۱- **زبان و خط**: زبان را می‌توان یکی از توانایی‌های ذهن انسان و گفتار را، نمود آوایی آن دانست. بدون شک هنگامی هم که در حال فکر کردن هستیم، از زبان بهره می‌جوییم.

زبان و گفتار، ریشه در ذات و طبیعت انسان دارد. اماریشه خط و نوشتار را باید در اجتماع و فرهنگ جست و جو نمود. هدف از کاربرد زبان، برقراری روابط اجتماعی و پیوند میان انسان‌هاست و هدف از ابداع و کاربرد خط، تبدیل افکار و اندیشه‌ها و گفتار به نوشتار است. به بیانی دیگر خط صورت مکتوب زبان است. از آنجا که خط در تأمین و حفظ پیوستگی فرهنگی ما نقش اساسی ایفا می‌کند، لازم است در نوشتن کلمات از روش‌هایی استفاده کنیم که منجر به تغییر چهره خط فارسی نشود.

۲- **واژه**: یکی از واحدهای زبانی «واژه» یا کلمه است. واژه واحد آوایی مرکبی است که از ترکیب یک یا چند تکواژ حاصل می‌شود.

۳- **تکواژ**: عبارت است از کوچک‌ترین واحد یا معنا یا نقش‌دار که از تجزیه واژه به دست می‌آید. مانند واژه «کتابچه» که از دو تکواژ «کتاب» و «چه» به وجود آمده است.

۴- **مترادف**: در زبان فارسی دو کلمه در صورتی باهم، هم معنی یا مترادف هستند که اگر یکی را به جای دیگری در جمله قرار دهیم، معنای جمله تغییر محسوسی نداشته باشد.

توجه به این نکته ضروری است که هیچ دو واژه‌ای به صورت مطلق مترادف نیستند؛ بلکه هم معنی بودن مسئله‌ای نسبی است. به زبان دیگر آنچه تعیین‌کننده هم معنی بودن دو کلمه می‌باشد، قرار گرفتن آن‌ها در جمله است. گاهی دو کلمه در ظاهر مترادف به نظر می‌رسند در حالی که قرار گرفتن هر یک در جمله به جای دیگری باعث تغییر معنا و بار معنایی جمله می‌شود.

۵- **کلمات دو املائی**: در اصول دستور خط فارسی، در مورد کلمات دو املائی (پیوسته و جدانویسی) گرایش بیشتر به جدانویسی وجود دارد. زیرا این شیوه با گرایش روز خط فارسی هم‌سویی بیشتری دارد و از سوی دیگر آموزش آن به نوآموزان آسان‌تر می‌باشد. در مورد کلمات دو املائی مانند (دست مزد - دستمزد)، (کتابخانه - کتاب خانه) هر دو صورت آن صحیح می‌باشد.

● فعالیت‌های درس

۱- از کلمات مترادف درس می‌توان به (تلاش و کوشش)، (شکوه و شوکت)، (بزرگی و عظمت) و... اشاره کرد. در واقع هدف

اصلی از این تمرین و سؤالاتی از این دست تقویت مهارت کاربرد واژه‌های جدید در نگارش متون ادبی است.

۲- تلفظ : لفظ، ملفوظ

عزّت : عز، عزیز، معزز، اعزاز

مقصود : قصد، اقصاء

عظمت : عظیم، معظم، اعظم

۳- زنده : زندگان

نغمه : نغمه‌ها

چهره : چهرگان - چهره‌ها

پهلوان : پهلوانان - پهلوان‌ها

۴ - صفت : صفت کلمه یا گروهی از کلمات است که قبل یا بعد از اسم می‌آید و اسم را توصیف می‌کند. صفت حالت و

چگونگی اسم را بیان می‌کند. گاه می‌توان از رنگ‌ها به عنوان صفت استفاده کرد. مانند : خط سرخ

● املا

۱- هدف از سؤال اول تقویت سواد دیداری و افزایش قدرت و تمرکز و توجه فراگیر است.

۲- ظاهر : ظهور، متظاهر، مظهر

محبت : حب، حبیب، محبوب

نگارش

۱- این سؤال، نگارش ساده با استفاده از کلمات مترادف است.

۳- از - که - ولی - هم

● نکته آموزشی کارگاه نویسندگی

- ساده نویسی : متنی، ساده و روان است که برای همه خوانندگان قابل فهم و درک بوده و کلمات و عبارات آن ساده و روان

است و اجزای جمله آن در جای خود آمده است.

● تمرین سوم :

اگر مهارت تفکر در دانش‌آموزان پرورش یابد، یادگیری آنان در مدرسه و اجتماع نیز بهبود می‌یابد. مهارت‌های تفکر قابل

آموزش هستند. این کار را هم به بهترین صورت می‌توان از طریق انجام فعالیت‌های جهت‌دار و موضوعات مرتبط معنادار انجام داد.

به همین منظور در کتاب فارسی نوشتاری در کنار تمرین‌های متنوع، تمرین‌هایی مانند تمرین ۳ بخش کارگاه نویسندگی درس

«داستان من و شما» طراحی شده است.

این تمرین به پرورش مهارت تفکر تأملی و فراشناخت می‌پردازد. فراشناخت شامل ارزشیابی فعال، تصمیم‌گیری فعال و

در نظر داشتن هدف‌های فردی است. به عبارت روشن‌تر فراشناخت به معنای آن است که دانش‌آموز می‌داند که به چه می‌اندیشد، آنچه

را که می‌اندیشد ارزشیابی می‌کند و به تفکرات خود نظم می‌بخشد. هنگامی که دانش‌آموز در حیطه فراشناخت قرار می‌گیرد بر تفکرات

خود متمرکز می‌شود.

از نتایج این نمونه تمرین‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره نمود :

● برانگیختن علاقه و کنجکاوی

● تشویق برای تأمل بر یادگیری

- هدایت تفکر دانش‌آموز در مسیر معین
  - سنجش و خودارزشیابی
  - درگیر کردن دانش‌آموز در یک نوع تفکر ویژه (انتقادی، خلاق یا ژرف‌اندیشی)
  - کسب بازخورد دانش‌آموز در پایان آموزش
- از نمونه‌های دیگر می‌توان به تمرین ۳ بخش نگارش درس‌های یازدهم و چهاردهم اشاره نمود.

ضرب المثل

در زبان فارسی گاهی جملات، عبارت یا اشعاری را به کار می‌بریم که در بردارنده نکته یا لطیفه یا پندی است که در میان مردم رایج می‌گردد. مثال زیربیتی است که تمام آن به ویژه مصراع اول آن ضرب المثل است.

نگردد شاخک بی بن برومند ز تو سعی و عمل باید ز من پند

ضرب المثل کارگاه نویسندگی

ضرب المثل «زبان سرخ سرسبز می‌دهد بر باد» مصراعی از بیت زیر و سروده ابن یمین است:

زبان سرخ سرسبز می‌دهد بر باد به هوش باش که سر در سر زبان نکنی

در مورد این مثل آورده اند که:

«شبی شاه عباس در لباس درویشان در شهر می‌گشت. بافنده‌ای را دید که در حال بافتن شال بود و با خود زمزمه می‌کرد: ای زبان سرخ که سرسبز می‌دهی بر باد! شاه عباس چیزی نگفت و گذشت.

اما فردا کسی را سراغ وی فرستاد تا یک طاقه شال به دربار بیاورد، وقتی مرد رسید شاه عباس گفت: چه شال زیبایی، به چه دردی می‌خورد؟ مرد گفت: اگر شخص بزرگی مثل شما بمیرد این شال را روی تابوتش می‌کشند. شاه عباس عصبانی شد و خواست جلاد را خبر کند تا او را گردن بزنند که یاد حرف دیشب مرد افتاد، دانست تقصیر مرد نیست تقصیر زبانش است و از سر تقصیرش گذشت. به شرطی که از این پس اختیار زبانش را نگه دارد.» (انجوی شیرازی)

کاربرد این ضرب المثل شعر

خوش باش چه بسیار دیده‌ایم که داد «زبان سرخ سرسبز را به تیغ کبود» (بهار)
 بخوان تو قصه شیرین و صحبت فرهاد «زبان سرخ سرسبز می‌دهد بر باد» (نسیم شمال)

● عناصر تهدیدکننده زبان فارسی

الف) ورود واژگان و ساختار نحوی زبان‌های دیگر به زبان فارسی

ب) ترجمه شتاب زده، سطحی و بدون شناخت زبان

پ) فقدان معادل‌ها (برابر نهادهای فارسی برای واژگان بیگانه)

ت) بی‌رغبتی و بی‌توجهی به فرهنگ، زبان و ادبیات گذشته

ث) غفلت از طرح و انتقال فرهنگ و زبان فارسی به دیگر کشورها

ج) فراموشی خط فارسی به عنوان جامعه فاخر زبان فارسی

بیشتر بدانیم

این درس نیز به قلم دکتر فریدون اکبری شلدره، نوشته شده است، ایشان دارای دکترای زبان و ادبیات فارسی از دانشگاه شهید بهشتی تهران و رئیس گروه زبان و ادب فارسی دفتر برنامه‌ریزی و تألیف و مؤلف کتاب‌های درسی فارسی است.

بخوان و حفظ کن

شعر «ای زبان مادری» سروده دکتر غلامعلی حداد، در ابیاتی، شکوه و فرزان فارسی را به تصویر کشیده است. توجه: در بیت نخست مقصود از «زبان مادری»، زبان ملی و رسمی همه ایرانیان است. وطن همچون مادر ماست و زبان وطنی یا مادری همان زبان ملی است که باعث پیوند و همدلی همه مردم این سرزمین در طول تاریخ بوده است. در بیت سوم، بر دو موضوع تأکید شده است: الف) زبان فارسی گستره بسیار فراخ و جغرافیای پهناوری را با خود همراه کرده، از گذشته‌های دور گویشوران بی‌شماری داشته است. ب) توجه به مراکز فرهنگی و تاریخی زبان و ادبیات فارسی است، به همین سبب «فرهنگ شهر»های عظیمی که پیشینه بسیار درخشانی در رشد و تعالی فرهنگ و زبان فارسی در طول تاریخ داشته‌اند، کنار هم قرار گرفته‌اند. بنابراین، هرات و نیشابور و بلخ و خجند و بخارا و تبریز و تهران و کابل در خدمت به فرهنگ و ادب فارسی، هم‌شان و هم‌شانه‌اند.

رسانه‌های آموزشی

- ۱- فایل صوتی: خوانش صحیح متن درس (تأکیدها - مکث‌های بجا)
- ۲- واژه‌نامه الکترونیکی: کلمات دواملائی، کلمات جدید درس همراه با معنی
- ۳- نرم‌افزارهای تعاملی: برای آموزش و تمرین کلمات مترادف، هم‌خانواده، نشانه‌های جمع فارسی، صفت و ...
- ۴- فیلم کوتاهی درباره تاریخ تطوّر زبان فارسی از زبان یک شخصیت کارتونی
- ۵- آلبوم عکس از خطوط باستانی و امروزی
- ۶- پوسترهایی از نمونه‌های خوشنویسی با خطوط مختلف

ارزشیابی

- شفاهی: توجه به روان خوانی متن درس، تلفظ صحیح واژه‌ها، درک معانی و مفهوم واژه‌ها
- کتبی: کاربرد صحیح واژه‌ها در متون نوشتاری (املا - تمرینات تکمیلی)

درس چهارم

هفت خان

اهداف آموزشی

- آشنایی با فردوسی شاعر بزرگ و حماسی
  - آشنایی با ادبیات حماسی فارسی
  - ایجاد روحیه پایداری و ایستادگی در برابر مشکلات
  - ایجاد نگرش مثبت میهن پرستی و اعتقادات ملی
  - تقویت تفکر انتقادی و پیدا کردن روش‌های حل مسأله
- نگرش شبکه‌ای: مسیر حرکت کتاب‌های فارسی، از زبان به سمت ادبیات تکامل می‌یابد شاهنامه فردوسی فرّ و شکوه زبان فارسی را متجلی ساخته است و انتخاب متن درس چهارم برگرفته از این شاهکار زبان فارسی بسیار مناسب و درخور توجه است.

روش تدریس پیشنهادی

- روش ایفای نقش
  - الگوی یاددهی - یادگیری
  - الگوی آموزشی پیش سازمان دهنده: اساس این الگو را نظریه معنی دار آزوبل تشکیل می‌دهد. در این الگو ساخت شناختی و تغییراتی که در اثر یادگیری در آن صورت می‌گیرد، زیر مبنای اصلی یادگیری به‌شمار می‌رود. منظور از ساخت شناختی، مجموعه اطلاعات، مفاهیم، اصول و تعمیم‌های سازمان یافته‌ای است که دانش‌آموز قبلاً آموخته است.
  - اهداف کلی الگوی آموزشی پیش سازمان دهنده
  - ۱- معلم اهداف، مفاهیم و اصول جدیدتری را به دانش‌آموز بشناساند.
  - ۲- معلم یادگیری معنی دار را با پیوند دانش‌ها، مهارت‌ها و نگرش‌های تازه با ساخت شناختی فرد ایجاد کند.
  - ۳- معلم الگوی پیش سازمان دهنده را برای تقویت، تثبیت و تعمیق ساخت شناختی دانش‌آموزان تدوین کند.
- نکته مهم: پیش سازمان دهنده‌ها یک عبارت خلاصه از درس جدید نیست بلکه خود مطلبی جدید و کلی‌تر از درس است.
- روش اجرا
- ۱- ارائه پیش سازمان دهنده
- الف) معلم پیش سازمان دهنده را که مطالب کلی‌تر است ارائه می‌دهد. مثلاً درباره ادبیات حماسی ایران و چگونگی پیدایش آن مطالبی کلی بیان می‌کند.

ب) اهداف درس و انتظارات آموزشی را تشریح و توصیف می‌کند.
پ) اطلاعات قبلی دانش‌آموزان را برای فهم بهتر مطالب جدید بر می‌انگیزد.

۲- ارائه مطالب و مفاهیم درس جدید

الف) معلم مفاهیم و اطلاعات درس را به مثابه یک نمونه از ادبیات حماسی توضیح می‌دهد.
ب) در این مرحله استفاده از روش‌های ایفای نقش، نمایش فیلم و انیمیشن، قرائت اشعاری از فردوسی و روش گفت و گو قابل استفاده است.
پ) نکته مهم این که معلم متن درس را به صورت تصویری کلی عرضه کند تا دانش‌آموزان ارتباط آن را با پیش‌سازمان دهنده به خوبی احساس کنند.

۳- تحکیم ساخت شناختی با ارائه مثال

- معلم مثال‌ها و شواهد دیگری از اشعار فردوسی را می‌خواند تا آن‌چه در پیش‌سازمان دهنده معرفی گردید به خوبی در ساخت شناختی دانش‌آموز سازمان‌دهی شود.
در این الگو، مفاهیم کلی و مجرد و گسترده در سطوح بالاتر و مفاهیم جزئی‌تر و عینی‌تر در سطوح پایین‌تر قرار می‌گیرند. اگر ساخت شناختی دانش‌آموز و ساختار درس زبان و ادبیات فارسی را به شکل یک هرم تصوّر کنیم شکل زیر را می‌توان برای درس هفت‌خان رسم نمود.

معلم به منظور تقویت ساخت شناختی دانش‌آموز می‌تواند فعالیت‌های زیر را انجام دهد

- ۱- مطالب کلی را همواره به مثابه پیش‌سازمان دهنده عرضه کند.
- ۲- از دانش‌آموز بخواهد تا ویژگی‌های اصلی درس جدید را بیان کند.
- ۳- اصطلاحات و توضیحات جدید را به طور دقیق و روشن بیان کند.
- ۴- از آنان بخواهد که چگونگی ارتباط مطالب جدید را با ساخت شناختی خود بیان کند.
- ۵- از آنان بخواهد که مثال‌ها و نمونه‌های دیگری برای مفاهیم درس ارائه دهند.
- ۶- از آنان بخواهد که مطالب و مفاهیم درس را با واژگان خود بیان کنند.

نکات مهم درس

پیام کلی درس: حفظ و تقویت روحیه حماسی و پهلوانی در برابر دشواری‌ها
حماسه: حماسه در لغت به معنای دلاوری و شجاعت آمده است. در اصطلاح عبارت است از: آثار منظوم و منثوری که از

دلآوری‌ها و رشادت‌های مردان بزرگ در میدان کارزار حکایت نماید. به عبارت دیگر حماسه، آثاری است که بر اعمال پهلوانی، مردانگی، افتخارات و بزرگی‌های یک قوم یا یک فرد مبتنی باشد. حماسه را به لحاظ موضوع به چهار نوع می‌توان تقسیم نمود:

۱- حماسه اساطیری: به حماسه‌هایی گفته می‌شود که بر مبنای اساطیر در زمان ما قبل تاریخ شکل گرفته باشد مانند گیل‌گمیش و بخش نخست شاهنامه فردوسی.

۲- حماسه پهلوانی: اساس آن را پهلوانی تشکیل می‌دهد. مانند داستان رستم در شاهنامه و ظفرنامه حمدالله مستوفی.

۳- حماسه دینی: عبارت است از حماسه‌ای که موضوع مرکزی آن را دین تشکیل داده باشد و قهرمانان با رعایت اصول دینی به نبرد برخاسته باشند مانند: خاوران نامه ابن حسام.

۴- حماسه عرفانی: در این نوع از حماسه، داستان مطابق موضوعات عرفانی شکل می‌یابد مانند: تذکره الاولیا، منطق الطیر. برای حماسه ویژگی‌های زیادی بر شمرده‌اند از آن جمله می‌توان به جنگاوری، وجود جهان پهلوان، عنصر نیرومند ذهنی و خارق‌العاده بودن اعمال قهرمانان اشاره نمود.

درس هفت خان به لحاظ محتوایی و ویژگی، در گروه حماسه پهلوانی قرار می‌گیرد.

● منظور از هفت خان گذشتن، مراحل یک کار سخت را با موفقیت به انجام رساندن می‌باشد.

ساده نویسی: وظیفه نخست نویسنده، ساده و مفهوم نوشتن است. بنابراین باید سادگی و روانی را طبیعی‌ترین اصل زیبانویسی شمرد. از هزاران شاعر و نویسنده‌ای که در زبان فارسی اثرآفرینی کرده‌اند، نام و آثار کسانی بیشتر در یادها مانده است که هنگام نوشتن یا سرودن، سادگی را ترجیح داده‌اند. از جمله می‌توان به آثار سعدی و مولوی اشاره نمود.

ساده نویسی نیاز به زمینه‌های ذهنی و عوامل فنی دارد.

— زمینه‌های ذهنی مانند:

الف) اهتمام و اعتقاد به فضیلت سادگی در نوشتار

ب) پختگی و شفافیت مطلب در ذهن نویسنده

پ) مدیریت اطلاعات (ت) پرهیز از تقلید

— عوامل فنی مانند:

الف) نزدیکی اجزای اصلی جمله به یکدیگر

ب) استفاده از کلمات مانوس

پ) کوتاه نویسی: (جملات هر چه کوتاه‌تر باشد فهم آن‌ها، آسان‌تر است.)

ت) استفاده از افعال مناسب

● تمرین دوم فعالیت متن درس هفت خان اشاره به ساده‌نویسی جملات دارد.

— رستم در خشم می‌آید. (رستم خشمگین می‌شود.)

— رستم به تنگ می‌آید. (رستم خسته شده و به ستوه می‌آید.)

● کنایه: کنایه پوشیده سخن گفتن درباره امری با بیان نشانه، نمونه یا دلیل آن امر است.

کنایه سبب درنگ خواننده می‌شود، ذهن او را به تلاش وامی‌دارد و حالات را برای او محسوس می‌سازد.

فتاد از پای، کرد، از عجز فریاد زشاخی مادرش آواز در داد.

در بیت بالا، «فتاد از پای» کنایه از ناتوانی است.

● **مبالغه** : مبالغه در لغت به معنای به نهایت رساندن و غلو کردن یا بزرگ نمایی در چیزی است. و در اصطلاح، مبالغه آن است که نویسنده برای تزین کلام خود، در وصف چیزی بزرگ نمایی کند. از نمونه‌های مبالغه می‌توان به موارد زیر اشاره نمود.

زسم ستوران در آن پهن دشت زمین شد شش و آسمان گشت هشت (فردوسی)
همی بکشتی تا در عدو نماند شجاع همی بدادی تا در ولی نماند فقیر (رودکی)

● **بازنویسی** : بازنویسی یعنی ایجاد تغییراتی در یک نوشته یا متن ادبی گذشته با حفظ محتوا و پیام آن.

وقتی متنی بازنویسی می‌شود، زبان نوشته امروزی، ساده و قابل فهم می‌گردد. مطالب نوشته به کمک توصیف چهره‌ها، صحنه‌ها و حالات پرورنده می‌شود. همچنین رویدادها بازسازی شده و تجسم می‌یابند.

در بازنویسی توجه به چند نکته ضروری است :

– پیام‌های اصیل و ارزشمند و اندیشه‌های والای اخلاقی، اجتماعی، عرفانی و انسانی حفظ و منتقل شود.

– متون از میان آثار با ارزش ادب گذشته انتخاب گردد.

– مأخذ دقیق متنی باز نوشته ذکر شود.

– در نقل محتوا و پیام، امانت رعایت شود و در صورت امکان، پیام‌های امروزی در آن گنجانده شود.

● **ضرب المثل «نوش دارو پس از مرگ سهراب»** به چاره‌جویی و علاج واقعه بعد از وقوع اشاره می‌کند. اگر کار یا کمکی

در زمان لازم انجام نشود و پس از اینکه کار از کار گذشت درصدد کمک یا اصلاح باشیم، از این ضرب المثل استفاده می‌کنیم.

● **حکایت : ادب لقمان**

این حکایت به داشتن ادب و دوری از اعمال ناشایست و پند و عبرت گرفتن از رفتارها و اعمال ناپسند دیگران اشاره دارد.

اگر از زشتی‌های دیگران، آموختیم به خوبی‌ها روی آوریم « استاد اخلاق» درون ما نهفته است و این شیوه امیر المومنین (ع) است که فرمودند : هرگاه در دیگری اخلاق ناپسندی را دیدی، بپرهیز که آن گونه رفتار در خودت نباشد. (میزان الحکمه، ج ۱ - صفحه ۷۰، حدیث ۳۷۴)

هنر انسان‌های فرزانه و هوشمند آن است که از رفتارهای ناپسند دیگران هم عبرت می‌آموزند. نیکان الگوی نیکی‌اند و بدان

سرمشق بدی برای غافلان. اما کسی عاقل تر است که از بدی‌ها راه خوبی‌ها را می‌آموزد. این همان حکمت لقمانی است که از فرزاندگی او سرچشمه می‌گیرد.

رسانه‌های آموزشی

– فایل صوتی خوانش متن درس

– نقالی‌هایی از شاهنامه

– فیلم آموزشی

– انیمیشن

– نرم افزارهای تعاملی

– فلش کارت

ارزشیابی

شفاهی : خواندن صحیح، روان و پرشور متن درس

کتبی : نوشتن املاي صحیح کلمات تثر

تسلط بر انجام تمرین‌های درس و برگه‌های ارزشیابی

ارزشیابی کیفی گروهی

ابزار ارزشیابی : آزمون عملکردی در موقعیت شبیه‌سازی شده (ایفای نقش)

مثال : دانش‌آموزان در گروه، نقش‌ها را بین خود تقسیم کرده و براساس متن درس به ایفای نقش می‌پردازند.

بخوان و بیندیش

دوستان همدل

این داستان به اهمیت و ارزش محبت و همدل بودن انسان‌ها اشاره می‌کند. در ارزش‌ها و آموزه‌های دینی و ادبیات ما به این

مسئله اشاره و تأکید فراوانی شده است. از آن جمله می‌توان به شعر معروف مولوی اشاره کرد :

ای بسا هندو و ترک هم زبان
ای بسا دود ترک چون بیگانگان
بس زبان هم دلی خوددیگر است
هم دلی از هم زبانی بهتر است

فصل سوم

دین و اخلاق

زنگ انشا

اهداف آموزشی

- آشنایی با جایگاه رفیع شهدا در حفظ ارزش‌های انقلاب اسلامی
- درک نقش شهدا در تداوم انقلاب اسلامی
- توانایی خواندن شعر، با لحن و آهنگ مناسب
- آشنایی با نمونه‌ای از شعر نو
- نگرش شبکه‌ای: موضوع شعر «زنگ انشا» شهید و مقام و عظمت اوست. شهدا در راه حفظ دین و وطن جان باختند. آنان درس اخلاق، ایمان، فداکاری و ایثار را به ما آموختند. از این رو درس، آغازگر فصل دین و اخلاق است.

روش‌های تدریس پیشنهادی

- دکلمه خوانی
- بحث و گفت و گو
- روش تدریس مبتنی بر بیان فکر
- روش تدریس مبتنی بر بیان فکر: این روش دو بعد اساسی دارد: شناختی و اجتماعی. دانش‌آموزان به صورت انفرادی و گاه به صورت گروهی به بیان فکر می‌پردازند و سعی می‌کنند دیگران را هم از آن چه در ذهنشان می‌گذرد آگاه سازند. در این دو بعد دانش‌آموزان هم از نظر فکری و هم از لحاظ اجتماعی پرورده می‌شوند.
- برای اینکه معلمان بتوانند از روش بیان فکر بهره‌گیرند انتظار می‌رود دو قاعده اساسی را در مدیریت کلاس درس بپذیرند.
- ۱- ممکن است سر و صدای زیادی در کلاس ایجاد شود ولی نتیجه آن می‌تواند فعالیت‌سازنده باشد.
- ۲- اگر دانش‌آموزان اجازه داشته باشند دیدگاه‌های خود را ابراز کنند قادر خواهند بود به سؤال‌های بسیار زیادی پاسخ دهند.
- مراحل اجرای روش تدریس مبتنی بر بیان فکر
- ۱- تشخیص مسئله: در این مرحله تلاش می‌کنیم به دانش‌آموزان کمک شود تا موضوع قابل فکر کردن را مشخص کنند، منظور ایجاد احساس در یادگیرنده است «موضوعی که پیش رو دارم مربوط به خودم است نه آنکه از بیرون، کسی آن را به من تحمیل کرده باشد.»

۲- شیوه حل مسئله: در این مرحله یادگیرنده را تحریک می‌کنیم از خود این سؤال را بپرسد: به چه شکلی می‌توانم مسئله را حل کنم؟! در جلسه‌ای که آنان را برای بیان فکر آماده می‌کنیم می‌توانیم راه حلی را از جانب خودمان ارائه دهیم.

۳- استفاده از طرح در عمل: در مرحله حاضر، سعی می‌کنیم به این سؤال پاسخ دهیم که «آیا از طرح خود استفاده می‌کنم؟!» به واقع این سؤال، اگر پاسخی داشته باشد، گونه‌ای بازخورد برای یادگیرنده تدارک می‌بیند. دریافت چنین بازخوردی، اهمیتی به اندازه ارزشیابی درونی و بیرونی دارد. افزون بر این، پرسش و پاسخ گویی به این سؤال، گونه‌ای آگاهی فراشناختی به بار می‌آورد.

۴- ارزشیابی از عملکرد: برای این کار باید برگشت و نگاهی به عقب انداخت. منظور این است که فرایند حل مسئله مورد بازنگری قرار گرفته و عملیات از نظر کیفی و کمی مورد ارزشیابی قرار گیرد.

● نکات مهم درس

مفهوم و پیام کلی درس، آشنایی با مفاهیم و جایگاه شهدا در فرهنگ و زبان و ادب فارسی است.

● تشبیه: تعریف کامل تشبیه در درس دوازدهم آمده است.

در این شعر، شاعر، شهدا را به خورشید، شقایق سرخ، چراغی در خانه، داستانی پر از حادثه و زیبایی و نمره بیست تشبیه کرده است.

● شخصیت بخشی: مفهوم شخصیت بخشی در درس نهم به تفصیل بیان شده است.

در کارگاه درس پژوهی این درس از دانش‌آموزان خواسته شده است که به «خوبی» و «بدی» شخصیت بخشی کنند.

● در تمرین سوم بخش نگارش، از فراگیران خواسته شده است که با استفاده از کلمات بدون نقطه یک بند بنویسند. این تمرین به مهارت تفکر و خلاقیت دانش‌آموزان در به کارگیری کلمات، توجه دارد.

برای آشنایی بیشتر دانش‌آموزان می‌توان از متون بدون نقطه‌ای که به آن‌ها اشاره می‌شود، استفاده کرد:

۱- خطبه بدون نقطه حضرت علی (ع)

۲- در زمان ناصرالدین شاه رعیتی، به نام میرزا محمد الویری به احمد خان امیرحسینی سیف الممالک (فرمانده فوج قاهر خلیج)، نامه‌ای با استفاده از حروف بی نقطه الفبای فارسی می‌نویسد. این نوشته در نوع خود از شاهکارهای ادب زبان فارسی به شمار می‌آید.

۳- شعر بدون نقطه زیر که در مدح امام زمان (عج) سروده شده است:

سرو سهی که سرور و سالار آمده

سر کرده و سر آمد و سردار آمده

دلدار ماه روی که دارد دل همه

در دامگاه طره طرار آمده

مولای کل و مصلح عالم امام عصر (عج)

هادی راه مردم احرار آمده

...

(نصرت ... بیگی در باغی)

فعالیت‌های درس : سؤال ۱

جمله	قسمت اول	قسمت دوم	قسمت سوم	قسمت چهارم
۱- شهید چون شقایق سرخ است.	شهید	شقایق	چون	سرخ
۲- شهید چون چراغ است.	شهید	چراغ	چون	روشنی بخش
۳- شهید داستانی است پر از حادثه و زیبایی.	شهید	داستانی پر از حادثه و زیبایی	_____	فراز و نشیب‌های زندگی

قسمت چهارم مربوط به صفت مشترک بین قسمت اول و قسمت دوم است.

سؤال ۳ : ساعت پر خاطره

تمرین دوم بخش املا

کلمات عربی مختوم به «ی» با تلفظ «آ» (۱) : در مورد املاهای این کلمات، تابع املاهای رایج در فارسی هستیم. یعنی اگر املاهای رایج کلمه در زبان فارسی به «ا» ختم شود، ما همان را بر می‌گزینیم. مانند : مصفا، مرتبا، اعلا. اگر کلمه‌ای با «ی» بیشتر رایج بوده است همان املا انتخاب شده است مانند حتی. کلماتی که فقط با «ی» نوشته می‌شوند مانند : عیسی، موسی، المثنی نیز به این صورت حفظ شده‌اند. در بعضی موارد هم دو املا رایج پذیرفته شده است مانند طوی / طوبا - محتوی / محتوا.

نگارش : سؤال ۵

۷ جمله

افعال متن : می‌گویند، دیده‌ایم، آرمیده است، می‌گوید، خواهد زد، می‌گوید، می‌آید.

● بند یا پاراگراف

– بند شامل تعدادی جمله است که یک ایده اصلی را شرح و پرورش می‌دهد. ایده اصلی معمولاً در جمله‌ای به نام جمله موضوع ذکر می‌گردد. هر جمله در یک بند (پاراگراف) بایستی به پرورش جمله موضوع کمک کند. بند اصلی‌ترین جز یک انشا است. بند نویسی انواع مختلفی دارد که می‌توان به موارد زیر اشاره نمود :

۱- بند روایتی

۲- بند توصیفی

۳- بند تعریفی

● نکته آموزشی کارگاه نویسندگی

گزارش نویسی : گزارش نویسی یعنی نوشتن اخبار، اطلاعات، رویدادها و دلایل و تجزیه و تحلیل آن‌ها به شکل روشن و کوتاه با رعایت دو اصل مهم ساده نویسی و درست نویسی.

گزارش باید به گونه‌ای تهیه شود که هدف مورد نظر را در کوتاه‌ترین زمان و با ساده‌ترین گفتار بیان کند.

انتخاب عنوان : عنوان باید تا حد امکان کوتاه و با محتوای متن هماهنگ باشد. در عنوان گذاری از واژگان کلیدی که در

متن آمده است استفاده شود.

چگونگی تنظیم گزارش، مهم‌ترین عامل در تنظیم آن است. ساختار و بدنه هر گزارش به طور کلی بر سه پایه : «مقدمه، بدنه اصلی

و پایان گزارش» استوار است.

- مقدمه در ارتباط با موضوع گزارش باید به گونه‌ای تهیه شود که برای مخاطب قابل فهم و معنادار باشد. باید بتواند در خواننده نسبت به موضوع علاقه ایجاد کند و به خواننده بگوید که از گزارش چه انتظاری داشته باشد.
- متن یا بدنه اصلی گزارش، جای ارائه آمارها، داده‌ها و تحلیل و تفسیر آن‌هاست.
- در پایان گزارش نتیجه‌گیری و پیشنهادها می‌آیند.
- تأکید بر نکته‌های مهم در گزارش ضروری می‌باشد
- هر قدر نکته‌ای در گزارش مهم‌تر باشد، باید فضای بیشتری به آن اختصاص داده شود.
- به کار بردن عبارتهایی همچون: «مهم‌ترین عامل»، «نکته اساسی» و... توجه خواننده را جلب می‌کند.
- گزارش باید روشن، دقیق، و خلاقانه باشد. نویسنده گزارش باید بکوشد با حفظ جنبه رسمی و علمی گزارش، آن را از حالت خشک و بی‌روح درآورد. از به کار بردن واژه‌ها و اصطلاح‌های گزافه‌آمیز همچون: هرگز، بی‌نهایت، بدون ذره‌ای شبهه، باید گفت و... خودداری کند.
- گزارش نویس نباید برای پررنگ جلوه دادن گزارش خود یا نشان دادن میزان اطلاعاتش درباره موضوع، از واژه‌های سنگین و دشوار فهم بهره بگیرد.
- جمله باید شامل یک مضمون و نکته اصلی باشد.
- به قواعد دستور زبان از نظر جای فعل، فاعل، مفعول و فارسی‌سازی (در اندازه متعادل) واژگان، دقت شود.
- بازبینی، آخرین بخش نوشتن گزارش است. در این بخش از کار، نویسنده باید تمام مطالب را یک بار دیگر بازبینی، و ایرادهای آن را برطرف نماید.

بیشتر بدانیم

سلمان هراتی: سلمان هراتی در سال ۱۳۳۸ در روستای مرزدشت تنکابن مازندران در خانواده‌ای مذهبی متولد شد. درس‌های ابتدایی تا پایان دوران متوسطه را در زادگاهش خواند. سپس در دانش‌سرای راهنمایی تحصیلی پذیرفته شد و پس از دو سال در رشته هنر، مدرک فوق دیپلم اخذ کرد. وی پس از پایان تحصیلات در یکی از مدارس روستاهای دور لنگرود مشغول تدریس شد.

در شعرهایش می‌توانیم تأثیر از سهراب سپهری را ببینیم او حتی یکی از شعرهایش را تقدیم به سهراب سپهری کرده بود دوستی او با سیدحسن حسینی و قیصر امین‌پور زبانزد است، سیدحسن حسینی بعد از مرگ سلمان یکی از بهترین آثار ادبیش یعنی کتاب «بیدل، سپهری و سبک هندی» را تقدیم به او کرد و قیصر امین‌پور هم کلیات او را منتشر کرد. سلمان هراتی به عنوان شاعری دگراندیش به حساب می‌آید.

ویژگی‌های شعر سلمان: سلمان هراتی از شاعران بنام عصر انقلاب است که زبان و اندیشه و دیدگاه نوینی در اشعارش جلوه گر است شعر سلمان با تصاویر بدیع از طبیعت و حالات درونی انسان ارتباط با خدا، ویژگی خاص و لحن مختص به خود است. زبان شعر او صمیمی و ساده است او تمام صداقت و صمیمیت خود را در قالب شعرهایش می‌ریخت. شعر او در عین ارتباط داشتن تنگاتنگ با طبیعت و راز و نیاز با خدا دارای مضمونی اجتماعی و پرشور است. شعر سلمان از نظر لحن و بیان تصاویر طبیعت و زندگی و سادگی گفتار، شباهتهایی با شعر سهراب دارد، سلمان در قالب‌های گوناگون شعر سروده است اما بیشترین سروده‌های او در قالب شعر مثنوی - شعر سپید - است.

در اشعار او تأثیرهایی از شاعران مطرح معاصر دیده می‌شود که البته تقلید گونه نیست و در خلال زبان شعر او اصالت و خلاقیت شاعر در آفرینش تصاویر و اندیشه و نوگرایی ذهن و زبان او هویدا است.

سلمان هراتی در آبان سال ۱۳۶۵ در راه رفتن به مدرسه، بر اثر تصادف جان باخت.

رسانه‌های کمک آموزشی

- ۱- فایل صوتی : خوانش شعر همراه با موسیقی متن
- ۲- فیلم آموزشی
- ۳- گالری عکس
- ۴- لوح فشرده (کتاب الکترونیک) آثار سلمان هراتی

ارزشیابی

شفاهی : خوانش صحیح شعر، دریافت مفهوم شعر، تشخیص تشبیهات درس
ارزشیابی کیفی - کتبی (فردی یا گروهی)
ابزار ارزشیابی : آزمون عملکردی شناسایی
مثال : دانش‌آموزان در متن درس جستجو کرده و تشبیهات درس را پیدا می‌کنند.

• حکایت : انواع مردم

این حکایت از کیمیای سعادت نوشته ابو حامد امام محمد غزالی می‌باشد. که به ویژگی و رفتارهای مختلف و متفاوت افراد جامعه اشاره دارد. و پیام آن انعطاف‌پذیری و داشتن صبر و تحمل در مواجهه با افراد مختلف با رفتار متفاوت می‌باشد.

شعر زیر از سعدی، اشاره به پیام کلی حکایت دارد :
دلا یاران سه قسم اند، ار بدانی
زبانی اند و نانی اند و جانی
به نانی نان بده از در برانش
نوازش کن به یاران زبانی
ولیکن یار جانی را نگه دار
به جانش جان بده گر می‌توانی

درس هشتم

اخلاق پسندیده

اهداف آموزشی

- آشنایی با بزرگان علم و ادب ایران زمین، خواجه نصیرالدین توسی و ملا ادهم خلخالی
  - آشنایی با نمونه‌ای از ثر کهن
  - تقویت مهارت سخن گفتن و دقایق آن
  - آشنایی بیشتر با آداب غذا خوردن
  - شناخت بیشتر واژگان و ترکیب‌های زبان فارسی
  - تقویت مهارت خواندن متون کهن و تاریخی
  - تقویت علاقه نسبت به سخنان پیامبر بزرگوار اسلام (ص)
  - تقویت علاقه نسبت به آداب برتر سخن گفتن و طعام خوردن در فرهنگ اسلامی ایران زمین
  - تقویت مهارت در دریافت مفاهیم والا در متون ادبی و فرهنگی ایران زمین
- نگرش شبکه‌ای: از آن جا که در قرآن و احادیث به آداب سخن گفتن و آداب طعام خوردن اشاره شده است، این درس در فصل دین و اخلاق، جای گرفته است. تمام عناصر سازه‌ای این درس و درس دیگر این فصل به همراه بخوان و حفظ کن، حکایت، بخوان و بیندیش و فعالیت‌های نوشتاری همچون تار و پودی از یک پیکره به پیوسته اند و یک شبکه مفهومی را پدید می‌آورند.

روش‌های تدریس پیشنهادی

- روشن سازی طرز تلقی
  - قضاوت عملکرد
  - تدریس اعضای گروه
- روش تدریس اعضای گروه: یکی از روش‌های تدریس مناسب برای این درس، روش تدریس اعضای گروه می‌باشد. این روش برای درس‌هایی که دارای یک عنوان اصلی و چند عنوان فرعی باشند، طراحی شده است. با توجه به اینکه متن درس از سه بخش تشکیل شده است، بنابراین هر گروه دارای سه عضو می‌باشد.
- مرحله اول، آمادگی فردی (زمان پیشنهادی: ۷ دقیقه): در این مرحله دانش‌آموزان کلاس را به گروه‌های سه نفره تقسیم می‌کنیم. هر عضو مسئول مطالعه یک بخش از کل متن درس می‌باشد. به عنوان مثال در گروه شماره یک، مریم، مسئول مطالعه بخش اول یعنی: «آداب سخن گفتن»، فرشته، مسئول مطالعه بخش دوم، یعنی: «زبان‌های زبان» و فاطمه، مسئول مطالعه بخش سوم، یعنی:

«آداب طعام خوردن» می‌باشد. در گروه شماره دو نیز، الهه، مسئول مطالعه بخش «آداب سخن گفتن»، پروانه، مسئول مطالعه بخش «زبان‌های زبان» و راضیه، مسئول مطالعه بخش «آداب طعام خوردن» می‌باشد. همچنین گروه‌های دیگر به همین ترتیب به مطالعه درس می‌پردازند. به این گروه‌ها، گروه‌های اولیه می‌گوییم. یادداشت برداری، مراجعه به واژه نامه و توجه به زمان مقرر، از نکته‌هایی است که دانش‌آموزان باید به آن توجه داشته باشند.

مرحله دوم، کار گروهی (زمان پیشنهادی: ۱۰ دقیقه): در این مرحله برای درک و تفاهم هر چه بیشتر محتوا، گروه‌های ثانویه را تشکیل می‌دهیم، بدین گونه که دانش‌آموزان مسئول مطالعه بخش «آداب سخن گفتن»، تحت نظارت معلم از گروه‌های اولیه خود جدا می‌شوند و با همتایان خود از گروه‌های دیگر که مسئول مطالعه همین بخش بودند، گروه‌های ثانویه را تشکیل می‌دهند و با هم فکری یکدیگر به بحث و بررسی در مورد بخش مورد مطالعه خود می‌پردازند. به عنوان مثال، مریم از گروه یک، الهه از گروه دو و... در یک گروه، فرشته و پروانه و... در گروه دیگر و فاطمه و راضیه و... نیز گروه جدید خود را با راهنمایی معلم تشکیل می‌دهند. در این مرحله دانش‌آموزان می‌باید با دقت و ریزینی به مطالعه واژه‌ها، جمله‌ها و مفاهیم بخش مورد نظر خود بپردازند و با هم فکری یکدیگر بر متن تسلط یابند. معلم نیز در کنار دانش‌آموزان به راهنمایی آن‌ها می‌پردازد و سعی می‌کند از پاسخ صریح به سؤالات دانش‌آموزان پرهیز کند. پس از پایان زمان تعیین شده، دانش‌آموزان به گروه‌های اولیه خود باز می‌گردند و هر یک از آن‌ها بخش مورد مطالعه خود را برای دو عضو دیگر تدریس می‌کند و به سؤال‌های آن‌ها پاسخ می‌دهد. به عنوان مثال، مریم بخش اول درس، فرشته، بخش دوم و فاطمه بخش سوم را همانند یک معلم برای اعضای گروه اولیه خود تدریس می‌کند. به بیان دیگر در این مرحله، هر یک از اعضای گروه، زمانی به عنوان معلم و زمانی دیگر به عنوان دانش‌آموز در گروه خود رفتار می‌کنند.

مرحله سوم، آزمون (زمان پیشنهادی: ۸ دقیقه): در این مرحله برگه آزمونی را که قبلاً آماده کرده‌ایم در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهیم تا ابتدا به شکل فردی و سپس به شکل گروهی به همان سؤال‌ها پاسخ گویند. پس از برگزاری آزمون، معلم پاسخ صحیح سؤالات را در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهد تا آن‌ها بازخورد مناسبی از آزمون دریافت کنند. غالباً نمره گروهی دانش‌آموزان به دلیل هم فکری آن‌ها از نمره فردی آن‌ها بالاتر است. نکته‌ای که باید در طراحی سؤال‌ها به آن توجه کرد، عینی بودن سؤال‌هاست، بدین معنی که سؤال‌ها می‌باید اغلب به گونه صحیح - غلط، کامل کردنی، چهار گزینه‌ای و کوتاه پاسخ باشد تا بتوان از زمان بهترین بهره را برد. برای این درس می‌توان از این آزمون پیشنهادی بهره گرفت و برای هر سؤال ۲ نمره منظور داشت.

● جمله صحیح را با «ص» و جمله غلط را با «غ» مشخص کنید.

- ۱- انسان باید به سؤال‌هایی که از دیگران پرسیده می‌شود، جواب دهد. ص غ
- ۲- «استماع» به معنی گوش دادن است. ص غ
- ۳- کتاب «لطائف المواقف» اثر خواجه نصیرالدین توسی است ص غ
- ۴- هرگاه انسان میزبان بود، نباید اولین نفری باشد که غذا خوردن را شروع می‌کند. ص غ

● جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید.

- ۵- دادند دو گوش و یک زبانت ز آغاز یعنی که دو بشنو و یکی بیش.....
- ۶- اگر در لقمه استخوان بود، چنان از دهن بیفگند که کسی..... نیابد.

● گزینه صحیح را انتخاب کنید.

۷- اگر بهترین غذایی که در سفره گذاشته‌اند، اندک بود، چه باید کرد؟

الف) به خوردن آن مبادرت کنیم.

ب) آن را بر دیگران ایثار کنیم.

پ) بدان ولوع نمایم. □

ت) فقط یک لقمه از آن بخوریم. □

۸- همه گزینه‌ها جز گزینه..... از رفتارهای پسندیده است.

الف) پرهیز از غیبت و دروغ □

ب) سخن خیرخواهانه گفتن □

پ) در میان جمع خلال کردن □

ت) بیشتر گوش کردن □

● به سؤال‌های زیر پاسخ کوتاه دهید.

۹- پیامبر(ص) کدام عمل را فاضل تر می‌داند؟ .....

۱۰- چگونه در هر مجلس، سخن باید گفت؟ .....

مرحله چهارم، نقد و بررسی (زمان پیشنهادی ۸ دقیقه): در این مرحله به نقد و بررسی آزمون که بیان‌گر کیفیت یادگیری دانش‌آموز است، پرداخته می‌شود. نمرات فردی بیانگر میزان درک و فهم فرد از موضوع درسی است و نمرات گروهی، نشان‌دهنده میزان درک اعضای گروه از موضوع است. در این مرحله معلم به پرسش‌هایی که ممکن است اکثر دانش‌آموزان در پاسخ دادن به آن مشکل داشته باشند، به شیوه‌ای عمل می‌کند که خود دانش‌آموزان با گفت و گو و تبادل نظر به پاسخ صحیح دست یابند.

مرحله پنجم، جمع بندی (زمان پیشنهادی ۱۰ دقیقه): در این مرحله با توجه به متن درس که از سه بخش تشکیل شده است، سه نفر از گروه‌های مختلف به طور تصادفی یا داوطلبانه انتخاب می‌کنیم تا جمع بندی نهایی را از درس برای دانش‌آموزان کلاس ارائه دهند. هر یک از دانش‌آموزان منتخب، فقط یک بخش از کل متن درس را تدریس می‌کند، مثلاً مریم از گروه یک، بخش «آداب سخن گفتن» را برای کلاس تدریس می‌کند و معلم نیز به عنوان راهنما بر جریان تدریس نظارت می‌کند و دانش‌آموزان را تشویق می‌کند تا از مریم سؤال کنند و ابهامات خود را با نظارت معلم برطرف نمایند. این عمل برای دو بخش باقی مانده متن درس نیز با تدریس دانش‌آموزان انجام می‌پذیرد.

درس اخلاق پسندیده، آداب سخن گفتن و طعام خوردن و هم چنین زبان‌های زبان را با قلمی به نثر کهن بیان می‌کند. از آنجا که در دین اسلام سخن گفتن و طعام خوردن آداب خاصی دارد، محتوای این درس به طور کامل مرتبط با عنوان فصل سوم، دین و اخلاق می‌باشد.

نکات مهم درس

آداب سخن گفتن

* **از دیدگاه قرآن:** در قرآن به کرات به آداب سخن گفتن اشاره شده است از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- درس سخن گفتن مراقب باشید چون تمام سخنانتان نوشته می‌شود (انفطار - آیه ۱۰ و ۱۱)

- پاکان در سخن گفتن نیز به پاکی هدایت یافته‌اند (سوره حج - آیه ۲۴)

و نیز:

آگاهانه سخن گفتن، نرم (ملازم سخن گفتن) عمل کردن به گفتار، منصفانه و برطبق حق سخن گفتن.

* **از دیدگاه پیامبر و ائمه:** سخن تا وقتی که آن را نگفته باشی در بند توست و چون سخن را بر زبان آوردی تو در بند آن

هستی پس زبانت را نگه دار. (امام علی (ع))

* از نیکویی انسان آن است که سخن بی فایده را ترک کند. (پیامبر اکرم (ص))
 بعضی از کلمات هنگام جمع بستن هیچ علامت مشخصه‌ای ندارند بلکه در شکل مفرد آن‌ها تغییراتی ایجاد می‌شود مانند :

آفت ← آفات	عمل ← اعمال
ادب ← آداب	حس ← حواس
تصویر ← تصاویر	عضو ← اعضا

عبارات و اصطلاحات درس

- سخنی که با او تقریر می‌کنند، تا تمام نشود به جواب مشغول نگردد :
- تا زمانی که گوینده در حال صحبت کردن است و سخنش تمام نشده، جواب ندهد.
- آن چه که خواهد گفت تا در خاطر مقرر نگردد در نطق نیاورد :
- سخنی را که می‌خواهد بگوید تا وقتی در ذهنش مرور نکرده بر زبان نیاورد.
- زبان به کار اعضا و حواس راه دارد، به خلاف عکس آن :
- از طریق سخن گفتن می‌توان کارکرد اعضا و حواس را بیان کرد ولی عکس آن صادق نیست.
- هر که خاموشی اختیار کند، رستگار شود :
- منظور از خاموشی در این جمله، گزیده گویی و کم‌سخنی است.
- پیش از دیگران به مدتی دست باز نگیرد :
- میزبان قبل از اینکه دیگران غذایشان تمام شود از غذا خوردن دست نکشد.
- اگر سیر شده باشد، تعللی می‌آرد تا دیگران نیز فارغ شوند :
- میزبان حتی اگر سیر شده باشد خود را مشغول کند تا غذای دیگران تمام شود.
- نکته آموزشی کارگاه نویسندگی

شرح حال نویسی : ما در طول تاریخ سرگذشت نگاران بزرگی داشته‌ایم امروزه نیز در دانشنامه‌ها و دایرةالمعارف‌ها شمار زیادی از زندگی‌نامه‌ها به چشم می‌خورد.

زندگی‌نامه‌ها را در انواع زیر می‌بینیم :

۱- زندگی‌نامه عمومی - زندگی‌نامه خود نوشت یا اتوبیوگرافی - خاطرات و سفرنامه‌ها، زندگی‌نامه زنان - زندگی‌نامه بزرگان شهرها و سرزمین‌ها - زندگی‌نامه وزیران و دیوان سالاران - نسب‌نامه
 امروز چند گونه شرح حال نویسی در کشور ما دنبال می‌شود :

۱- تک نگاری در قالب کتاب برای دانشمندان قدیم

۲- تک نگاری در قالب کتاب برای بزرگان معاصر :

اینگونه کتاب‌ها را اگر درباره فردی باشد که هنوز در قید حیات است جشن‌نامه، پاسیاد و یادگارنامه و اگر در گذشته باشد یادنامه می‌نامند.

۳- سرگذشت‌های جمعی در قالب کتاب برای بزرگانی که در گذشته‌اند.

۴- سرگذشت‌های جمعی معاصران

۵- زندگی‌نامه نویسی در قالب مقاله

درست است که در نگاشتن زندگی نامه از خاطرات و گفتارهای شفاهی بهره می‌گیریم ولی کار ما گونه‌ای از تاریخ نگاری است بنابراین باید مستند به منابع معتبر باشد. افزون بر این، زندگی نامه نویسی شاخه‌ای از ادبیات به شمار می‌رود بنابراین متن ما باید خواندنی و گیرا باشد تا مخاطب را خسته نکند و تا پایان نوشتار با خود همراه کند.

بخوان و حفظ کن

شیر خدا

این شعر توسط استاد شهریار و در مدح حضرت علی (ع) سروده شده است.

بیشتر بدانیم

شهریار: سید محمد حسین بهجت تبریزی متخلص به شهریار در سال ۱۲۸۵ در تبریز به دنیا آمد. تحصیلات مقدماتی را با خواندن گلستان نزد پدرش شروع کرد. از دوران کودکی به سخن خواجه حافظ شیرازی دل باخت و اکثر اوقات خود را به مطالعه دیوان حافظ می‌گذراند و موهبت خدادادی شعر، طبع لطیف، دل حساس و روح پرشور شهریار روز به روز او را به سرودن اشعاری پرسوزتر و می‌داشت و پس از سالیان متمادی گل‌های طبع او به گلستانی در ادبیات معاصر تبدیل گشت. در سال ۱۳۰۸ مجموعه‌ای از سروده‌هایش را چاپ و منتشر کرد.

مهم‌ترین اثر شهریار منظومه حیدربابایه سلام (سلام به حیدربابا) است که از شاهکارهای ادبیات ترکی آذربایجانی به‌شمار می‌رود و شاعر در آن از اصالت و زیبایی‌های روستا یاد کرده‌است.

شهریار در سرودن انواع گونه‌های شعر فارسی مانند قصیده، مثنوی، غزل، قطعه، رباعی و شعر نیمایی - نیز تبحر داشته‌است. از جمله غزل‌های معروف او می‌توان به «علی ای همای رحمت» و «آمدی جانم به قربانت» اشاره کرد. شهریار نسبت به علی بن ابی طالب ارادتی ویژه داشت.

از آثار شهریار می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

دیوان اشعار

منظومه حیدربابا

گزیده اشعار ترکی

وی سرانجام پس از هشتاد و سه سال زندگی پربار در ۲۷ شهریور ماه ۱۳۶۷ هجری شمسی درگذشت و بنا به وصیت خود در مقبره الشعرای تبریز به خاک سپرده شد. در ایران روز درگذشت این شاعر معاصر را «روز شعر و ادب فارسی» نام‌گذاری کرده‌اند.

بخوان و ببیندیش

رفتار نیکان

پیام این داستان به تواضع و فروتنی و همچنین به نیکی و احترام و مهربانی و فروتنی در رفتار کردن با والدین اشاره دارد. نیکی به پدر و مادر در دین اسلام اهمیت فوق العاده‌ای دارد، به گونه‌ای که در قرآن کریم پس از امر به عبادت خدا، به سپاس‌گویی از زحمات والدین تصریح شده است. چنین احسانی دارای آثار بسیار شگرفی است که انسان در دنیا و آخرت از آن بهره‌مند می‌شود.

الف) آثار دنیوی

۱- دوری از عصیان‌گری و شقاوت: از جمله آثاری که قرآن کریم به آن تصریح نموده، این است که نیکی به والدین صفت جبار و عصیان‌گری را از انسان دور می‌کند و همچنین دچار شقاوت نمی‌گردد.

قرآن کریم می‌فرماید: «يُحْيِي خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ وَ آتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا * وَ حَنَانًا مِّنَ لَّدُنَّا وَ زَكْوَةً وَ كَانَ تَقِيًّا * وَ بَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَ لَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا (سوره مریم، آ ۱۲ و ۱۴): «گفتیم ای یحیی کتاب آسمانی را به جد و جهد بگیر و به او در عهد کودکی نبوت بخشیدیم و از سوی خویش بر او رحمت آوردیم و پاکیزه‌اش داشتیم و او پرهیزگار بود و او را سفارش به نیکی به پدر و مادرش نمودیم و او جبار و عصیانگر نبود:»

و یا درباره حضرت عیسی(ع) فرموده که چنین گفت: «وَ أَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَ الزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا * وَ بَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَ لَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا (مریم، آ ۳۲ و ۳۱): «و «مرا مادام که زنده باشم به نماز و زکات سفارش فرموده است و نیز مرا در حق مادرم نیکوکار گرداند و مرا زورگوی سخت دل نگردانده است.»

۲- طول عمر: همانطور که طول عمر اثر قطعی صله رحم، شمرده می‌شود، روایات اسلامی این اثر را مرتب بر نیکی به والدین، به طور خاص نموده‌اند.

پیامبر اکرم(ص) فرمودند: «مَنْ سَرَّهٗ أَنْ يُمَدَّلَهُ فِي عُمُرِهِ، وَ يُسَطِّ فِي رِزْقِهِ فَلْيَصِلْ أَبَوَيْهِ (۳): «کسی که طولانی شدن عمر و توسعه رزق را دوست دارد به پدر و مادر خود نیکی کند.»

و نیز رسول خدا(ص) می‌فرماید: «رَأَيْتُ بِالْمَنَامِ رَجُلًا مِّنْ أُمَّتِي قَدَاتَاهُ مَلَكَ الْمَوْتِ لِقَبْضِ رُوحِهِ فَجَاءَ بِرُّهُ بِوَالِدَيْهِ، فَمَنَعَهُ مِنْهُ (بحارالانوار، ج ۷۴، باب ۲، ح ۹۶): «در خواب مردی از امتم را دیدم که فرشته مرگ برای قبض روح او حاضر شده بود، اما او با نیکی به والدین خود آن فرشته را از مأموریتش منع کرد» (همان، ح ۸۲)

۳- فراوانی روزی: همان طور که در حدیثی از پیامبر اکرم(ص) در عنوان قبلی اشاره شد یکی از پیامدهای نیک ارتباط با والدین، مسئله زیاد شدن رزق بود. همچنین در روایت دیگری امام صادق(ع) می‌فرماید: «هر کس نیکی به والدین نماید هرگز در زندگی به فقر مبتلا نخواهد شد.» (همان، ح ۳۳)

۴- اجابت دعای والدین در حق فرزندان: در برخی روایات به اهمیت دعای والدین در حق فرزندان اشاره شده و از جمله آثار توجه و نیکی به آنها، شمرده شده است. به طور مثال: امام صادق(ع) فرمود: «ثَلَاثُ دَعَوَاتٍ لَا يَحْجُبَنَّ عَنِ اللَّهِ تَعَالَى: «دُعَاءُ الْوَالِدِ لِوَلَدِهِ إِذَا بَرَّهٗ وَ دَعْوَتُهُ عَلَيْهِ إِذَا عَقَّ دُعَاءُ الْمَظْلُومِ عَلَى ظَالِمِهِ» «خداوند دعای ۳ کس را رد نخواهد کرد: دعای پدر در حق فرزند در هنگام نیکی به او، دعای پدر بر ضد فرزند (نفرین) هنگامی که مورد عاق او واقع شود و دعای مظلوم بر ظالم.» (همان، ح ۵۷)

و نزدیک به همین مضمون در روایت پیامبر اکرم(ص) متجلی است که حضرت می‌فرماید: «از نفرین پدر دوری گزینید، زیرا به هدف اجابت می‌رسد و از شمشیر، تیزتر و برنده‌تر است.» (بحارالانوار، ج ۷۴، باب ۲، ح ۹۴)

۵- موجب نیکی فرزندان می‌شود: از جمله اثرهای وضعی نیکی به پدر و مادر این است که اگر کسی پدر و مادرش را احترام نمود آن احترام را از ناحیه فرزندان خواهد دید. فلسفه این امر روشن است زیرا فرزندان انسان، پدر و مادر خود را الگوی عملی خویش قرار می‌دهند. اگر آن‌ها ببینند پدر و مادرشان نیکی به والدین را سرلوحه زندگی خود قرار داده‌اند و به آن اهتمام می‌ورزند، او هم نسبت به آنان چنین خواهد کرد.

امام صادق(ص) فرمود: «بِرُّوْا آبَاءَكُمْ يَبْرُكُكُمْ أَبْنَاءُكُمْ (همان، ح ۳۱) «به پدرانتان نیکی کنید تا فرزندانتان به شما نیکی کنند»

ب) آثار اخروی

از جمله آثار و پیامدهایی که عمل به این ارزش الهی به دنبال دارد آثاری است که پس از عالم دنیا نصیب انسان می‌گردد که

عبارت‌اند از :

۱- آسان شدن مرگ : امام صادق(ع) فرمود : «کسی که دوست دارد خدای متعال سختی‌های مرگ را بر او آسان سازد، به خویشان و نزدیکان و پدر و مادرش نیکوکار باشد و اگر چنین کند خدای متعال سختی‌های مرگ را بر او آسان می‌کند»(همان، ح ۳۲).
۲- دریافت پاداش زیاد : امام صادق(ع) در این باره می‌فرماید : «ما يَمْنَعُ الرَّجُلَ مِنْكُمْ أَنْ يَبْرَ وَالِدِيهِ حَيِّينَ أَوْ مَيِّتِينَ، يُصَلِّيَ عَنْهَا وَيَتَصَدَّقَ عَنْهَا وَيَحِجَّ عَنْهَا فَيَكُونُ الَّذِي صَنَعَ لَهُمَا وَ لَهُ مِثْلُ ذَلِكَ فَيَزِدُّهُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ بِبِرِّهِ وَ صَلَاتِهِ خَيْرًا كَثِيرًا»(همان، ح ۳۱) چه چیز مانع شخص می‌شود وقتی که پدر و مادرش زنده یا مرده‌اند به آنها نیکی کند، به این صورت که به نیت آنها نماز بخواند، صدقه بدهد، حج به جا بیاورد و روزه بگیرد.

زیرا اگر چنین کند ثواب آن به پدر و مادرش می‌رسد و به خودش نیز همان مقدار ثواب داده می‌شود. «همچنین خداوند بر کارهای نیک و نماز او خیر زیاد عطا می‌کند» در برخی از روایات به پاداش‌هایی اشاره شده است که به ازای نیکی به پدر و مادر عطا می‌شود. به طور مثال در روایتی از ابن عباس از رسول اکرم(ص) آمده است : «هر فرزند نیکوکاری که از روی مهربانی به پدر و مادر نگاه کند در مقابل هر نگاه ثواب یک حج کامل مقبول به او داده می‌شود. سؤال کردند حتی اگر روزی صد مرتبه به آنها نگاه کند؟ حضرت فرمود : آری خداوند بزرگ‌تر و پاک‌تر است.»

۳- مغفرت حق : امام سجاده(ع) فرمود : «مردی خدمت رسول خدا(ص) رسید و گفت : ای رسول خدا! من هیچ کار زشتی نمانده که انجام نداده باشم آیا می‌توانم توبه کنم؟ رسول خدا فرمود : آیا هیچ یک از پدر و مادرت زنده هستند؟ گفت : بله، پدرم، حضرت فرمود : برو به او نیکی کن تا آمرزیده شوی. وقتی او راه افتاد پیامبر(ص) فرمود : ای کاش مادرش زنده بود «یعنی اگر مادرش زنده بود و به او نیکی می‌کرد زودتر آمرزیده می‌شد»

و در روایت دیگری نیز رسول خدا(ص) می‌فرماید : رضایت خدا با رضایت والدین است «رِضَى اللَّهِ مَعَ رِضَى الْوَالِدِينَ» و در روایتی از رسول خدا(ص) آمده است که فرمود : «از طرف خدا به کسی که عاق والدین شده گویند : هر کاری می‌خواهی انجام بده، دیگر تو را نمی‌بخشم و به نیکوکار نسبت به پدر و مادر هم گفته می‌شود هر چه می‌خواهی انجام بده تو را می‌بخشم.» البته واضح است که مراد از اینکه نیکوکار هر چه می‌خواهد انجام دهد، گناه و معصیت نیست زیرا اگر به نیکوکار گفته شود هر چه می‌خواهی انجام بده، یعنی کار نیک انجام بده. زیرا شأن نیکوکار این است که کارهایش را نیک و درست انجام دهد و الا صفت نیکوکاری برای او صادق نخواهد بود و همچنین نسبت به عاق والدین کارهایی که انجام می‌دهد و مورد بخشش واقع نمی‌شود از جمله کارهایی است که قبیح و ناپسند است.

۴- وصول به بهشت : رسول خدا(ص) در این مورد فرمود : «أَرَبِعَ مَنْ كُنَّ فِيهِ نَسْرُ اللَّهِ عَلَيْهِ كَنَفَهُ وَ أَدْخَلَهُ فِي رَحْمَتِي، حُسْنُ خَلْقٍ يَعْيشُ بِهِ النَّاسُ وَ رَفَقَ بِالْمَعْرُوفِ وَ شَفَقْتُهُ عَلَى الْوَالِدِينَ وَ احْسَانَ إِلَى الْمُؤَلَّكِ» خصوصیتی است که اگر کسی واجد آنها باشد لطف و احسان حق تعالی بر او ریزش خواهد کرد و در بهشت رضوان، مأوی خواهد گزید : اخلاق نیکی که با آن در میان مردم زندگی کند، مدارا کردن با گرفتاران، شفقت و مهربانی به والدین، احسان به زیردستان.

همچنین ابراهیم بن شعبه می‌گوید : «به امام صادق(ع) عرض کردم : پدری فرتوت و ضعیف دارم که به هنگام قضای حاجت او را به دوش می‌کشم. حضرت فرمود : تا هر گاه که می‌توانی از این عمل مضایقه نکن و غذای او را لقمه لقمه در دهانش بگذار، چه این عمل در واپسین روز، سپر آتش خواهد بود.»

۵- ورود به درجات بالای بهشتی : امام باقر(ع) در بیان یکی از آثار اخروی نیکی به والدین می‌فرماید : «قَالَ أَرَبِعَ مَنْ كُنَّ فِيهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَسْكَنَهُ اللَّهُ فِي أَعْلَى عِلِّيِّينَ فِي عُرْفٍ فَوْقَ عُرْفٍ فِي مَحَلِّ الشَّرَفِ كُلِّ الشَّرَفِ، مَنْ أَوَى الْيَتِيمَ وَ نَظَرَ لَهُ وَ فَكَانَ لَهُ أَبًا وَ مَنْ رَحِمَ الضَّعِيفَ وَ اعَانَهُ وَ كَفَأَهُ وَ مَنْ انْفَقَ عَلَى وَالِدِيهِ وَ ارْفَقَ بِهِمَا وَ بَرَّهُمَا وَ لَمْ يَحْزَنْهُمَا» «اگر مؤمنی ۴ ویژگی در خود داشته باشد

خداوند او را در بالاترین و شریف‌ترین جایگاه قرار خواهد داد. کسی که یتیمی را پناه داده و بر او پدرانۀ نظر افکند، کسی که ضعیفی را مورد ترحم قرار دهد و در حد کفایت به او کمک کند، کسی که به والدین خود انفاق و با آنان مدارا کند، به ایشان نیکی کرده و از نگران ساختن آنها اجتناب نماید.»

همچنین امام صادق (ع) فرمود: «هنگامی که حضرت موسی مشغول مناجات با پروردگارش بود، مردی را دید که در زیر سایه عرش الهی در ناز و نعمت است عرض کرد: خدایا این کیست که عرش تو بر او سایه افکنده است خداوند متعال فرمود: او نسبت به پدر و مادرش نیکوکار بود.»

۶— همشینی با نیکان: رسول اکرم (ص) در بیان پیامد اخروی و اثرات نیکی به والدین در کمال آدمی می‌فرماید: «مَنْ حَجَّ عَنْ وَالِدَيْهِ أَوْ قَضَى عَنْهُمَا مَغْرَمًا بَعَثَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَعَ الْأَبْرَارِ» «کسی که برای پدر و مادرش حج انجام دهد و یا بدهکاری آنها را بپردازد، خداوند او را در روز قیامت با نیکان بر می‌انگیزد.»

در روایت دیگری نیز ایشان می‌فرماید: برترین انسان‌های نیک در قیامت کسانی خواهند بود که به والدین خویش، پس از مرگ آنها نیکی کرده باشند: «سَيِّدُ الْأَبْرَارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَجُلٌ بَرَّ وَالِدَيْهِ بَعْدَ مَوْتِهِمَا»

فصل چہارم

آداب زندگی

درس هفتم

دوستی و مشاورت

اهداف آموزشی

- آشنایی با نمونه برگزیده‌ای از تر کهن
- درک و تقویت مهارت مشاوره صحیح
- درک اهمیت مشورت در کارها
- تقویت مهارت دوست یابی
- کسب و تقویت مهارت خوانش صحیح متون کهن
- کسب مهارت تصویر خوانی
- آشنایی با خاطره نویسی و اصول آن
- آشنایی با آداب زندگی

روش های تدریس پیشنهادی

- روشن سازی طرز تلقی
  - روش بحث گروهی
- درس را با روش های گوناگون می توان تدریس کرد. یکی از روش های پیشنهادی، الگوی بحث گروهی است .
- دانش آموزان در گروه های خود در زمینه دوستی و همچنین درباره مشورت و ارزش های دوستی و دوست یابی و اثرات مشورت گفت و گو می کنند.
  - می توان کلاس درس را در صورت امکان در کتابخانه تشکیل داد و یا منابعی را جهت مطالعه و تعمیق بخشیدن به موضوع دوستی و مشورت در اختیار آنان قرارداد.
  - پس از گفت و گو و نقد نظرات، تصویری روشن از ارزش دوستی و مشورت به کلاس عرضه خواهد شد.
  - بعد از گفت و گو، درس در کلاس خوانده می شود.
- نگرش شبکه ای : گزیدن دوست خوب و نیز « مشورت در کارها» از جمله آداب زندگی به شمار می رود، از این رو درس « دوستی » آغازگر مناسبی برای شروع فصل « آداب زندگی » می باشد.

نکات مهم درس

پیام کلی درس : اهمیت دوست و دوست یابی و فواید مشورت کردن
اصطلاحات و عبارات :

- با مردمانی که با تو راه دوستی روند و نیم دوست باشند نیکویی و سازگاری کن :
- با افرادی که با تو دوست هستند هر چند که دوستی شان کامل و تمام نباشد به خوبی و نیکویی رفتار کن .
- نیم دوست : کسی که در دوستی کامل نیست .
- مشاورت کردن در کارها از قوی رأیی مردم باشد و از تمامی عقلی و پیش بینی .
- مشورت در کارها و هم فکری با دیگران نشانه استواری اندیشه و خردمندی و آینده نگری انسان است .
- قوی رأی : آن که دارای اندیشه ای نیرومند است .
- تمام عقل : کسی که عقل کامل دارد .
- پیش بینی : در این جا به معنی آینده نگری
- یکی را خاطر تیزتر باشد و در کارها زودتر تواند دید و یکی کند فهم باشد .
- برخی از افراد در کارها تیز بین و نکته سنج هستند و برخی کند ذهن و دیرباب هستند که پیوسته از دیگران عقب ترند .
- تدبیر ده تنه چون زور ده مرده باشد .
- اگر کسی از فکر و مشورت ده نفر بهره گیرد به اندازه ده مرد زورمند است . همفکری بر توانایی انسان می افزاید .
- در این عبارت تدبیر ده تنه به زور ده مرده، مانند شده است .
- منظور از عبارت «مرد اگر بی برادر باشد به که بی دوست» چیست؟
- ارزش دوست خیلی والاتر از برادر است و دوست واقعی ارزش زیادی دارد . همان گونه که سعدی می گوید :
- بی دوست زندگانی، شوقی چنان ندارد
شوقی چنان ندارد بی دوست زندگانی
- در دستور زبان فارسی کهن هرگاه حرف (که) پس از صفت تفضیلی (به = بهتر) بیاید به معنای حرف اضافه (از) به کار می رود .
- بنابراین (به که) یعنی بهتر از .
- * **مفعول** : به کسی یا چیزی گفته می شود که کار بر روی آن واقع می شود، به عبارت دیگر، مفعول پذیرنده کار است .
- مانند : نباید سخن دیگری را به سخن خود قطع کند . (سخن دیگری، مفعول جمله است)
- مفعول در جواب «چه کسی را» و «چه چیزی را» می آید .
- نشانه مفعول : معمولاً بعد از مفعول حرف نشانه «را» می آید .
- مانند : - دهان را فراخ باز نکند .
- مفعول نشانه مفعول
- دست و جامه را آلوده نکند .
- مفعول نشانه مفعول
- * **فاعل** : به کسی یا چیزی گفته می شود که کننده کار باشد . به عبارت دیگر : به کسی یا چیزی گفته می شود که کاری از او سرزده باشد .

مانند : او به کنار خوان حاضر آمد.

فاعل

— فاعل در جواب «چه کسی» و «چه چیزی» می آید.

❖ فعل : فعل بر انجام کار یا داشتن حالت یا روی دادن امری دلالت می کند.

فعل دارای سه زمان است : گذشته، حال، آینده

مانند : چیزی را که از غیر او پرسند جواب نگوید.

فعل فعل

فعالیت های درس، سؤال ۴ :

جمله	نهاد	مفعول	فعل
ما درس دوستی را خواندیم.	ما	درس دوستی	خواندیم
خدای تعالی می فرماید.	خدای تعالی	_____	می فرماید
دانشمند کتاب می خواند.	دانشمند	کتاب	می خواند.

نکاتی پیرامون شعر ز ورزش میاسای :

مضمون شعر : ورزش و تلاش و کوشش موجب دوری انسان از تنبلی و تن پروری است.

از گذشته تا به امروز ورزش و روحیه پهلوانی موجب آفرینش آثار گرانمایه ای چون شاهنامه گردیده است.

قالب این شعر «قصیده» می باشد.

رسانه های آموزشی

— کتاب گویا

— کتاب اشعار ملک الشعراى بهار

ارزشیابی

کیفی، فردی، کتبی

ابزار ارزشیابی کیفی : خودسنجی

مثال : معلم پس از تدریس، برگه هایی که حاوی جملاتی ناقص در حد فهم و توانایی خواندن دانش آموزان است را تهیه کرده

و از آنان می خواهد که تکمیل کنند.

بیشتر بدانیم

ملک الشعراى بهار : میرزاتقی خان متخلص به بهار در مشهد به دنیا آمد. به فرمان مظفرالدین شاه لقب ملک الشعراى پدربه

او واگذار شد. تخلص بهار را از بهار شیروانی می دانند که از سخنوران عهد خود بود. او ادبیات را نزد پدرش آموخت و از هفت

سالگی به سرودن شعر پرداخت. بهار مدتی ملک الشعراى آستان رضوی را داشت و بنا بر رسم معمول در ستایش بزرگان خراسان و

مدح اولیای دین قصیده هایی سروده است.

بهار را به هیچ رشته ادبی نمی‌توان منسوب داشت چرا که او نویسنده، شاعر، روزنامه‌نگار، تاریخ‌نویس، محقق، مترجم و متخصص در رشته‌های مختلف ادبی است.

بهار در نثر نویسنده‌ای توانا و در شعر، گوینده‌ای چیره دست است. مثنوی‌های او ضمن تازگی و طراوت، طرز سخن گفتن نظامی، سنایی و جامی‌را جلوه می‌دهد ولی هنر اصلی او در قصیده سرایی است.

از آثار او می‌توان سبک‌شناسی نثر فارسی (۳ جلدی)، مجموعه اشعار، دستور زبان فارسی، احوال فردوسی و... را نام برد. از بهار آثار ترجمه و حدود صد مقاله نیز بر جای مانده است.

نکته آموزشی کارگاه نویسندگی

خاطره نویسی

تعریف خاطره: برای خاطره تعریف‌های زیادی ارائه شده است از جمله گفته‌اند که «خاطره»

— حوادث و لحظه‌های چشمگیر و به یاد ماندنی زندگی است.

— حادثه‌ای است که تأثیر شدید احساسی — عاطفی بر فرد داشته باشد.

— انعکاس یک رویداد یا پدیده تلخ و شیرین و جالب توجه در ذهن است.

— تصویری ماندنی در ذهن که آینه واقعیت است ولی تمام‌نما نیست و رنگ خیال و عاطفه پذیرفته است.

فواید خاطره نویسی

با نوشتن خاطرات، مهم‌ترین مسایل تاریخی و اجتماعی دوران به ثبت می‌رسد و زمینه‌ای می‌شود تا تاریخ‌نگاران با وضوح بیشتر

به ثبت مسائل و تحلیل آن‌ها بپردازند.

ویژگی‌های خاطره

الف) ویژگی‌های عمومی

— هر خاطره یادی از گذشته در بردارد.

— شامل حادثه، صحنه یا حالتی است.

— در ظرف یک زمان و مکان مشخص قرار دارد.

— به مشاهده و حضور وابسته است.

— در برگیرنده احساس، عاطفه و خیال بوده، اغلب نشانگر تأثیرپذیری روانی زیادی است.

ب) ویژگی‌های اختصاصی

— صمیمیت زبان

— صداقت در بیان

— نثر خودمانی

— برجستگی حوادث

— تحریک عواطف

— محدودیت خیال

— داشتن ابتدا و انتها

— روشنی و وضوح

— هدف داری و...

نمونه‌ای از یک خاطره

«من عاشق شیرشیره بودم. در یکی از دید و بازدیدها، شیرشیره بلایی سرم آورد که هرگز فراموشش نمی‌کنم. آن سال برای من کت و شلوار نو خریده بودند. کت و شلوار نو برایم خیلی خیلی عزیز بود؛ چون تا آن عید هرگز کت و شلوار نو پوشیده بودم. کت و شلوار نسبت به قد و قیافه من بزرگ بود، پدرم به خیاط گفته بود: کمی بزرگ‌تر بدوزد که به درد سال بعدش هم بخورد. پاچه شلوارم را تازه بودم و آستین کتم را هم به طرف شانه تا کرده بودم. در بازی‌های بچه‌ها کم‌تر شرکت می‌کردم تا مبادا لباسم لکه‌ای بنشیند. رفته بودیم خانه یکی از بستگان برای دید و بازدید عید. طبق معمول کاسه‌ای شیرشیره جلوی ما گذاشتند. بدون توجه به چشم‌غره‌های بزرگ‌ترها، یک کاسه شیرشیره را تا ته نوش جان کردم و آب آن را هم سر کشیدم. در اینجا بود که متوجه شدم انگورهای داخل کاسه‌ای که جلوی مادرم قرار داشت سفید است. انگورهای داخل کاسه من سیاه بود. مدت‌ها به کاسه چشم دوختم و آن قدر تحمل کردم تا بزرگ‌ترها برای خداحافظی بلند شدند. من هم بلند شدم اما در یک فرصت مناسب مثل گربه‌ای که دستش به گوشت برسد، چنگی زد و خوشه انگور را توی جیبم گذاشتم و به دست صاحب خانه چشم دوختم که ببینم چه قدر به من عیدی می‌دهد. عیدی من یک اسکناس یک تومانی بود. بیرون که رفتم از هر فرصتی استفاده می‌کردم تا حبه‌ای از حبه‌های انگور توی جیبم را بالا بیندازم. چقدر خوش مزه بود. ناگهان الاغی که چند حلب نفت بارش بود جلو ما سبز شد کوجه باریک بود و برف و یخ و... . نفتی آشنا بود، مشغول دیده بوسی پدرم شد و الاغش را رها کرد. الاغ کثیف و نفت آلود یک راست به طرف من می‌آمد. خودم را کنار کشیدم که کت و شلوار عزیزم نفتی نشود که لیز خوردم و زیر دست و پای الاغ افتادم، بزرگ‌ترها به دادم رسیدند و بلندم کردند... اما شیرشیره توی جیبم له شده بود. آب از رویه آستر کت بیرون زده بود. بزرگ‌ترها داشتند برف‌های روی کتم را پاک می‌کردند که متوجه آن شدند! مرحوم مادرم دست توی جیبم کرد و خوشه انگور له شده را از جیبم بیرون کشید. یادم می‌آید که از شرم صورتم داغ شد.» (مصطفی رحماندوست)

۱ - فصل پاییز در همدان انگور را همراه با آب و سرکه درون خمره‌های سفالین می‌ریختند سپس خمره‌ها را در دل زمین جای می‌دادند و روی آن را با خاک و گل می‌پوشانیدند. در زمستان برف‌ها را روی آن می‌ریختند. نزدیک عید خمره‌ها را بیرون می‌آوردند و با آن از میهمانان پذیرایی می‌کردند.

آشنایی با برخی کتاب‌های خاطره

— روزنامه خاطرات / اعتماد السلطنه

این کتاب شامل بسیاری از مسائل دربار ناصرالدین شاه است.

— کتاب خاطرات سیاسی و تاریخی

مجموعه‌ای از خاطرات بزرگان ادب و سیاست مانند جمال‌زاده، توللی، رشیدیه، رعدی آذرخش و... است.

درس هشتم

درس آزاد

این درس، ایستگاه اندیشیدن و درنگ کردن و آفریدن است. میدان فراخی است تا هر دانش‌آموز با نظارت و هدایت معلم، آن پاره نادیده و احتمالاً از قلم افتاده نمودهای فرهنگی و جلوه‌های آداب و رسوم و سنت‌های بومی منطقه‌ای خود را پدیدار کند و یابه بازشناسی و معرفی چهره‌های فکر و فرهنگ و ادب دیار خویش بپردازد؛ بنابراین درس آزاد، مجال است تا دانش‌آموز و معلم به یاری هم، به فراخور ذوق و علاقه، دلبستگی‌های فرهنگ بومی و نیازها و بایسته‌هایی که در دیگر درس‌ها به چشم نیامده‌اند، یا نیاز به دگرباره و دقیق‌تر و عمیق‌تر دیدن دارند، بازگو نمایند.

به بیان دیگر درس آزاد، فرصتی است تا دانش‌آموز و معلم در تألیف کتاب مشارکت داشته باشند و هر یک خود را در شکل‌گیری کتاب سهیم ببینند و کتاب را از آن خود بدانند؛ به گونه‌ای که دانش‌آموزان پس از تألیف درس آزاد می‌توانند نام خود را در ردیف نام پدیدآورندگان کتاب ثبت کنند. برپایه آنچه گفته شد اهداف درس آزاد را می‌توان بدین گونه برشمرد:

- ۱- تشخیص کاستی‌های احتمالی کتاب و اقدام به تولید محتوای مناسب
- ۲- پرورش توانایی تولید ماده‌ی درسی در دانش‌آموزان با نظارت و هدایت معلمان
- ۳- پاسخ به نیازهای معلمان، دانش‌آموزان و اولیا
- ۴- بهره‌گیری از مشارکت همکاران در تألیف کتاب
- ۵- بهره‌گیری از تعامل دانش‌آموز و خانواده در سازماندهی و تألیف کتاب
- ۶- آشنایی با برخی از نمودهای فرهنگی و جلوه‌های آداب و رسوم و سنت‌های بومی یا منطقه‌ای
- ۷- شناخت بیشتر شخصیت‌های علمی و فرهنگی محل زندگی
- ۸- توجه عمیق‌تر به لهجه، گویش و نشانه‌های زبان محلی
- ۹- پرورش توانایی نویسندگی و بهره‌گیری از تفکر و نقد و تحلیل
- ۱۰- ایجاد علاقه نسبت به فرهنگ محلی و فولکلور و آثار ادبی و زبانی منطقه‌ای

روش‌های تولید درس آزاد

برای نوشتن و تولید درس آزاد یکی از روش‌های زیر پیشنهاد می‌شود:

- ۱- هر دانش‌آموزی به صورت مستقل و فردی برای تولید درس آزاد اقدام نماید.
- ۲- دانش‌آموزان به صورت گروهی و با مشارکت تمام افراد گروه (تقسیم‌بندی دانش‌آموز کلاس به چند گروه) برای تولید

درس آزاد اقدام نمایند.

۳- تولید درس در کلاس (مجموعه نظرهای کلاس با راهنمایی و رهبری معلم کلاس)

توجه: طرح موضوعاتی مناسب با عنوان و محتوای فصل در حوزه فرهنگ و زبان و آداب محلی نیازهای ویژه دانش‌آموزان و ناگفته‌های کتاب، در این قسمت پیشنهاد می‌شود.

● نقش معلم و دانش‌آموز و درس آزاد

– معلم نقش نظارتی و هدایتی دارد.

– تولید کننده اصلی درس، گروه دانش‌آموزی است.

● نحوه تولید

– ترجیحاً تولید گروهی، ولی اگر معلمی تشخیص می‌دهد که دانش‌آموز فردی تولید کند، تولید فردی باشد.

● موضوع

– با توجه به اینکه در هر درس تکیه بر نگرش شبکه‌ای از نظر موضوع باید با حلقه‌های پیش و پس خود و عنوان فصل ارتباط داشته باشد.

– ولی معلمان می‌توانند در انتخاب موضوعات به بچه‌ها کمک نمایند.

ارزشیابی

– در ارزشیابی این درس:

۱- ساختار کتاب و فصول رعایت شود.

۲- انسجام متن رعایت شود. یعنی آغاز و انجام متن با هم مرتبط باشد.

۳- در تولید اجزای دیگر متن مبتنی بر اصول تعیین شده در دیگر درس‌ها عمل نمایند. مثلاً در بخش طراحی پرسش‌های خودارزیابی، چپش خود ارزیابی‌ها از رویکرد همگرا به سمت رویکرد واگرا است. یا مثلاً در تنظیم مربوط به بخش‌های یادآوری نکته‌های زبانی و ادبی این بخش باید دقیقاً از میان متن تولید شده خودشان باشد.

۴- در تولید فعالیت‌های بخش نوشتار هم این ارتباط دقیقاً باید رعایت شود.

«راز زندگی»

اهداف آموزشی

- آشنایی دانش‌آموزان با شعر نو
- تقویت علاقه دانش‌آموزان به زندگی
- تقویت توجه دانش‌آموزان به زیبایی‌های زندگی
- آشنایی دانش‌آموزان با مناظره
- مهارت تشخیص و تفکیک آرایه‌های ادبی
- مهارت خوانش صحیح شعر نو (تشخیص تکیه‌گاه‌های آوایی)
- تقویت امید به زندگی در دانش‌آموزان
- آشنایی با جاندار پنداری (جان بخشی، تشخیص)
- تقویت روحیه عزت نفس در دانش‌آموزان

● نگرش شبکه‌ای : راز زندگی با نگاهی زیبا و ادیبانه، به فلسفه زندگی می‌پردازد و بکارگیری درست و منطقی «تجربه» را به زبانی ساده، عمیق و تأثیرگذار و روان توصیه می‌کند. پیام این شعر تجربه را در آداب زندگی متجلی می‌کند. شاعر، بخشی از آداب زندگی را بهره‌گیری از تجارب دیگران عنوان می‌کند و زیبا زیستن را می‌آموزد. حکایت این فصل نیز پیوستار عمیقی با عنوان فصل دارد که بر عزت و کرامت نفس که جزئی از آداب زندگی است تأکید می‌کند.

روش‌های پیشنهادی تدریس

- دکلمه خوانی
  - گردش علمی
  - ایفای نقش
- روش کاربردی ایفای نقش در کلاس :
- ۱- گروهی برای اجرای نمایشنامه داوطلب می‌شوند.
  - ۲- دانش‌آموزان بر اساس ذوق و علاقه خود نقش موردنظر را انتخاب می‌کنند.
  - ۳- معلم برنامه‌ریزی و مدیریت اجرایی عملیات و برنامه نمایشی ایفاگران نقش را به عهده می‌گیرد.

۴- گروه مشاهده‌گر که بقیه دانش‌آموزان کلاس هستند، می‌توانند در جریان یا پایان نمایش پیرامون عملیات و موضوع درسی نمایش اظهار نظر یا سؤال کنند.

دانش علمی در خصوص روش ایفای نقش: ایفای نقش روشی است که می‌تواند برای تجسم عینی موضوعات و درس‌هایی که برای نمایش مناسب باشند به کار رود. در این روش فرد یا افرادی از دانش‌آموزان موضوعی را به صورت نمایشی کوتاه اجرا می‌کنند. از ویژگی‌های این روش این است که مشاهده‌کنندگان با عملیات نمایش و ایفاگران نقش ارتباط عاطفی برقرار می‌کنند، باهیجان، عملیات نمایشی را می‌بینند و خود را در صحنه احساس می‌کنند. چون تمام حواس دانش‌آموزان برای مشاهده نمایش به کار گرفته می‌شود، عمل یادگیری نیز انجام می‌گیرد.

نکات مهم درس

— پیام شعر: درک مفهوم فلسفه زندگی است.

— شعر «راز زندگی» با انتخاب مناسب شخصیت‌ها و گفت‌وگو از زبان آنها، فلسفه زیستن را به گونه‌ای زیبا به فراگیران می‌آموزد. آن چه شعر را زیباتر می‌سازد زبان روان آن است. استفاده از آرایه تناسب در جای جای شعر، توصیف زندگی از زبان گل، ذکر ضرب‌المثل در دل شعر و اشاره گل به فلسفه زندگی، به شعر ارزش و اعتبار ویژه‌ای بخشیده است.

— این درس در فصل «آداب زندگی» آمده است و زیبا زیستن و با دیدی زیبا به زندگی نگرستن را آموزش می‌دهد، بنابراین باید در جهت تحقق اهداف فصل یعنی بهره‌گیری از فرصت‌ها برای زندگی شاداب، متعالی و رو به رشد و فعال و پرشور، تبیین و تحلیل شود.

— زبان شعر، روان، ساده، عمیق و تأثیرگذار است و با بهره‌گیری از طبیعت که همواره مظهر زیبایی است، امید به زندگی را در دانش‌آموزان می‌پروراند.

از آن جایی که شاعر، نظر خواننده را نیز در مورد راز زندگی جویا می‌شود و فضای عمومی شعر سرشار از احساسی عاطفی و لطیف است، به خوبی در ذهن مخاطب جای می‌گیرد.

— قالب شعر: قالب شعر، نو می‌باشد و از نمونه‌های موفق شعر نیمایی است. وزن و آهنگ زیبا و دلنشین شعر نیز بر جذابیت آن افزوده است. زبان شعر امروزی، به جهت به کار گرفتن کنایه، اصطلاحات و ضرب‌المثل، تأثیر زیادی بر فراگیر دارد.

— تفکر و ژرف‌نگری در پدیده‌ها در فرهنگ دینی ما توصیه شده است و این درس فراگیر را به تفکر و تأمل در «زندگی» سوق می‌دهد.

— شایسته است معلم با اشاره به نزول باران، سرسبزی و زنده شدن زمین‌های خشک و مرده به موضوع شکفتن اشاره کند. بهار به سبب آن که این تغییر و تحول را به خوبی نشان می‌دهد، فرصت بی‌ظنری برای درک و فهم حقیقت زندگی است، بنابراین با بردن دانش‌آموزان به درون طبیعت و گردشگری در آن، این فرصت را به آنان بدهیم تا با حقیقت زندگی آشنا شوند.

همچنین معلم می‌تواند با تبیین درست مفاهیم زندگی و فلسفه و هدف آن، فراگیر را به گونه‌ای بیرواند که همواره از طبیعت درس‌های گوناگونی بگیرند و در آینده گرفتار غفلت نشوند.

حقیقت زندگی انسان و هدف از خلقت او، محدود در همین دنیا نیست. دنیا برای آخرت آفریده شده است. دنیا محل تجارت «زراعت آخرت» و محل آزمایش است. خداوند انسان را آفرید و او را راهنمایی کرد تا بتواند به کمال دست یابد.

— توجه به کاربرد تناسب (مراعات نظیر) و استفاده از واژه‌های غنچه، گل و باغچه در: «گفت و گوی غنچه و گل از درون باغچه باز هم به گوش می‌رسد»، نیز نکته دیگری در متن درس است.

— تناسب: تناسب، آوردن واژه‌هایی از یک مجموعه است که با هم تناسب دارند. این تناسب می‌تواند از نظر جنس، نوع، مکان، زمان، همراهی و... باشد. مراعات نظیر تداعی معانی است. این آرایه موجب تکاپوی ذهن می‌شود.

— در این شعر آرایه «تشخیص» یا «جان بخشی» به کار گرفته شده است.

به عنوان نمونه: (غنچه با دل گرفته گفت) و (گل به خنده گفت) و (گل به راز زندگی اشاره کرده است) و...

— شخصیت بخشی: هر گاه در نوشته به اشیای بی‌جان یا حتی جاندار غیر انسان، جان و روح و صفت انسانی ببخشیم، به این

آرایه، جان بخشی یا شخصیت بخشی می‌گوییم.

نمونه دیگری از قیصر امین پور:

«آسمان تعطیل است

بادها بی‌کارند

ابرها خشک و خیس

هق هق گریه خود را خوردند.»

در این درس مناظره زیبای غنچه و گل به چشم می‌خورد.

— مناظره: مناظره با هم سؤال کردن است و به تعبیر دیگر مکالمه و گفت و گویی است دو طرفه که هر طرف با آوردن دلیل و

ارائه نظرات خود سعی می‌کند برتری خویش را بر دیگری به اثبات رساند. شعر «نکوهش بی‌جا» از «پروین اعتصامی» نمونه‌ای زیبا از

یک مناظره است:

نکوهش بی‌جا

که تو مسکین، چه قدر بدبویی

زان ره از خلق، عیب می‌جویی

نشود باعث نکورویی

به صف سرو لاله می‌روی

یا ز ازهار بلخ مینویسی

تو هم از ساکنان این کوئی

تو خود، این ره چگونه می‌پویی؟

اول آن به که عیب خود گویی

تو چرا شوخ تن نمی‌شویی؟

سیر، یک روز طعن زد به پیاز

گفت، از عیب خویش بی‌خبری

گفتن از زشت رویی دیگران

تو گمان می‌کنی که شاخ گلی

یا که هبوی مشک تانادی

خویشتن، بی‌سبب بزرگ کن

ره ما، گر کج است و ناهموار

در خود آن به که نیک‌تر نگری

ما زبونیم و شوخ جامه و پست

املا، تمرین ۳ :

– در زبان فارسی هرگز دو مصوت بی فاصله کنار هم نمی‌آیند؛ بنابراین هر گاه در ساختن واژه دو مصوت در پی هم بیایند برای ساده کردن تلفظ و کاربرد آن، حرف میانی یا واسطه (گ، ی) را می‌آوریم.

مانند : آزاده + ی = آزادگی

نکته آموزشی کارگاه نویسندگی، خلاصه نویسی

فواید و ضرورت خلاصه نویسی : «خلاصه نویسی» نوعی مهارت نگارشی محسوب می‌شود و آشنایی با آن در کارهای قلمی و پژوهشی و گزارش نویسی مفید و کارساز است. گاهی از مطالب برای خودمان خلاصه برداری می‌کنیم، گاهی برای دیگری. در صورت اول، برای بهره‌برداری خودمان است، در صورت دوم برای فایده رسانی به دیگران.

فواید خلاصه نویسی :

۱– بهره‌گیری از یادداشت‌های خلاصه، برای مراجعه مجدد به آنها

۲– تمرینی برای کار قلمی و رشد نیروی نویسندگی انسان

۳– تقویت بیش و رشد فکری انسان در سایه این گزینش و تلخیص

۴– تسهیل برخورداری از محتویات کتب و مقالات، در حجمی اندک

۵– ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان برای مطالعه

۶– کمک در به‌خاطر سپردن مطالب و از یاد نرفتن آنها

۷– کمک به تمرکز فکر هنگام خواندن کتاب و مقاله

با توجه به اینکه در خلاصه نویسی، باید به «کاهش حجم نوشته» پرداخت، بی‌آنکه هدف نویسنده و گوینده و پیام اصلی نوشته و سخن از بین برود، ضروری است که مهارت لازم در این امر کسب شود. این مهارت هم جز با تمرین زیاد، و نیز کار زیر نظر مربی و استاد، کمتر به دست می‌آید. تفاوت خلاصه نویسی با گزیده، گلچین و یادداشت برداری این است که در یادداشت برداری و گزیده نویسی، نکات مورد نظر و مورد علاقه شخص از جاهای مختلف نوشته می‌شود و چه بسا انسجام و پیوستگی میان گزیده‌ها وجود نداشته باشد؛ ولی در خلاصه نویسی، عنایت روی یک کتاب یا مقاله یا متن خاصی است.

● در امر خلاصه نویسی، مراحل زیر پیشنهاد می‌شود :

– مطالعه یا مرور اجمالی، پیش از اقدام به تلخیص

– مشخص ساختن میزان و درصد تلخیصی که باید انجام شود

– مشخص کردن موارد و مطالب اصلی و فرعی، هنگام مطالعه

– حذف مطالب غیر عمده و باقی گذاشتن نکات اصلی

– حفظ امانت و اصالت در عبارات و محتوا

تفاوت تلخیص با باز نویسی و باز آفرینی :

باز نویسی، برگردان متون کهن (شعر یا نثر) به نثر و عبارت است؛ بی‌آنکه مفهوم و محتوا دگرگون شود. در باز آفرینی، محتوا و سوژه کهن، تبدیل به اثر جدیدی می‌شود که با اصل متفاوت است. باز نویسی مثل تعمیرات اساسی یک خانه است، اما باز آفرینی، کوبیدن بنا و از نو ساختن است که چه بسا نقشه ساختمان و کیفیت چهار چوب اولیه هم، به هم می‌خورد. در باز نویسی، مضمون متن قدیم حفظ می‌شود، تغییرات در جا به جایی حوادث و الفاظ و ترکیب‌ها انجام می‌گیرد. اصول زبان فارسی حفظ می‌گردد و از شکسته نویسی پرهیز می‌شود. توجه به سن و سطح فکر مخاطب، جهت درک و لذت بردن ضروری است. باید چیزی را باز نویسی

کرد که از نظر پیام و محتوا، ارزش داشته باشد. باز نویسی گاهی از نثر به نثر است. گاهی از شعر به شعر، از نظم به نثر و از نثر به نظم. در خلاصه‌نویسی، نه پیام عوض می‌شود، نه قالب و محتوا و نه بهتر ساختن سبک نگارش؛ بر خلاف بازنویسی که اغلب یا به خاطر ضعف قلمی اثر نخستین است یا نامناسب بودن آن با شیوه امروزی. خلاصه‌نویسی اغلب برای استفاده بهتر از فرصت و زمان است اما در بازنویسی هدف مهم‌تر ارائه اثری متناسب با نیاز و ضرورت‌های جدید فرهنگی و ادبی است. در این که خلاصه‌نویسی را باید با استفاده از قلم و جمله‌پردازی خودمان بنویسیم یا با حفظ عبارات اصلی، موارد مختلف است. گاهی روی الفاظ متن اصلی، عنایت و تأکید خاصی است که دخل و تصرف در عبارات، مسئله ساز و گاهی تحریف می‌شود. آن جا باید تلخیص را با بهره‌گیری از عین عبارات اصلی انجام داد.

چند نکته لازم:

- در تلخیص یک متن یا بحث منسجم، سعی شود انسجام و پیوستگی مطالب، در «خلاصه» هم حفظ شود.
- جملات کوتاه و کلمات ساده، به کار گرفته شود.
- متن مورد تلخیص، در جزوه «خلاصه» معرفی شود: یعنی نام نویسنده، ناشر، میزان صفحات، درصد تلخیص، خلاصه‌نویس، تاریخ تلخیص و مشخصات دیگر نوشته اصلی یا نوار و سخنرانی و جلسه و سمینار و درسی که به صورت خلاصه در آمده است، نقل شود.
- نکات دستوری و نیز هماهنگی و یکنواختی زمان افعال و سبک و سیاق نوشته رعایت گردد.
- سلیقه و نظم در نگارش خلاصه، صفحه آرایی و فصل بندی نیز از یاد نرود.
- در خلاصه، مطالبی آورده نشود که در متن اصلی نیست.

حکایت «عمر گران مایه»

سعدی در حکایت عمر گران مایه مردم را به داشتن طبع بلند و دست یافتن به عزت نفس توصیه می‌کند. انسان گاهی در زندگی بر سر دو راهی قرار می‌گیرد. سعدی می‌گوید برای لقمه‌ای نان هیچ وقت کمر خم نکنید. وقتی انسان حقیقت را می‌طلبد، اگر هم به ظاهر چیزی را از دست بدهد، در واقع چیزی بزرگ تر به دست می‌آورد. در حکایت درس، دو برادر می‌تواند همان جنگ بین دل و عقل انسان باشد (البته عقل دنیایی).

اگر کسی آهن گداخته را با دست خمیر کند بهتر از آن است که دست به سینه مدام پیش امیر خم و راست شود و روحش را بیازد.

نکاتی پیرامون حکایت عمر گران مایه: عمر گران مایه از باب اول گلستان سعدی، حکایت شماره ۳۶ نقل شده است. باب اول از گلستان سعدی درباره سیرت پادشاهان است و مطالب آن حول چند محور است:

۱- قدرت طلبی

۲- نصایحی که به شاهان می‌کند.

۳- آفاقی که مناصب و پست‌های حکومتی دارند.

۴- توصیه‌هایی به اطرافیان حاکمان

گلستان سعدی، پربارترین نثر فارسی است که در کمتر از سه ماه نگاشته شده است ولی دست مایه آن تجارب ارزشمندی است که در سفرهای مختلف، در دیدار با شخصیت‌ها و مردم عادی، اماکن گوناگون و همچنین تحصیلات فراوانی که داشته به دست آمده است. گلستان شامل اخلاق و پند و اندرز است و ذکر حوادثی که نتایج اخلاقی و تربیتی در بردارد.

سعدی به دنبال نقل حادثه نیست، بلکه به دنبال این است که از آن برای بهبود زندگی انسان‌ها نتیجه بگیرد. گلستان، تصویر جهان و زندگی است. تصویر زیبایی‌ها و زشتی‌ها و واقعیت‌های زندگی که هنرمندانه بیان شده است.

نثر سعدی در گلستان نثر مسجع است اما به گونه‌ای ابتکاری که سنگین نیست. کلماتی را انتخاب کرده و به هم پیوسته که طنین موسیقی و آهنگ مناسب و موزون و دلنواز را به گوش می‌رساند. بیشتر اشعار گلستان از خود سعدی است و این ابیات برای شاهد مثال نیست بلکه برای ادامه مطلب است. از نثر به نظم می‌آید و مطلب را کامل می‌کند.

بخوان و ببندیش

داستان پیاده و سوار

پیام کلی داستان بار خود را به دوش کشیدن، تصمیم‌گیری عاقلانه، دوراندیشی و آینده‌نگری است. به گونه‌ای که حضرت علی (ع) می‌فرماید: عاقل‌ترین مردم کسی است که بیشتر در عاقبت کارهایش ببندیشد (شرح غررالحکم، ج ۲، ص ۴۸۴).

آثار آینده‌نگری از نگاه دین:

۱- درست اندیشی	۲- آمادگی رویارویی با مشکلات
۳- پیش روی به سوی هدف	۴- آرامش خاطر
۱- ایجاد انگیزه	۲- هدفمندی
۳- هویت‌یابی	۴- استفاده از فرصت‌ها

رسانه‌های کمک آموزشی

لوح فشرده کتاب گویا و فیلم‌های آموزشی و تحلیلی روش تدریس

ارزشیابی

ارزشیابی شفاهی:

- خوانش صحیح شعر
- درک مفهوم ضرب‌المثل در این شعر
- بیان آرایه‌های موجود در شعر
- بیان پیام اصلی شعر
- ارزشیابی کتبی:
- املاي تقریری

ارزشیابی کیفی - فردی - کتبی

ابزار ارزشیابی: فعالیت یادگیری (تکلیف درسی)

مثال: معلم به عنوان تکلیف شب از دانش‌آموزان می‌خواهد که با افراد خانواده، دوستان و... مصاحبه کرده و از هر یک

بپرسند: «که از نظر آنها راز زندگی چیست؟» همه را جمع‌بندی کرده و به کلاس بیاورند.

فصل پنجم

نام آوران

درس دهم

رنج‌هایی کشیده‌ام که پرس

اهداف آموزشی

- آشنایی دانش‌آموزان با زندگی نامهٔ دهخدا
  - ایجاد زمینهٔ مناسب برای استفاده از فرهنگ لغت
  - آشنایی دانش‌آموزان با جامع‌ترین فرهنگ نامهٔ فارسی، فرهنگ نامهٔ دهخدا
  - آشنایی با چگونگی جمع‌آوری لغت نامهٔ دهخدا
  - آشنایی با چگونگی امانت گرفتن کتاب از کتابخانه
  - آشنایی با نحوهٔ استفاده از لغت نامه
  - تقویت مهارت استفادهٔ صحیح از لغت نامه
  - تقویت مهارت نحوهٔ صحیح استفاده از فهرست موضوعی، فهرست پدید آورندگان، فهرست عناوین جهت جست‌وجوی کتاب در کتاب‌خانه
  - مهارت خوانش صحیح شعر کهن (بخش پایانی درس)
- نگرش شبکه‌ای: در عرصه غنی ادبیات فارسی نام بلند دهخدا به‌عنوان نام‌آوری بلند آوازه با تألیف لغت نامه ارزشمند و گرانمایهٔ «دهخدا» تا همیشه باقی و جاودان است و فراز و فرود و تلاش‌های خستگی‌ناپذیر وی تأییدی بر نام‌آوری این شخصیت بلندهمت می‌باشد.
- حُسن ختام درس شعری از حافظ است که تصویری از آخرین لحظات زندگی دهخدا را تداعی می‌کند.

روش‌های پیشنهادی تدریس

- ۱- بحث و گفت‌وگو
  - ۲- کارایی گروه
- یکی از بهترین روش‌ها برای تدریس این درس کارایی گروه می‌باشد. در بخش کارگاه نویسندگی می‌توان از روش قضاوت عملکرد استفاده کرد.

نکات مهم درس

* دانش‌آموزان از متن درس به مفاهیم زیر دست می‌یابند :

- پشتکار و اراده داشتن
- پاسداری از پایداری و جاودانگی زبان فارسی
- عشق به فرهنگ و وطن
- خستگی ناپذیر بودن
- سخت‌کوش بودن
- علم‌اندوزی تا آخرین لحظات عمر

* درس «رنج‌هایی کشیده‌ام که مپرس» علی‌اکبر دهخدا و چگونگی جمع‌آوری لغت نامه دهخدا را به خوبی به فراگیران معرفی می‌کند.

* لغت نامه دهخدا یک واژه‌نامه عمومی است. این لغت نامه که در حکم دایرةالمعارف است، به همت استاد علی‌اکبر دهخدا و به کمک گروهی از متخصصان زبان و ادبیات فارسی گردآوری شده است.

در این لغت‌نامه واژه‌ها، اسامی، مکان‌ها، گیاهان، جانداران و... یک جا و براساس حروف الفبا مرتب شده‌اند.

در ابتدای کتاب، جدولی مربوط به نشانه‌های اختصاری وجود دارد، به عنوان نمونه (ص) نشانه صفحه و (ا) نشانه اسم است. پس از نوشتن هر واژه، نشانه‌هایی آمده است که هر یک معنا و مفهوم خاص خود را دارد. در لغت نامه دهخدا، حد فاصل میان لغت‌نامه و دایرةالمعارف مشخص نشده است و از این رو هم در رده دایرةالمعارف و هم فرهنگ‌هاست. حدود نیمی از کتاب، لغات با معنی و شاهد و نیم دیگر آن اعلام تاریخی و جغرافیایی است.

این اثر حاوی کلیه لغات فرهنگ‌های خطی و چاپی فارسی است و در نقل آنها بسیاری از غلط‌های گذشتگان تصحیح شده است و بسیاری از لغات ترکی، مغولی، هندی، عربی، فرانسوی، انگلیسی، آلمانی، روسی و دیگر زبان‌های متداول در زبان فارسی نیز در این فرهنگ آمده است. برای صحیح خوانده شدن لغات در جلوی هر کلمه، حروف حرکت دار به کار رفته است که در ابتدای لغت‌نامه دهخدا معرفی شده‌اند.

لغت نامه بزرگ دهخدا در ۱۶ جلد به چاپ رسیده است.

* دایرةالمعارف : دایرةالمعارف‌ها از نظر سطح به چند دسته تقسیم می‌شوند :

۱- کودکان

۲- مدارس

۳- بزرگسالان

* از میان واژه‌نامه‌های فارسی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد.

- دایرةالمعارف فارسی زیر نظر غلامحسین مصاحب، در ۳ جلد

- فرهنگ عمید، حسن عمید در سه جلد (شامل سه بخش لغات، نام‌ها، امثال و حکم شامل بیست و هشت هزار لغت)

- برهان قاطع، محمد حسین بن خلف تبریزی، در سال ۱۰۶۹ ق (شامل بیست هزار و دویست واژه)

- فرهنگ الفبایی - قیاسی، مهشید مشیری، انتشارات سروش (شامل چهل هزار واژه زبان فارسی معاصر)

- فرهنگ فرس اسدی، اسدی طوسی (کهن‌ترین فرهنگ لغت فارسی)

- فرهنگ آند راج، اثر محمد پادشاه متخلص به شاد، ۱۳۰۶ ق در ۶ جلد

* شعر پایانی درس، غزلی از حافظ است که به صورت کامل در ذیل آمده است :

درد عشقی کشیده‌ام که مپرس زهر هجری چشیده‌ام که مپرس
گشته‌ام در جهان و آخر کار دلبری برگزیده‌ام که مپرس
آنچنان در هوای خاک درش می رود آب دیده‌ام که مپرس
من به گوش خود از زبانش دوش سخنانی شنیده‌ام که مپرس
سوی من لب چه می‌گزی که مگوی لب لعلی گزیده‌ام که مپرس
بی تو در کلبه گدایی خویش رنج‌هایی کشیده‌ام که مپرس
همچو حافظ غریب در ره عشق به مقامی رسیده‌ام که مپرس

شعر حاصل شور درون شاعر است که با کمک و با نیروی کلمات شکل می‌گیرد و بازتاب ندای درون شاعر در فضای شعر متجلی می‌شود.

دهخدا نیز در آخرین لحظات عمر خود به یاد سال‌ها زحمت و رنجی که در راه جمع‌آوری دایرةالمعارف کشیده است می‌افتد و به تناسب آن این شعر زیبای حافظ را بر زبان می‌راند.

دهخدا در این راه رنج‌ها و سختی‌هایی را تحمل کرده است که قابل وصف نیست. در تمام عمر خود کارهای زیادی انجام داده است و در آخر، کاری ارزشمند و جاودانه خلق کرده است که گفتنی نیست.

* شایسته است معلّمان، دانش‌آموزان را به کتابخانه ببرند تا آنها را از نزدیک با روش امانت گرفتن کتاب از کتابخانه آشنا سازند.
* ضرب‌المثل کار نیکو کردن از پر کردن است که در بخش کارگاه نویسندگی آمده است کاملاً با مفهوم و محتوای کلی درس در ارتباط است. اصولاً مستعد و بی‌استعداد معنی ندارد. همه مستعد هستند منتها باید این استعدادها را به کار انداخت تا به هدف دست یافت، در هر صورت مفهوم کلی ضرب‌المثل این است که پیشرفت و موفقیت با تمرین و ممارست به دست می‌آید و کارهایی آنچنان شگرف از آن بر می‌آید که داستان شیرین و جذاب زیر از آن جمله می‌باشد.

در قسمت بهرام نامه یا هفت پیکر خمسه نظامی، آنجا که از داستان بهرام و کنیزک خود بحث می‌کند :
روزی بهرام گور ساسانی با کنیز خود به شکار رفت و گورخرهای زیادی صید کرد. با آن که تمام ملازمان به مهارت و استادی بهرام در شکار گورخر آفرین‌ها گفتند ولی از کنیز صدایی برنیامد و در مدح و ثنای شاه ساسانی سخنی نگفت.
بهرام مدتی تأمل کرد تا گورخری از دور پیدا شده و آن گاه به کنیز گفت : «میل دارم این گورخر را به هر شکلی که تو بگویی شکار کنم» کنیز گفت :

باید که رخ بر افروزی سر این گور در سمش بدوزی

یعنی باید با تیری سر و سم گورخر را به هم بدوزی. بهرام گور مهره‌ای در کمان نهاد و به دقت رها کرد تا در گوش گورخر جای گرفت، حیوان بیچاره سم پای راستش را برای خاراندن به گوش خود نزدیک کرد تا مهره را از گوش خود خارج کند. کنیزک

گفت که انسان در هر کاری اگر مداومت و ممارست کند مسلماً ورزیده و کار آزمون خواهد شد چه کار نیکو کردن از پر کردن است. شاه چون این سخن شنید خشمگین شد و به سرهنگ فرمان داد تا کنیز را گردن بزنند.

کنیز به حال تضرع درآمد و از سرهنگ خواست که در قتلش عجله نکند، بعید نیست، که شاهنشاه روزی از کرده خود پشیمان شود و تو را که بی تأمل اجرای فرمان کردی مورد خشم قرار دهد. اگر جانب احتیاط را رعایت کنی و مرا نکشی، قول می‌دهم کاری کنم و تدبیری بیندیشم که بهرام گور نه تنها خشمگین نشود، بلکه تو را بیشتر از پیش مورد تفقد قرار دهد.

سرهنگ پیشنهاد کنیز را پذیرفت و او را در قصری که در خارج از شهر بود سکونت داد تا پنهانی در زمره خدمت کاران کار کند و هویتش را مکتوم دارد. این قصر سر به فلک کشیده شصت پله داشت و کنیز از همان روزهای نخست گوساله‌ای را که تازه از مادر زاییده شده بود بر دوش می‌گرفت و روزی چند بار به بالای قصر می‌برد و پایین می‌آورد. گوساله بر اثر گذشت زمان بزرگ می‌شد، ولی چون به دوش کشیدن و بالا بردن آن، همه روزه چندین بار، تمرین و تکرار می‌گردید، لذا رشد تدریجی گوساله تأثیری در دشواری حمل آن نداشت.

کنیز چون موقعیت را مناسب دید به سرهنگ گفت که بهرام گور را به این باغ و قصر شصت پله بیاورد. سرهنگ چنان کرد و روزی بهرام را که به شکار گورخر می‌رفت، برای چند دقیقه استراحت و تمدد اعصاب به باغ و قصر زیبایش دعوت کرد و مخصوصاً داستان کنیز و بر دوش کشیدن گاو عظیم الجثه و بالا بردن از قصر شصت پله را شرح داد تا شاهنشاه ساسانی را تمایل و رغبت تماشای این صحنه دست دهد.

پس بهرام گور به باغ آمد و کنیز در حالی که روی خود پوشانده بود در مقابل ابهت و اعجاب بهرام و ملازمانش گاو را بر دوش گرفت و بدون دزّه‌ای احساس خستگی و ملالت خاطر آن را از شصت پله به بالای قصر برد و بازگردانید.

بهرام به روی خود نیاورد و گفت: «می‌دانم چگونه به این عمل خطیر و شگرف دست یافتی. این گاو را از زمانی که گوساله‌ای نوزاد بود بر دوش گرفتی به بالای قصر بردی و چون در این کار از تمرین و مداومت دست نکشیدی لذا رشد گوساله در توانایی تو خللی وارد نساخته است، و گرنه خود بهتر می‌دانی که این از قدرت و زورمندی نیست بلکه مولود تعلیم و تمرین و مداومت می‌باشد.»

کنیز که به انتظار چنین استدلالی دقیقه شماری می‌کرد، بدون تأمل و در لُفّافه طنز و تعریض جواب داد: «شهریارا، اگر زن ضعیف الجثه گاوی را بر دوش بگیرد و به بالای قصر شصت پله‌ای ببرد اعجاب و شگفتی ندارد و به دلیل تمرین و ممارست است ولی اگر شاهنشاه سم و گوش گورخری را به هم بدوزد نباید نام تعلیم و ممارست بر آن نهاد؟!»

بهرام گور فوراً دریافت که این همان کنیز است. پس از آنچه گذشت عذر خواست و سرهنگ را نیز که در قتل کنیزک شتاب زده عمل نکرده بود، مورد تفقد و نوازش قرار داد.

از آن تاریخ، عبارت «کار نیکو کردن از پر کردن است» که از واقعه شیرین و جذّاب بهرام گور و کنیز ریشه و مایه گرفته است، به صورت ضرب المثل درآمده و مورد استناد و تمثیل قرار گرفته است.

ارزشیابی

- خوانش صحیح متن
- تهیه گزارش درباره زندگی و لغت نامه دهخدا
- مشاهده رفتار هنگام انتخاب کتاب از کتابخانه توسط دانش آموزان
- ارزشیابی کیفی - کتبی (فردی یا گروهی)

ابزار ارزشیابی

آزمون عملکردی (شناسایی)

مثال: چون این درس بیشترین تعداد کلمات با ارزش املائی را به خود اختصاص داده است، معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد این کلمات را از درس استخراج کرده و فهرست نمایند.

رسانه‌های کمک آموزشی

۱- تصاویری از علی اکبر دهخدا، دکتر محمد معین

۲- فایل الکترونیک لغت نامه دهخدا

۳- کتاب داستان امثال دکتر حسن ذوالفقاری

در بخش بخوان و حفظ کن نمونه‌هایی از دوبیتی‌ها و رباعی‌ها آمده است.

- رباعی: شعری چهار مصرعی است که مصراع سوم آن معمولاً قافیه ندارد. درون مایه رباعی بیشتر عارفانه، عاشقانه یا فلسفی است. این نوع شعر مناسب‌ترین قالب برای ثبت لحظه‌های کوتاه شاعرانه است و در همه دوره‌ها رواج داشته است. رباعی قالب خاص زبان فارسی است و خیام، عطار، مولوی و بابا افضل سرایندگان نامدار رباعی‌اند.
- دوبیتی: شعری است مشتمل بر دو بیت که گاه مصراع سوم آن قافیه ندارد. بیشتر درون مایه‌ای عاشقانه و عارفانه دارد و رایج‌ترین قالب در میان روستاییان است. بابا طاهر و فاتر معروف‌ترین شاعران دوبیتی‌گو هستند. دوبیتی وزن خاص دارد و از این نظر با رباعی متفاوت است.

عطار و جلال الدین محمد

اهداف آموزشی

- آشنایی دانش آموزان با داستانی از کودکی مولانا
- ایجاد علاقه در فراگیران به علم اندوزی
- آشنایی دانش آموزان با مثنوی
- آشنایی فراگیران با کتاب‌های مولانا
- آشنایی فراگیران با قافیه
- تقویت روحیه همکاری در فراگیران
- تقویت تفکر خلاق و انتقادی
- تقویت تصویرسازی ذهنی در دانش آموزان
- آشنایی با نحوه تهیه گزارش در مصاحبه کردن

● نگرش شبک‌های: این درس به معرفی مولانا و پدرش که در پرورش وی نقش بسزایی داشته، پرداخته است. همچنین تصویر روشنی از شیخ فریدالدین عطار نیشابوری را بر خواننده عرضه می‌کند. معرفی این بزرگان ارتباط کامل و جامعی با عنوان فصل برقرار می‌کند.

در بخوان و بیندیش فصل، یادآوری نام ابوعلی سینا به عنوان حکیم بلند مرتبه ایرانی نیز نظام پیوستاری با عنوان فصل را حفظ می‌کند.

روش‌های پیشنهادی تدریس

- ۱- ایفای نقش
- ۲- کارایی گروه
- ۳- پیش سازمان دهنده
- ۴- نقشه ذهنی

● روش کاربردی ایفای نقش: به تعداد شخصیت‌های داستان، از میان دانش آموزان، افرادی مشخص شوند تا به ایفای نقش بپردازند. (می‌توان از شخصیت‌های فرعی برای این قسمت بهره گرفت. تعدادی از دانش آموزان می‌توانند با حرکات بدن خود

بخش‌هایی از صحنه را بازسازی کنند. به عنوان مثال با حرکت دست خود دروازه شهر را نشان دهند یا برخی از آنان آواها و صداهایی را تولید کنند.)

می‌توان با بهره‌گیری از امکانات ساده، شخصیت‌ها را حسی‌تر و ملموس‌تر ساخت، مثلاً با استفاده از صورتک‌ها، عکس‌ها و... این کار امکان‌پذیر است.

مناسب‌تر است که هر یک از شخصیت‌ها بخش مربوط به خود در داستان را حفظ کنند یا درس را به صورت نمایشنامه درآورده و سپس نمایش آن را بازی کنند.

نکات مهم درس

درس عطار و جلال‌الدین در فصل آداب زندگی قرار دارد. از آنجایی که علاقه به علم اندوزی و ارج نهادن به دانش یکی از این آداب می‌باشد، در این فصل قرار گرفته است.

وقتی که عطار کتاب اسرارنامه را به مولانا هدیه می‌دهد و مولانا غرق در خواندن کتاب می‌گردد، هدفی والا را به دنبال دارد، به این معنا که به فراگیران می‌آموزد تا از همین آغاز به اندوختن دانش علاقه نشان دهند.

حکایت و شعر درخت بقا نیز در ارتباط با مفهوم کلی درس عنوان شده است. دانش اندوزی و ارج نهادن به دانش و دانشمندان از آموزه‌های مهم دین است که در کلام پیامبر (ص) و امامان (ع) و به‌طور روشن و بارز در قرآن مجید بارها مطرح گردیده است.

طلب علم، فریضه و جست و جوی علم، هر چند در دورترین نقاط باشد، واجب است. علم را حتی در ژرفای اقیانوس‌ها یا اوج آسمان‌ها باید یافت، هر چند با رنج، درد و دشواری باشد. ارزش دانش آن‌چنان مهم است که خالق یکتا به قلم و مرکب قسم خورده است: «نون و القلم و مایسطرون»

سخنانی از بزرگان در مورد علم

● پیامبر اکرم (ص): اگر می‌دانستید در دانش چه فوایدی است به دنبالش می‌رفتید اگرچه با ریختن خون خود و یا فرورفتن در دریاها همراه باشد.

می‌کوش به هر درق که خوانی   کان دانش را تمام دانی

- افلاطون: لذتی که از علم و دانش حاصل می‌شود بالاترین لذت‌هاست.
- آلبرت آاینشتین: همه چیز چون بسیار شود خوار و ارزان گردد مگر علم و دانش که هر چه بیشتر شود، عزیزتر شود.

شعر پایان درس، مثنوی زیبایی از مولاناست

● مثنوی: قالب شعری است که هر بیت آن قافیه‌ای جداگانه دارد و برای سرودن داستان‌ها و مطالب طولانی مناسب است. نام دیگر مثنوی «دوگانی» است.

واژه مثنوی از کلمه «مثنی» به معنی دوتایی گرفته شده است.

مثنوی را می‌توان به شکل زیر تصویر کرد:

مثنوی از قدیم‌ترین قالب‌های شعر فارسی و خاص‌ زبان فارسی است و در همه ادوار از آن استفاده می‌شده است. «کلیله و دمنه»، منظوم رودکی و «آفرین‌نامه» ابوشکور بلخی از اولین مثنوی‌های شعر فارسی دری است. فردوسی، نظامی، عطار، سنایی، سعدی، مولوی و جامی از مثنوی سرایان بنام گذشته و پروین اعتصامی و شهریار از مثنوی سرایان معاصرند.

نقشه ذهنی

نقشه ذهنی چیست؟

نقشه ذهنی، نموداری درختی است که برای بیان کردن کلمات، ایده‌ها، فعالیت‌ها یا موارد دیگر مربوط به یک کلید واژه یا ایده مورد استفاده قرار می‌گیرد. این نمودار برای تولید، سازماندهی و ساختاردهی ایده‌ها و افکار به کار بسته می‌شود و در حل مسئله، فرایند تصمیم‌گیری و نوشتن می‌تواند مورد استفاده قرار بگیرد. عناصر یک نقشه ذهنی به صورت ادراکی و براساس اهمیت مطالب در قالب گروه‌ها، شاخه‌ها و قسمت‌های متفاوت قرار می‌گیرند.

نقشه ذهنی چگونه شکل می‌گیرد؟

نقشه ذهنی مجموعه‌ای از اشکال هندسی یا نمودار (دیاگرام) برای نمایش کلمات، ایده‌ها، فعالیت‌ها و موارد دیگر است که حول یک نقطه مرکزی یا کلمه کلیدی به طور محوری کشیده می‌شود.

فواید استفاده از نقشه ذهنی:

۱- نقشه ذهنی برای ایجاد، تصویرکردن، ساختاردهی و طبقه‌بندی ایده‌ها در زمینه مطالعه و تحقیق، حل مسئله و تصمیم‌سازی کاربرد دارد.

۲- با استفاده از نقشه ذهنی می‌توان به سرعت، ساختار یک موضوع را شناسایی نمود.

۳- می‌توان ارتباط بین اجزای سازنده موضوع را درک کرد.

۴- با این روش، ارتباط و پیوندها مشخص‌تر می‌شود و دانش آموز با فراگیری کلمات و جملات کلیدی می‌تواند مضمون درسی را بهتر و عمیق‌تر درک کند.

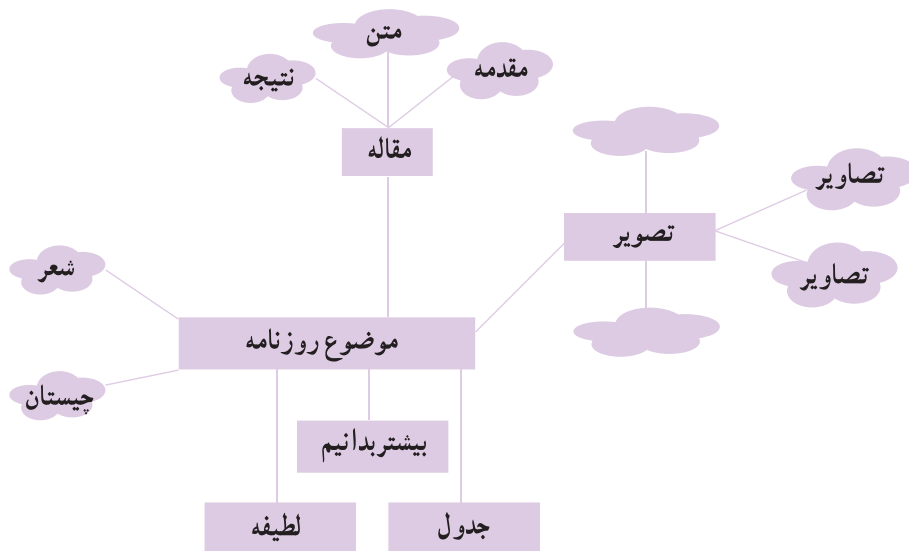
۵- نقشه ذهنی با ارائه کردن یک نمای شعاعی، شکلی و غیرخطی، مغز را در ضمن تلاش برای حل مسئله و فعالیت‌های سازمان‌دهی، به سمت بارش فکری هدایت می‌کند.

۶- نقشه‌های ذهنی را می‌توان برای مرور حافظه نیز به کار بست.

از آنجایی که موضوع کارگاه نویسندگی، تهیه روزنامه دیواری است، نقشه ذهنی به‌عنوان روشی مناسب برای تهیه روزنامه دیواری پیشنهاد می‌گردد.

نقشه ذهنی یکی از روش‌های مهم است که دانش‌آموزان از آن استفاده می‌کنند. در این روش، آنان نموداری رسم کرده و به آن با کلمات یا جملات کلیدی شاخ و برگ می‌دهند. یکی از روش‌های آسان و مشهور نقشه ذهنی، قرار دادن یک دایره در مرکز است. به این دایره، دایره مرکزی می‌گویند که موضوع اصلی درس در آن نوشته می‌شود.

در اطراف دایره مرکزی باید دایره‌های دیگر یا اشکال دیگر رسم کرده و کلمه‌ها و جمله‌های کلیدی را در این دایره قرار داد. اگر موضوع ادامه دار بود، می‌توان در امتداد هر دایره‌ای، دایره‌های دیگر رسم کرد و کلمات و جملات کلیدی مربوط را در آن قرار داد.

برای ایجاد نقشه ذهنی می‌توان گفت که قوانین مشخصی وجود ندارد که حتماً باید از آنها پیروی کرد چرا که خود فرایند ایجاد نقشه ذهنی، روندی خلاقانه برای افزایش میزان تفکر خلاقانه است.

برای ساختن یک نقشه ذهنی، در ابتدا باید موضوع درسی مشخص باشد. می‌توان نقشه ذهنی را با شکل و سیمای بهتر بنا به سلیقه خود درست کرد. حتی می‌توان در برخی موارد به جای استفاده از کلمات و جملات کلیدی، از عکس و تصویر استفاده کرد.

چند نکته برای تهیه نقشه ذهنی:

- ایده اصلی را در مرکز صفحه قرار دهید و بهتر آن است که به جای نوشتار از تصویر آن استفاده کنید.
  - از فضای کافی استفاده کنید تا بتوانید موارد جدید را در آینده اضافه کنید.
  - از رنگ‌ها برای ادراک بهتر استفاده کنید.
  - ارتباطات بین عوامل مختلف را بیابید.
- امروزه نرم افزاری به نام (I mind Mappro) مخصوص ایجاد نقشه ذهنی طراحی شده است.

حکایت درخت علم

این حکایت به اهمیت علم اندوزی برای جاودانگی اشاره دارد. در ارتباط با اهمیت پیام حکایت به فرمایش حضرت علی (ع) بسنده می‌کنیم: ثروت اندوزان بی تقوا، مرده؛ اگر چه به ظاهر زنده‌اند، اما دانشمندان، تا دنیا برقرار است، زنده‌اند، بدن‌هایشان اگر چه در زمین پنهان، اما یاد آنان در دل‌ها همیشه زنده است. (نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، ص ۶۶۱ و ۶۶۲)

■ معنی و مفهوم ابیات حکایت درخت علم

بیت اول: *شیخ خندید و بگفتش ای علم این درخت علم باشد ای سلیم*

توجه: در این بیت عنصر طنز، به کار گرفته شده است و در سخن شیخ، نیش و ریشخندی نهفته است. به همین سبب واژه‌های «علیم و سلیم» هر دو بار معنایی طنزآمیزی دارند و در معنای وارونه خود به کار رفته‌اند یعنی آدم نادان و ناسالم، کسی که سلامت عقلی ندارد. امروزه هم از این شیوه در زبان کاربردی ما استفاده می‌شود؛ مثلاً وقتی کسی کار خطایی انجام داد، به طعنه می‌گوییم: ای آدم عاقل این چه کاری بود! (= ای آدم بی‌خرد...)

● بیت دوم : **توبه صورت رفته ای، ای بی خبر** **زان ز شلخ معنی ای، بی بار و بر**
یعنی : ای انسان بی خبر تو تنها به ظاهر توجه کرده‌ای و بنابراین از حقیقت آگاه نیستی و از معرفت بویی نبرده‌ای.

● بیت سوم : **گه درختش نام شد، گاه آفتاب** **گاه بحرش نام شد، گاهی سحاب**
علم گاهی درخت علم، گاهی آفتاب علم و گاهی دریای علم و گاهی ابر علم نام می‌گیرد.

● بیت چهارم : **آن یکی کش صد هزار آثار خاست** **کم‌ترین آثار او عمر بقاست**
آن کسی که آثار زیادی از او پدید آمده است (یک چنین انسانی که صاحب نعمات و صاحب آثار است)، کم‌ترین اثر چنین انسانی رسیدن به جاودانگی است.

■ قافیه : در پایان ابیات کلماتی قرار می‌گیرند که یک یا چند حرف آخرشان همانند است. به این کلمات، کلمات قافیه می‌گویند. قافیه در تأثیر بخشی و زیبایی شعر نقشی بسزا دارد و از مهم‌ترین تأثیرات آن تکمیل وزن است. یعنی آهنگ برخاسته از وزن را تکمیل می‌کند و در هر بیت مانند نشانه‌ای، پایان یک قسمت و شروع قسمت دیگر را نشان می‌دهد.

رسانه‌های آموزشی

- فایل صوتی خوانش صحیح حکایت و شعر پایان درس
- نسخه الکترونیک مثنوی مولوی
- تصاویر مربوط به مولانا، عطار و دیگر شاعران
- آلبوم عکس

ارزشیابی

- شفاهی : ارزشیابی از خوانش صحیح متن و شعر
- کتبی : انجام تمرینات و برگه ارزشیابی
- مشاهده رفتار
- ارزشیابی کیفی – فردی

ابزار ارزشیابی

فهرست و ارسی (چک لیست)

مثال : معلم ۱۲ گویه قابل فهم و ساده بر اساس فهرستی از مفاهیم، مهارت‌ها، فرایندها و یا نگرش‌ها تهیه نموده و روند کار دانش‌آموزان را در خصوص کلیه فعالیت‌های این درس ثبت می‌کند.

فصل ششم

ایران من

ای وطن

اهداف آموزشی

- ۱- تقویت حس وطن پرستی در فراگیران
  - ۲- آشنایی با نمونه برجسته‌ای از شعر شاعر معاصر (نادر ابراهیمی)
  - ۳- تقویت روحیه پاسداری از میهن
  - ۴- تقویت مهارت تشخیص منادا و ندا و نشانه‌های آن
  - ۵- تقویت مهارت خوانش صحیح شعر
  - ۶- تقویت مهارت درست خوانی با رعایت تکیه‌گاه‌های آوایی
  - ۷- توانایی دریافت پیام محوری متن
- نگرش شبکه‌ای : شاعر با قلم توانمند خود به توصیف شکوه و جاودانگی سرزمین پاک ایران و بزرگان این مرز و بوم پر گهر می‌پردازد و غم و شادی و احساس درونی خود را صادقانه به وطن خود تقدیم می‌دارد.
این شعر، با عنوان فصل همگون و متناسب است.

روش‌های پیشنهادی تدریس

- ۱- روش قصه‌گویی : برای ایجاد انگیزه در آغاز درس با این روش و بیان یک قصه مرتبط با پیام درس می‌توان انگیزه لازم را در دانش‌آموزان ایجاد کرد و ارتباط مناسب جهت گوش سپردن به بقیه مطالب را به وجود آورد. می‌توان از داستان‌هایی مانند داستان آرش کمانگیر، آریوبرزن و... بهره گرفت.
- ۲- روش حل مسئله : در ضمن استفاده از روش قصه‌گویی، با استفاده از روش حل مسئله می‌توان زمینه را جهت ابراز احساسات و عواطف دانش‌آموزان ایجاد کرد، به این ترتیب که در ضمن بیان قصه در مواردی که قهرمان داستان قرار است تصمیم‌گیری مهمی کند یا مشکلی را حل نماید، به جای بیان ادامه داستان، از دانش‌آموزان بخواهیم بقیه داستان را ادامه دهند.
- ۳- روشن‌سازی طرز تلقی : متنی با جملات ناقص درباره پیام درس (یعنی وطن دوستی و پاسداری از وطن) بیان شود و دانش‌آموزان با تکمیل متن، طرز تلقی خود را ارائه دهند، سپس دانش‌آموزان به صورت گروهی طرز تلقی خود را ارزیابی کنند.

نکات مهم درس

— آغازگر فصل، ایران من، شعر زیبایی از مرحوم نادر ابراهیمی است تا عشق به وطن و پاسداری از آن را در فراگیران زنده کند.
— در تمامی مصراع‌های درس از تشبیه‌های به جا و مناسب به منظور نشان دادن علاقه و عشق به وطن و وطن دوستی بهره گرفته شده است.

● **تشبیه** : یعنی مانند کردن چیزی به چیز دیگر که به جهت داشتن صفت یا صفاتی با هم مشترک باشند.

در مصراع‌هایی مانند همچو رویش در بهاران، همچو جان در هر بدن

مثل بوی عطر گل‌ها، مثل سبزی چمن

و طن به رویش در بهاران، جان در بدن عطر گل‌ها و سبزی چمن تشبیه شده است.

— شعر ای وطن تصنیفی است که در قالب ترجیع بند سروده شده است.

● **تصنیف** : کلامی موزون است که همراه با آهنگ خوانده می‌شود. از تصنیف تعاریف گوناگونی ارائه شده است که از آن جمله : سخنانی شعر مانند، مرکب از قسمت‌های مساوی یا نامساوی اغلب دارای قافیه و وزن عروضی و گاه بدون آن، که معمولاً همراه موسیقی خوانده می‌شود. امروزه این گونه سخنان را «ترانه» نیز می‌خوانند.

● **ترجیع بند** : از چند قطعه شعر تشکیل شده است که هر کدام از این قطعه‌ها دارای وزن و قافیه یکسان هستند و در آخر هر رشته شعر یک بیت یکسان با قافیه‌ای جداگانه تکرار می‌شود.

— حدیثی که از حضرت علی (ع) آمده است : شهرها با حبّ و وطن آباد می‌شود بیانگر این است که دین اسلام نیز برای وطن دوستی ارزش و اهمیت فراوانی قائل است.

احادیث دیگری نیز دربارهٔ وطن دوستی وجود دارند. همچنین در قرآن کریم آیاتی وجود دارند که دربارهٔ وطن به نحوی سخن می‌گویند. این آیات به چند دسته تقسیم می‌شوند. یک دسته آیاتی هستند که احترام به وطن را کاملاً تأیید می‌کنند و دسته دیگر آیاتی که به صورت غیر مستقیم محبویت وطن را گوشزد می‌کنند.

● منادا

— هر گاه کسی یا چیزی را با آهنگی خاص مورد خطاب قرار بدهیم، به آن منادا گویند. مثال : سعدیا مرد نکونام نمیرد هرگز.

— منادا معمولاً با حرف ندا همراه است. (ای، یا، آی، الف) : ای ایران، دوست دارم. خدایا، مرا در زندگی موفق بگردان.

— گاهی منادا بدون حرف ندا می‌آید : نیما، غم دل گو که غریبانه بگویم.

— گاهی حرف ندا وجود دارد ولی منادا حذف شده است :

ای نام تو بهترین سر آغاز، (ای خدا، نام تو بهترین سر آغاز است)

بیشتر بدانیم

● **شناخت نامهٔ نادر ابراهیمی** : نادر ابراهیمی در [چهاردهم] فروردین ماه سال ۱۳۱۵ در تهران به دنیا آمد. تحصیلات مقدماتی را در این شهر گذراند و پس از گرفتن دیپلم ادبی از دبیرستان دارالفنون، به دانشکدهٔ حقوق وارد شد. اما این دانشکده را پس از دو سال رها کرد و سپس در رشتهٔ زبان و ادبیات انگلیسی به درجهٔ لیسانس رسید.

ارائهٔ فهرست کاملی از شغل‌های ابراهیمی، کار دشواری است. او خود در دو کتاب «ابن مشغله» و «ابوالمشاغل» ضمن شرح وقایع زندگی، به فعالیت‌های گوناگون خود نیز پرداخته است از جمله شغل‌های او می‌توان به موارد زیر اشاره کرد : مترجمی

و ویراستاری، ایران شناسی عملی و چاپ مقاله‌های ایران شناختی، فیلمسازی مستند و سینمایی، مصور کردن کتاب‌های کودکان، خطاطی، نقاشی تدریس در دانشگاه‌ها و...

نوشتن را از ۱۶ سالگی آغاز کرد در سال ۱۳۲۴ نخستین کتاب خود را با عنوان «خانه‌ای برای شب» به چاپ رسانید که داستان «دشنام» در آن با استقبالی چشمگیر مواجه شد. تا سال ۱۳۸۰ علاوه بر صدها مقاله تحقیقی و نقد، بیش از صد کتاب از او چاپ و منتشر شده است که در برگیرنده داستان بلند (رمان) و کوتاه، کتاب کودک و نوجوان، نمایشنامه، فیلمنامه و پژوهش در زمینه‌های گوناگون است. ضمن آنکه چند اثرش به زبان‌های مختلف دنیا برگردانده شده است.

— تألیفات برای کودکان: کلاغ‌ها (جایزه اول فستیوال کتاب‌های کودکان توکیو ژاپن، جایزه اول — سیب طلایی — براتیسلاوا، جایزه اول تعلیم و تربیت از یونسکو)، سنجاب‌ها، دور از خانه (کتاب برگزیده شورای کتاب کودک)، قصه گل‌های قالی، پهلوان پهلوانان، پوریای ولی (جایزه بزرگ جشنواره کتاب کودک کنکور نوما، ژاپن)، باران — آفتاب و قصه کاشی، بزی که گم شد، من راه خانه را گم کرده‌ام، سفرهای دور دنیا از هانی و کانی در وطن، پدر چرا توی خانه مانده است (از مجموعه قصه‌های انقلاب برای کودکان)، جای او خالی (همان)، نیروی هوایی (همان).

وی پس از سال‌ها تلاش در پهنه سینما و ادبیات، سرانجام در سن ۷۲ سالگی در سال ۱۳۸۷ رخ بر نقاب خاک کشید. نمونه دیگری از تصنیف نادر ابراهیمی درباره وطن:

سفر به خاطر وطن

ما برای برسیدن نام‌گلی ناشناس
چه سفرها کرده‌ایم، چه سفرها کرده‌ایم
ما برای برسیدن خاک سرقله‌ها
چه خطرها کرده‌ایم، چه خطرها کرده‌ایم
ما برای آنکه ایران گوهری تابان شود
خون دل‌ها خورده‌ایم
خون دل‌ها خورده‌ایم
ما برای آنکه ایران
خانه خوبان شود
رنج دوران برده‌ایم
رنج دوران برده‌ایم
ما برای بوسیدن بوی گل نسترن
چه سفرها کرده‌ایم، چه سفرها کرده‌ایم
ما برای نوشیدن شاداب‌های کویر
چه خطرها کرده‌ایم، چه خطرها کرده‌ایم
ما برای خواندن این قصه عشق به خاک
خون دل‌ها خورده‌ایم
خون دل‌ها خورده‌ایم
ما برای جاودانه ماندن این عشق پاک
رنج دوران برده‌ایم
رنج دوران برده‌ایم

حکایت علم و عمل

به داشتن آگاهی و دانش همراه با عمل تأکید دارد که این دو در کنار هم ارزشمند و سودمند هستند و مکمل یکدیگرند. علم مورد تأیید سعدی، علم همراه عمل است. علم و دانش بشری زمانی برای جامعه و مردم سودمند و مفید است که با عمل و اجرا همراه گردد. یعنی عالم به علم و دانسته‌های خود عمل کرده و آن را با اشتیاق به دیگران نیز بیاموزد.

رسانه‌های آموزشی

- CD خوانش تصنیف ای وطن
- فایل الکترونیک داستان‌های نادر ابراهیمی

ارزشیابی

- تهیه گزارش از زندگی نادر ابراهیمی
- خوانش صحیح شعر
- یافتن منادا و حروف ندا از درس
- تشخیص و شناسایی تشبیه
- ارزشیابی کیفی - گروهی

ابزار ارزشیابی

آزمون عملکردی (نمونه کار)

مثال: در این شیوه از شاگردان خواسته می‌شود حاصل فعالیت عملی خود را با موضوع «میهن» در قالب روزنامه دیواری ارائه دهند.

درس سیزدهم

درس آزاد

برای آشنایی با چگونگی آموزش و ارزشیابی این درس و تولید اجرای آن به درس هشتم مراجعه شود.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

درس چهاردهم

دریا قلی

اهداف آموزشی

– آشنایی با یکی از دلیر مردان گمنام ایرانی

– تقویت روحیه دلاوری

– تقویت روحیه مقاومت و پایداری

– آشنایی با فرهنگ و آداب و رسوم نقاط مختلف ایران

– تقویت مهارت بهره گیری صحیح علایم سجاوندی در نگارش متن

– تقویت مهارت خوانش صحیح شعر (بخش میانی درس)

- **نگرش شبکه‌ای:** پاسداری از عزت و کیان ایران، حسی عمیق و ژرف در وجود هر ایرانی پاک نهاد است. و نقل داستان دریا قلی، غیور مرد عرصه دفاع مقدس که با ایثار جان خود، به پاسداشت وطن پرداخته است. ارتباط معناداری با فصل تحت عنوان «ایران من» برقرار می‌کند و اندیشه هر ایرانی غیرت مند را به تحسین و کرنش فرا می‌خواند. وجود شعر بخوان و بیندیش با عنوان وطن در این فصل به غنای محتوایی آن می‌افزاید. انتخاب و متن بخوان و بیندیش «همه جای ایران، سرای من است» با روایی موضوعی، اهداف فصل را پوشش می‌دهد.

روش‌های تدریس پیشنهادی

کارایی گروه

روش بحث گروهی

روش ایفای نقش

- روش ایفای نقش (نمایش نامه): در صورتی که معلم یا دانش‌آموزان بتوانند بر اساس متن درس سناریویی را تنظیم کنند می‌توان از روش ایفای نقش استفاده کرد.

جدول نشانه‌های نگارشی

ردیف	نشانه	نام	موارد کاربرد
۱	.	نقطه	۱- در پایان همه جمله‌ها به جز جمله‌های پرسشی و تعجبی : هوا ابری است. شاید درک این مسئله دشوار باشد. او هیچ‌گاه به آن شهر باز نگشت. ۲- پس از حرف یا حروفی که به صورت نشانه اختصار به کار رفته باشد : شیخ ما (ره) به نیشابور مجلس می‌گفت.
۲	،	ویرگول	۱- میان جمله‌های مستقل که در مجموع جمله کامل می‌سازند : او با تلاش زیادی که کرد، به مقصود رسید. ۲- پس از منادا : خدایا، مرا عفو کن. ۳- هر جا واژه یا عبارتی به عنوان بدل در ضمن جمله یا عبارتی دیگر آورده شود : اخوان ثالث، شاعر معاصر، سراینده شعر معروف «خوان هشتم» است. ۴- بین واژه‌های همپایه به جای «و» می‌آید : فردوسی، مولوی، سعدی و حافظ از بزرگان شعر فارسی هستند. ۵- بین دو واژه که ممکن است خواننده آنها را با کسره اضافه بخواند : مادر، حسن را به سوی خود خواند. ۶- به جای مکث کوتاه در جمله : اگر شب‌ها همه قدر بودی، شب قدر بی‌قدر بودی.
۳	:	دو نقطه	۱- قبل از نقل قول : صاحب نظران آموزشی می‌گویند : «شرط درست نوشتن، درست فهمیدن است». ۲- هنگام برشمردن اجزای یک چیز : اساس نگارش خوب، دانستن و رعایت چند نکته است : چشم باز، گوش شنوا، دقت و... ۳- مقابل واژه‌هایی که می‌خواهیم آنها را معنی کنیم : نفوذ : فرورفتن
۴	؟	علامت سؤال	۱- در پایان جمله‌های پرسشی : آیا تاکنون فکر کرده‌اید که هزاران ماده نگارشی پیش روی شماست ؟ ۲- برای نشان دادن مفهوم تردید : وفات حافظ در سال ۷۲۱ (؟) اتفاق افتاد. ۳- برای نشان دادن مفهوم استهزا : او نابغه (؟) است.
۵	!	علامت تعجب	۱- در پایان جمله‌های تعجبی، تأکیدی، عاطفی : عجب روزگاری است ! ۲- پس از اصوات : هان ! ای دل عبرت بین.
۶	①	گیومه	۱- سخنی که به طور مستقیم از جایی یا کسی نقل می‌شود : به قول سعدی : «بنیاد ظلم در جهان اندک بود، هر کس چیزی بدان مزید کرد، تا بدین غایت رسید». ۲- اسامی و عناوین و اصطلاحات علمی یا فنی (فقط بار اول) : «فضا سازی» در آغاز، میانه یا پایان نوشته نقش مهمی ایفا می‌کند.
۷	:	نقطه ویرگول	۱- برای جدا کردن جمله‌هایی که از جهت ساختمان و مفهوم مستقل به نظر می‌رسند ولی در یک عبارت طولانی، با یکدیگر بستگی معنایی دارند : برای نگارش گزارش خوب باید فکر کرد؛ منابع را جمع‌آوری کرد؛ فهرست‌ها را تنظیم کرد و... ۲- در بیان توضیح و مثال پیش از واژه‌های مثلا، فرضا؛ یعنی و... صور خیال؛ یعنی کاربرد عناصر و آرایه‌های خیال انگیز مثل استعاره، تشبیه و...

● **توصیف:** یکی از رایج‌ترین راه‌های پرورش مطلب است که در انواع نوشته‌های علمی و ادبی کاربرد دارد. در هر وصفی به گنجینه‌ای از واژگان متناسب نیازمندیم. علاوه بر این، استفاده درست از هر گونه صفت، فعل و قید مناسب برای توصیف دیده‌ها و شنیده‌ها ضروری است. نوشتن تمام جزئیات در توصیف لازم نیست بلکه باید به آن دسته از جزئیات پرداخته شود که به روشن شدن مقصود کمک می‌کند. علاوه بر موارد فوق، عنصر خیال نیز در توصیف، نقش اساسی ایفا می‌کند. داشتن دید ظریف و موشکافانه به عبارتی داشتن هنر مشاهده، نویسنده را در توصیف خوب یاری می‌کند.

● **نمونه‌هایی از توصیف:** در این مغازه «زمان» به ده‌ها لحن و در آهنگ ده‌ها ساعت کوچک به بزرگ سخن می‌گفت. برخی از ساعت‌ها چنان که برانزده سنّ شان بود، شمرده شمرده و موقّر و بعضی تند و ناشمرده همه، در همسرایی بغرنجی صدا به صدای هم می‌دادند و با تیک تاک خویش لحظات را بدرقه می‌کردند. پس صدای پای جوانکی که در پیاده‌رو می‌دوید این اصوات را تحت الشعاع قرار داد. شمع بر پیشخوان بود، شعله‌اش بر اثر جریان هوا به این سو آن سو می‌رفت و این حرکت ناچیز، اتاق را از هیاهو و جنبشی بی صدا می‌انباشت...

(مارک‌هایم - رابرت لویی استیونسن)

بیشتر بدانیم

دریا قلی که بود و چه کرد؟ دریا قلی سورانی متولد سال ۱۳۲۴ هجری شمسی یکی از اهالی آبادان بود. در جریان تازش عراق به ایران در ۲۰ کیلومتری آبادان متوجه تحرّکات شبانه عراقی‌ها برای حمله غافلگیرکننده به این شهر شده و به سرعت با دوچرخه خود را به آبادان رسانده و با فریاد، مردم را از ماجرا آگاه ساخت. مردم با شنیدن فریادهای التماس گونه‌ او، از خانه بیرون آمدند و با هر چه در دست داشتند به سمت منطقه ذوالفقاری حرکت کردند. سورانی سپس پیاده به سمت مقر سپاه دویده و نیروهای خودی را از حمله عراقی‌ها آگاه کرد و وی در کشاکش این ماجرا، بر اثر ترکش خمپاره مجروح و در راه بیمارستان در قطار شهید می‌شود. با مقاومت مهم مردم، نیروهای عراقی در تصرف آبادان ناکام مانده و مجبور به عقب نشینی شدند. اگر هشیاری، عزم و دلیری این مرد گمنام نبود کسی نمی‌داند چه رخدادهای تلخی پیش می‌آمد و چه سرانجام و سرنوشتی برای مردم ایران رقم می‌خورد.

— محمدرضا ترکی: دکترای زبان و ادب فارسی، استاد دانشگاه تهران است.

— محمد بهمن بیگی: داستان «همه جای ایران سرای من است» داستان کوتاهی است از محمد بهمن بیگی.

* بهمن بیگی در سال ۱۲۹۹ در خانواده محمود خان در ایل قشقایی به هنگام کوچ دیده به جهان گشود. از هشت سالگی نزد منشی پدر درس خواند. پدر و مادر محمد در ده سالگی اش تبعید شدند. وی به تهران آمد و در مدرسه علمیه تهران مشغول تحصیل شد و پس از پایان دوره دبیرستان به دانشگاه حقوق رفت. وی کوشش خود را برای برپایی مدرسه‌های سیار برای بچه‌های ایل آغاز کرد و با پیگیری خود توانست برنامه سوادآموزی عشایر را به تصویب برساند. او توانست نخستین مرکز تربیت معلّم عشایری را بنیان کند. بهمن بیگی به جهت کوشش پیگیر خود در راه سوادآموزی به هزاران کودک ترک، لر، کرد، بلوچ، عرب و ترکمن برنده جایزه سوادآموزی سازمان یونسکو شد. او تجربه‌های آموزشی خود را در قالب چند کتاب داستان به نگارش در آورده است.

بخوان و ببیندیش

همه جای ایران سرای من است

پیام داستان: همگی ما فرزندان مام میهنیم و در هر جای ایران پهناور که باشیم، به هر زبانی که سخن بگوییم و هر آداب و سننی که داشته باشیم، در دامان این سرزمین بزرگ و پهناور پرورش یافته‌ایم و شایسته است که زیبایی، بزرگی و عظمت میهن عزیزمان

نسیم خراسان

چون دم عیسی در کالبدم جان آرد
جان پردرد مرا مایه درمان آرد
به محمد نفس حضرت رحمان آرد
باد گویی که سوی پرغم کنعان آرد
روح قدسی مدد روضه رضوان آرد
خبر از ساغر می‌گون به گلستان آرد
که شبی پیش رخ شمع به پایان آرد
نزد او مژده خورشید درفشان آرد
هم ملامتگر او وعده جانان آرد
سید حسن غزنوی

هر نسیمی که به من بوی خراسان آرد
دل مجروح مرا مرهم راحت سازد
گویی از مجمر دل آه اویس قرنی
بوی پیراهن یوسف که کند روشن چشم
یا سوی آدم سرگشته رفته ز بهشت
در نوایم چون بلبل مستی که صباش
جان برافشانم صد ره جو یکی پروانه
رقص درگیرم چون ذره که صبح صادق
شادمان گردم چون دلشده‌ای کز زاریش

بهار شیراز

شیراز را دوباره به یاد من آورد
گل چین به پیشگاه تو یک خرمن آورد
بادام بن شکوفه مه بهمن آورد
در بوستان، نواگر و بریط زن آورد
چون لشکری که روبه سوی دشمن آورد
تا دل نواز من خبر از گلشن آورد
آن نرگس و بنفشه که در دامن آورد
لطفعلی صورتگر

هر باغبان که گل به سوی برزن آورد
آن جا که گر به شاخ گلی آرزوت هست
نازم هوای فارس که از اعتدال آن
نوروز ماه، فاخته و عندلیب را
ابر هزار پاره بگیرد ستیغ کوه
من در کنار باغ کنم ساعتی درنگ
آید دوان دوان و نهد بر کنار من

هنگام فرودین که رساند ز ما درود؟

بر مرغزار دیلم و طرف سپیدرود
گویی بهشت آمده از آسمان فرود
جنگل کبود و کوه کبود و افق کبود
وین جایگه بنفشه به خرمن توان درود
پرهای گونه‌گون زده چون جنگیان به خود
گل‌های سیب و آلو و آبی و آمرو
الوان گونه‌گون را بر وی بیازمود
قدی است ناخمیده و جعدی است نابسود
فرشی کش از بنفشه و سبزه است تار و پود
این یک بیسته گوش و لب از گفت و از شنود

هنگام فرودین که رساند ز ما درود؟
کز سبزه و بنفشه و گل‌های رنگ رنگ
دریا بنفش و مرز بنفش و هوا بنفش
جای دگر بنفشه یکی دسته بدروند
کوه از درخت گویی مردی مبارز است
اشجار گونه‌گون و شکفته میانشان
چون لوح آزمونه که نقاش چربدست
شمشاد را نگر که همه تن قد است و جعد
از تیغ کوه تا لب دریا کشیده‌اند
آن یک نهاده چشم، غریوان به راه جفت

محمد تقی بهار

مازندران

همیشه بر و بومش آباد باد
به کوه اندرون لاله و سنبلست
نه گرم و نه سرد و همیشه بهار
گرازنده آهو به راغ اندرون
همه ساله هر جای رنگست و بوی
همی شاد گردد ز بویش روان
همیشه پر از لاله بینی زمین
به هر جای باز شکاری به کار
فردوسی

که مازندران شهر ما یاد باد
که در بوستانش همیشه گلست
هوا خوشگوار و زمین پرنگار
نوازنده بلبل به باغ اندرون
همیشه بیاساید از خفت و خوی
گلابست گویی به جویش روان
دی و بهمن و آذر و فرودین
همه ساله خندان لب جویبار

اصفهان

خاک هنرخیز من ای اصفهان
لطف هوا و اثر آفتاب
آنچه در این خاک خدا آفرید
خیز و بر از پرده کن و پارچه
زر کش وزر بفت تو چون شاهکار
مسجد شیخ کُهنَت موزه‌ای است
خرمی مدرسه‌ چارباغ
عالی قاپو که مبادش زوال

ای به هنر سرمه چشم جهان
کرده تو را از همگان انتخاب
در همه خاک کجا آفرید
تیمچه و حجره و بازارچه
بافته بر حافظه روزگار
یا که در انگشت تو پیروزه‌ای است
بر دل فردوس برین هشته داغ
تازه عروسی است پر از خط و خال

حسین مسرور

ای صباگر بگذری بر ساحل رود ارس

ای صباگر بگذری بر ساحل رود ارس
منزل سلمی که بادش هر دم از ما صد سلام
محمل جانان بیوس آن‌گه به زاری عرضه‌دار
من که قول ناصحان را خواندمی قول رباب
عشرت شبگیر کن می‌نوش کاندرا راه عشق
عشقبازی کار بازی نیست ای دل سر بیاز
دل به رغبت می‌سپارد جان به چشم مست یار
طوطیان در شکرستان کامرانی می‌کنند
نام حافظ گر برآید بر زبان کلک دوست

بوسه زن بر خاک آن‌وادی و مشکین کن نفس
پر صدای ساربانان بینی و بانگ جرس
کز فراق سوختم ای مهربان فریاد رس
گوشمالی دیدم از هجران که اینم پند بس
شب روان را آشنایی هاست با میر عسس
زان که گوی عشق نتوان زد به چوگان هوس
گر چه هشیاران ندادند اختیار خود به کس
واز تحسر دست بر سر می‌زند مسکین مگس
از جناب حضرت شاهم بس است این ملتمس

حافظ

خوشامرز ایران عنبر نسیم
زمینش همه عنبر و مشک ناب
فضایش چو مینوبرنگ و نگار
هوایش موافق به هر آدمی
گلاب است در جو یبارش روان
به هر سوی این ملک با آفرین
گراز فارس گوئی بهشتی خوش است
هوا خوشگوار و زمین پر نگار

که خاکش گرامی تر از زر و سیم
بجوی اندرش آب در خوشاب
به یکسو زمستان دگر سو بهار
زمینش سراسر پر از خرمی
همی پیر گردد ز آبش جوان
یکی بوم فرخنده بینی گزین
همه مرغ آن خرم و دلکش است
نه سرد و نه گرم و همیشه بهار
میرزا آقاخان کرمانی

خوزستان

سلام من به خوزستان پیام من به سامانش
به خرمشهر زیبا و به اهواز دل افروزش
الای خاک خوزستان تو آنستی که دیدستی
اگر از هول قیصر بندشاد روان گسست از هم
بمان آباد و فتح روز و شیرین کام و روشن دل

به بهمنشیر جوشان و به کارون خروشانش
به آبادان آباد و به هرمز جان ویرانش
سکندرها و قیصرها و لشکرهای جوشانش
بدیدی دست و پا در بند آخرزار و گریانش
که ایران مهد دانش هاست نپسندند ویرانش
حسین مسرور

رسانه‌های آموزشی

کتاب‌های داستان از حماسه جنگ

ارزشیابی کیفی - فردی (کتبی و شفاهی)

ابزار ارزشیابی: فعالیت یادگیری (طرح سؤال)

مثال: آموزگار از دانش‌آموزان می‌خواهد از متن درس سؤالاتی طرح کرده و بنویسند و سپس سؤالات را در گروه از یکدیگر

بپرسند و جواب بدهند.

فصل هفتم

فرهنگ و هنر

درس پانزدهم

«میوه هنر»

اهداف آموزشی

- آشنایی با پروین اعتصامی، شاعر توانمند معاصر
- آشنایی با نمونه‌ای زیبا از نظم معاصر
- تقویت مهارت تشخیص قالب‌های شعری (قطعه)
- آشنایی با نمونه‌ای زیبا از مناظره
- تقویت روحیه ثمربخشی
- درک و شناخت آفات بی‌حاصلی و بی‌ثمری
- توانایی تشخیص شبه جمله
- مهارت تشخیص و کاربرد کلمات مخفف

● نگرش شبکه‌ای: شعر «میوه هنر» از پروین اعتصامی، فضایل و حسنات اخلاقی را به عنوان میوه هنر به ذهن هر صاحب ذوق و اندیشه‌ای متبادر می‌نماید.

شاکله فضایل رفتاری بخشی از فرهنگ هر ملیتی را تشکیل می‌دهد.

پس بُعد هنری و بُعد معنایی شعر، توأم با هم با عنوان فصل، شبکه‌ای درهم تنیده ایجاد می‌کنند.

مفهوم و ثمردهی و تأثیرگذاری به عنوان زیر مجموعه فرهنگ رفتاری انسان‌ها در شکلی هنری رخ می‌نماید.

روش‌های تدریس پیشنهادی

- الگوی تدریس اعضای گروه
- روشن سازی طرز تلقی
- الگوی ایفای نقش

الگوی ایفای نقش: شعر «میوه هنر» داستان سپیداری است که چون قدرت میوه‌دهی ندارد از نظر اطرافیان «بی‌ثمر» تلقی

می‌شود. این درس را می‌توان به روش‌های مختلف از جمله روش ایفای نقش تدریس کرد.

این روش برای کمک به دانش‌آموزان است جهت یافتن معنای خود، مفهوم جهان و اتخاذ تصمیم در حلّ دو راهی‌های دشوار زندگی. در ایفای نقش مسئله‌ای طرح می‌شود، نقش آن ایفا می‌شود و مورد بحث قرار می‌گیرد. برخی ایفاگران نقشند و بقیه تماشاچی. فردی که خود را به جای شخصیتی قرار داده است سعی می‌کند با دیگران به تعامل پردازد این روش به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا

مهارت‌های مشکل‌گشایی خود را رشد دهند و احساسات خود را دریابند.

مرحلہ تدریس :

مرحلہ اول : تفسیر داستان و نشان دادن موضوعات اصلی آن.

مرحلہ دوم : تحلیل نقش‌ها و گزینش بازیگران نقش.

مرحلہ سوم : پردازش صحنه (ایفاگران نقش، طرح ساده‌ای از صحنه را ترسیم می‌کنند.)

مرحلہ چهارم : آماده ساختن مشاهده گران؛ مشاهده گران باید به گونه‌ای درگیر نمایش شوند که همگی بتوانند نمایش را تجربه

کنند. معلم دانش‌آموزان را در ارزشیابی از اثر بخشی ایفاگران نقش مشارکت می‌دهد.

مرحلہ پنجم : نمایش، در این مرحله بازیگران نقش مورد نظر را ایفا می‌کنند.

مرحلہ ششم : بحث و ارزشیابی : مشاهده گران به طور خود انگیخته وارد بحث می‌شوند و سؤالاتی را مطرح می‌کنند.

مرحلہ هفتم : اجرای مجدد نمایش : بعد از اینکه توضیحات جدیدی از نقش‌ها مطرح شد، نمایش آغاز می‌شود و درباره اینکه

افراد جدیدی آن را بازی می‌کنند یا نه، تصمیم‌گیری می‌شود.

مرحلہ هشتم : بحث و ارزشیابی نهایی.

نکات مهم درس

● قالب درس : قطعه

قالب قطعه : قطعه شعری است که مصرع‌های زوج آن هم قافیه‌اند. موضوع آن اخلاقی، اجتماعی و تعلیمی است. ابیات قطعه

از ابتدا تا پایان به یکدیگر مربوط بوده و تعداد ابیات قطعه بین ۳ تا ۱۵ بیت است اما گاهی تا ۵۰ بیت و بیش از آن هم رسیده است از

میان شعرای پارسی گو، انوری، ابن یمین و پروین اعتصامی بیش از دیگران به این قالب پرداخته‌اند.

● نمونه‌ای از قطعه :

خلید خار درشتی به پای طفلی خرد
به هم برآند و از پویه بازماند و گریست

بلغفت مادرش این رنج اولین قدم است
ز خار حادثه، تیر وجود خالی نیست...

● پیام شعر میوه هنر : سرانجام بی‌ثمری و بی‌حاصلی، خواری و نابودی است.

● شعر «میوه هنر» مناظره‌ای است بین سپیدار و تبر.

● در این شعر از جان بخشی و جاندار پنداری، تشخیص، بهره گرفته شده است.

● نکات مهم شعر : در بیت دوم بین واژگان (بیخ، بن، شاخ) (تیشه، هیزم‌شکن، آره، نجار) تناسب وجود دارد.

منظور از دست قدر همان دست تقدیر و سرنوشت است.

کاین موسم حاصل بود : اکنون زمان ثمربخشی است.

در بیت ششم آتش گر (آتش + گر) کلمه غیر ساده می‌باشد.

در بیت ششم آوخ شبه جمله است.

معنی بیت هشتم : شاخه‌ای که مغرورانه سر بلند کند و حاصل و ثمری نداشته باشد، سرانجامی به جز نیستی و نابودی نخواهد

داشت. (شاخ : مخفف شاخه)

معنی بیت نهم: ای کسی که ادعای فضل و هنر داری ثمرهٔ انسان چیزی به جز دانش و حکمت نیست اگر آمادهٔ قدم نهادن در این راه هستی بسم الله.

میوه فروش هنر: ترکیب اضافی (هنر: مضاف الیه، میوه فروش: مضاف)
 مفهوم بیت دهم: با ضرب المثل: «دو صد گفته چون نیم کردار نیست» هم سویی دارد.
 گفته ناکرده بیهوده: سخن بی ارزش

در بیت یازدهم: بین واژگان (شب و روز و مه و سال) تناسب وجود دارد. روز عمل و مزد: منظور روز قیامت است.
 ● شبه جمله (صوت):

کلمه‌ای که به تنهایی معنی یک جمله دارد و برای بیان حالات روحی و درونی چون شادی، تعجب، افسوس و... به کار می‌رود
 شبه جمله یا صوت نامیده می‌شود.
 نمونه‌هایی از شبه جمله:

آرزو ← کاش، الهی	تحسین: مرحبا، به به
تأسف: دریغا، آه	تعجب: عجب، شگفتا
تنبيه: زنهار، مبادا	امر: خاموش، بسم الله
احترام: چشم	جواب و تصدیق: آری، بله، البته

برخی از شبه جمله‌ها از زبان عربی داخل زبان ما شده است مانند:
 بارک الله، احسنت، ماشاء الله (آنچه خدا بخواهد)

● نمونه کلمات مخفف درس:

شاخ (مخفف شاخه)	ز آتش (ز مخفف از)
زین جامه (زین مخفف از این)	مه (مخفف ماه)
دی (مخفف دیروز)	پار (مخفف پارسال)

● کلمات غیر ساده درس:

سپیدار (سپید + ار) غیر ساده	هیزم شکن (هیزم + شکن) مرکب
نگونسار (نگون + سار) مشتق	دانش (دان + ـش) مشتق
میوه فروش (میوه + فروش) مرکب	گفتار (گفت + ار) مشتق
سرافرازی (سر + افراز + ی) مشتق مرکب	امسال (ام + سال) مشتق

● در این شعر نمونه‌هایی از قید زمان به کار رفته است.

از جمله: یکی روز، موسم، شام، سحر، شب، روز، مه و سال، امسال، پار
 قید: کلمه یا گروهی از کلمات است که در جمله جنبهٔ توضیحی دارد و فعل جمله به آن نیازمند نیست قید را می‌توان از جمله حذف کرد. نمونه: «احتمالاً معلم به مدرسه خواهد آمد» در این جمله «احتمالاً» و «به مدرسه» قید هستند. با حذف این اجزا معنی جمله تغییر نمی‌کند: «معلم خواهد آمد». قید از نظر معنی و مفهوم انواعی دارد. از جمله: قید زمان، قید مکان، قید پرسش و...
 ● قید زمان: قیدهایی که زمان انجام شدن فعل را توضیح می‌دهند. «امروز در مدرسه جشن گرفتیم»
 ● قید مکان: به مکان و جهت اشاره دارد و جای انجام دادن فعل را توضیح می‌دهد. «او عقب اتومبیل نشسته بود»

● **تقید پرسش:** از فعل جمله سؤال می‌کند. مانند: آیا، چرا، کی و... «آیا حال پدر بزرگ خوب است؟»
فعالیت‌های درس، سؤال ۴:

دهقان چو تنور خود از این هیمه برافروخت.

دهقان: فاعل   تنور: مفعول   هیمه: متمم   برافروخت: فعل

یادآوری

حروف اضافه: «به، از، در، بر، برای، بدون، بی، اندر و...» حروف اضافه هستند.

کلماتی که پس از حروف اضافه قرار می‌گیرند «متمم» نامیده می‌شوند. پس حروف اضافه نشانه متمم هستند.

مانند: آن قصه شنیدی که در باغ یکی روز   از جور تبر زار بنالید سپیدار

در: نشانه متمم   باغ: متمم   از: نشانه متمم   جور: متمم

● **حکایت افلاطون و مرد جاهل:**

پیام این حکایت: این حکایت دانش‌آموزان را با رفتار بزرگانی چون افلاطون آشنا می‌کند. همچنین چاپلوسی را مورد

نکوهش قرار داده و موجب تقویت عزت نفس و بی‌توجهی به تملق‌های بی‌پایه و اساس می‌گردد.

وسایل کمک آموزشی

– فایل صوتی خوانش صحیح شعر

– فیلم آموزشی

– کتاب الکترونیک دیوان پروین اعتصامی

– پویا نمایی مناسب از (انیمیشن) مضمون شعر

– آلبوم عکس از پروین اعتصامی

ارزشیابی

– شفاهی: خوانش صحیح شعر، رعایت لحن، آهنگ و مکث‌های مناسب.

– کتبی: انجام تمرینات مرتبط با یادآوری، تهیه گزارش از زندگی‌نامه پروین اعتصامی، تبدیل شعر به داستان.

ارزشیابی کیفی – فردی یا گروهی یا کتبی

ابزار ارزشیابی

آزمون عملکردی کتبی – داستان نویسی

کتاب خوانی

اهداف آموزشی

- آشنایی با خصوصیات دوست خوب
- شناخت فواید قصه خوانی
- آشنایی با آداب قصه گویی
- آشنایی با متون کهن
- مهارت تشخیص عناصر داستان
- تقویت مهارت قصه گویی و قصه خوانی
- تقویت مهارت خوانش صحیح متون کهن

● نگرش شبکه‌ای: غنای فرهنگی هر جامعه‌ای با رواج و توسعه فرهنگ کتابخوانی رونق و ارج پیدا می‌کند و یکی از شاخصه‌های فرهنگ هر جامعه تعیین سطح و میزان مطالعه و کتابخوانی افراد آن جامعه است. درس «دوستی با انسان و کتاب» به بررسی ویژگی‌های دوست خوب و انتخاب شایسته دوست و همچنین برشماری خصایل دوست شایسته می‌پردازد که یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های کودکان و نوجوانان است و همچنین فواید قصه خوانی و شنیدن قصه را مطرح می‌سازد و طرح درسی با این موضوع که انتقال فرهنگ سینه به سینه را از طریق داستان‌ها و حکایت‌ها مطرح می‌کند مهر تأییدی است بر جامعیت محتوایی فصل «فرهنگ و هنر».

در بخش بخوان و حفظ کن شعر «به گیتی به از راستی پیشه نیست» صداقت و راستگویی را به‌عنوان هنری در فرهنگ رفتاری انسان‌ها توصیه می‌کند.

روش تدریس پیشنهادی

- روش کارآیی گروه
- روش بحث گروهی
- روش تدریس اعضای گروه

با توجه به اینکه درس «دوستی با انسان و کتاب» قابلیت تقسیم به بخش‌های مستقل از یکدیگر را دارد می‌توان این درس را با روش اعضای گروه تدریس کرد.

● روش تدریس اعضای گروه :

در این روش دانش‌آموزان به گروه‌های مساوی تقسیم و در گروه‌ها به هر فرد تکلیف خاصی ارائه می‌گردد. هر عضو به مطالعهٔ انفرادی می‌پردازد. سپس دانش‌آموزان هم‌تا (شماره‌های مشترک) در یک گروه قرار گرفته و برای رفع اشکال، تبادل نظر می‌کنند و مجدداً به گروه‌های خود باز می‌گردند و هر یک قسمت مربوط به خود را در گروه به بقیه آموزش می‌دهد. در پایان، آزمونی از کل موضوع گرفته می‌شود و در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌گیرد و آنان نمرات فردی و گروهی خود را محاسبه می‌کنند.

تدریس اعضای گروه با این هدف انجام می‌گیرد که هر یک از شرکت‌کنندگان قسمت متفاوتی از موضوع درس را مطالعه و به دیگر اعضای گروه آموزش دهند و هر عضو هم شاگرد است و هم معلم و برای اینکه گروه بتواند یادگیری‌اش را به حداکثر برساند، هر عضو سعی می‌کند مطالب را هم خوب بیاموزد و هم خوب آموزش دهد.

نکات مهم درس

معانی برخی از عبارات مهم درس :

صحبت با کسی دارد : با کسی هم صحبت شود.

کاری کند به احمقی : از روی نادانی کاری انجام دهد.

از بدخو سلامت نبود : همه از انسان بدخو و بدرفتار و بدکردار در عذابند.

هر که بر معصیت مُصِر بود از خدای ترسد : هر کس بر گناه پافشاری کند از پروردگار نمی‌ترسد.

باید که غرض صحبت بشناسی : باید که هدف خود را بدانی.

که از وی نگریزد : از آنها نمی‌توان گذشت.

گریزی از آنان نیست : به ناچار به آنان وابسته‌ای.

بعضی چون علّتند : برخی مانند بیماری هستند.

در جمله : خلاصه

محنت و شدت گذشتگان : سختی‌ها و مرارت‌های پیشینیان.

دل از مال دنیا و دنیا بردارد : از دنیا و ثروت‌های دنیوی دل بکند.

با خود تکرار کرده باشد تا فروماند : با خود مرور کرده است که از گفتن آن ناتوان نباشد.

ثر را وقت وقت به نظم آراسته گرداند : در این جمله وقت وقت به معنای گاهی آمده است.

باید داند جماعت لایق چه نوع سخن است : باید داند که چه سخنانی مناسب و شایستهٔ افراد حاضر است.

بزرگان گفته‌اند : نظم در قصه خوانی چون نمک است در دیگ . (تشبیه) در این جمله نظم به نمک تشبیه شده است. چون نمک

چاشنی بخش غذا است و نظم هم به سخن مزه می‌بخشد به چنین کاربردی تشبیه می‌گویند.

پس اعتدال نگاه باید داشت : در هر کاری اصل در میانه‌روی است.

در چشم مردم سبک شود : در نظر مردم فرد بی‌ارزشی جلوه می‌کند.

صاحب آن نظم را در اول یا آخر، یاد کند و فاتحه و تکبیر گوید.

بر صاحب آن شعر رحمت فرستد و آن را به بزرگی یاد کند.

● ابو‌حامد غزالی : امام محمد بن محمد غزالی از دانشمندان معروف دوره سلجوقی بود وی در توس به دنیا آمد. پدرش از

رسییدن پشم، زندگانی خود را می‌گذراند و به همین دلیل او را غزالی می‌گفتند. غزالی بی‌اندازه با هوش و تند ذهن بود و علوم دینی و

ادبی را به سرعت فراگرفت و سپس به یکی از مدارس توس رفت و بعد از مدتی دوباره به توس برگشت و به دیدار خواجه نظام الملک توسی رفت. خواجه او را حمایت کرد و او را به تدریس در نظامیه بغداد مأمور کرد. از آثار او می‌توان به «نصیحة الملوک»، «کیمیای سعادت» و همچنین مهم‌ترین اثر وی «احیای علوم دین» اشاره کرد.

کاربرد قصه گویی در دروس

در ادبیات فارسی، قصه گویی باعث کسب مهارت زبانی می‌شود. در کنار برنامه‌های آموزشی با نقل قصه‌ای می‌توان به جای خشکی و یکنواختی، تنوع و جذابیت را نشان داد و فرایند یاددهی - یادگیری را اثر بخش‌تر کرد.

- شیوه‌های قصه گویی: قصه گویی انواعی دارد از آن جمله می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:
- قصه گویی ساده، قصه گویی همراه با تقلید صدا، قصه گویی همراه با حرکات اعضای بدن، قصه گویی همراه با پرده خوانی و ...
- فواید قصه گویی:

۱- افزایش قدرت تفکر و گوش دادن همراه با درک مطلب.

۲- عادت دادن کودکان به سخن شنیدن و اظهار عقیده.

۳- تقویت و رشد مهارت کلامی.

۴- صمیمیت میان مربی و دانش آموز.

۵- عمق بخشیدن به دانش.

۶- اثرگذاری بر تکوین شخصیت کودکان.

با توجه به موارد مذکور شایسته است، داستان‌هایی متناسب با گروه سنی دانش آموزان پایه ششم انتخاب شود و با شیوه‌های مختلف در کلاس قصه خوانی گردد.

- کلمات هم نویسه:

کلماتی که از نظر نوشتار یکسانند اما از لحاظ آوایی متفاوتند، هم نویسه نامیده می‌شوند.

مانند: (کرم، کرم، کرم، کرم) (مُسَلِّم، مُسَلِّم)

(کُل، کُل) (کُشتی، کِشتی) (کَلک، کِلک)

نوبهار است در آن کوش که خوشدل باشی

که بسی گل بدهد بار و تو در گل باشی

گوهر مخزن اسرار همان است که بود

حُقه مهر بدان مهر و نشان است که بود

(حُقه: کیسه کوچک)

مفهوم کلی شعر: راستی باعث نیک نامی می‌شود. راستی و درستی پیشه کردن و با انسان‌های راستگو و درستکار هم‌نشین شدن و از انسان‌های دروغگو و ناپاک دوری گزیدن پیام کلی شعر می‌باشد.

وسایل کمک آموزشی

- فایل صوتی خوانش صحیح متن درس.

- فایل تصویری از نقّالی.
- فیلم آموزشی از شیوه‌های قصّه‌گویی
- کتاب الکترونیک چند نمونه داستان متناسب با سن دانش‌آموزان.

ارزشیابی

- شفاهی : خوانش صحیح متن، تلفظ صحیح کلمات، رعایت موارد مطرح شده در متن درس هنگام خواندن داستان، اجرای نمایش به صورت نظم خوانی و حکایت‌گویی.
  - کتبی : ارزشیابی از املاهای صحیح کلمات، انجام تمرین‌های مرتبط با درس.
- مشاهده رفتار دانش‌آموزان در حین اجرای نمایش
ارزشیابی کیفی (فردی)

ابزار ارزشیابی

- آزمون مدادکاغذی (کتاب باز)
- مثال : معلم برگه آزمون حاوی سؤال را در اختیار دانش‌آموز می‌گذارد و او با استفاده از کتاب در صورت نیاز به سؤالات پاسخ می‌دهد.

درس هفدهم

ستاره روشن

اهداف آموزشی

- آشنایی با نمونه‌ای از نثر کهن
- تقویت روحیه ارج نهادن به بزرگان
- تقویت صداقت و راست گویی
- افزایش گنجینه واژگان (واژگان مخالف)
- تقویت توانایی دریافت پیام درس
- دوری از عیب جویی
- تقویت روحیه احترام گذاشتن به والدین

● نگرش شبکه‌ای: این درس به سیره نبوی حضرت رسول، در آمیختگی آموزه‌های دینی را با فرهنگ جامعه به منظور تقویت ریشه‌های اصیل و پر از هویت متن هر جامعه‌ای، اشاره‌ای نغز و نیکو دارد.

داستان «آوای گنجشکان» روح هنری خوانندگان را با رواج فرهنگ تکریم استاد و راه و رسم شاگردی کردن، می‌نوازد.

روش‌های تدریس پیشنهادی

- روش بارش مغزی
- روش کارایی گروه
- روش روشن‌سازی طرز تلقی

شرح روش روشن‌سازی طرز تلقی: پس از خوانش درس که نثری کهن دارد، می‌توان از روش روشن‌سازی طرز تلقی بهره جست: جملاتی ناقص درباره پیام درس و اهمیت فرهنگ توسط معلم مطرح می‌گردد و دانش‌آموزان با تکمیل جملات، طرز تلقی خود از فرهنگ را بیان می‌کنند. سپس دانش‌آموزان به صورت گروهی طرز تلقی خود را ارزیابی می‌کنند. طرز تلقی افراد بر رضایت شخصی‌شان اثر می‌گذارد. به همین دلیل جنبه مهمی از یادگیری محسوب می‌شود. در مرحله اول که معلم سؤال را مطرح می‌کند (به عنوان مثال پیام درس را مورد سؤال قرار می‌دهد) به فراگیران کمک می‌کند تا با پاسخ دادن به سؤال با تکمیل یک جمله طرز تلقی خود را ارزیابی کنند در مرحله بعد فراگیران دور هم جمع می‌شوند تا این طرز تلقی را مورد بررسی قرار دهند و بهترین مورد را انتخاب کنند. سپس مجدداً هر فرد پاسخ خود را تکرار می‌کند تا مشخص شود که آیا تغییری در آن رخ داده است یا خیر. و به این صورت فراگیران قادر می‌گردند طرز تلقی‌شان را بر یک پایه محکم از حقایق و اطلاعات و منطق استوار گردانند.

عمده‌ترین ویژگی این روش تقویت تفکر انتقادی در دانش‌آموزان و نیز زمینه‌سازی شرایطی برای شنیدن عقاید متفاوت است.

نکات مهم درس

● اصطلاحات و عبارات :

اگر روزگاریابیم : اگر خداوند به من عمری دهد.

بدوگروم : به او ایمان آورم.

ستاره روشن ما بودی که ما را راه راست نمودی : یعنی تو مانند ستاره روشن، راهنمای ما بودی.

یادآوری : در روزگاران کهن به دلیل اینکه پیوسته مسافران و کاروانیان شب‌ها به سفر می‌رفتند تا از گرمای طاقت‌سوز خورشید در امان باشند تنها چیزی که نقشه راه و راهنمای اهل کاروان بود آسمان بود یعنی اهل کاروان به کمک ستارگان مسیر راه و جهت خود را تعیین می‌کردند.

راست گفتن پیشه گیرید، که روی را روشن دارد : راست گویی و صداقت در پیش گیرید که موجب روشنی و نورانی شدن چهره شما می‌گردد.

هر که شما را به زاد بزرگ‌تر باشد وی را بزرگ‌تر دارید : حرمت کسانی را که از شما بزرگ‌ترند نگاه دارید و به آنان احترام بگذارید.

تاریخ بیهقی : تاریخ بیهقی کتابی تاریخی است به زبان فارسی، درباره دوره پادشاهی مسعود غزنوی، نوشته ابوالفضل محمد بن حسین بیهقی. این کتاب بخشی از کتاب مفصلی به نام «جامع التواریخ» است. این کتاب درباره اتفاقات چهل و دو ساله پادشاهی غزنویان است در سی فصل. این کتاب هم از جنبه تاریخ نگاری و هم از جنبه ادبی بسیار درخور توجه است. در این کتاب به مراسم و آداب و رسومی مانند : خطبه خواندن، خلعت دادن و جشن مهرگان و ... اشاره شده است.

سبک نگارش کتاب به لحاظ ادبی گیرایی و دل‌پذیری خاصی دارد. تاریخ بیهقی از بهترین نمونه‌های نثر فارسی است و اوج بلاغت زبان فارسی شمرده می‌شود. نثر کتاب حاکی از تسلط بیهقی به زبان فارسی و عربی است. بیهقی برای باورپذیر کردن و اثرگذارتر کردن کتابش و همچنین ایجاد حساسیت در خوانندگان و ایجاد کشش، این کتاب را به صورت داستانی نگاشته است.

از بزرگمهر چه می‌دانیم :

داستانی که درباره بزرگمهر در کتاب آمده مربوط به بخش «بزرگمهر و زندانی شدنش» می‌باشد.

— بزرگمهر در لغت : در لغت، بزرگمهر به معنای «آفتاب بزرگ» یا «صاحب محبت بزرگ» است.

بزرگمهر بختگان فرزند بختگ وزیر خردمند انوشیروان، شاه ساسانی بود که ابتدا به منظور آموزش فرزند انوشیروان، (هرمز) گماشته می‌شود و به دلیل کیاست و خوش رفتاری کم کم به مقام وزارت رسیده و در امور کشورداری با شایستگی بسیار به انوشیروان خدمت می‌نماید. وقتی حکیمان هندوستان برای آزمودن هوش حکیمان ایرانی بازی شطرنج را با خود به ایران آوردند. تنها بزرگمهر توانست رمز آن را کشف کند و در مقابل، بازی «نرد» را ابداع نمود و آن را برای شاه هندوستان فرستاد.

در نوبتی دیگر فرمانروایان روم صندوقچه‌ای مهر شده به دربار ایران فرستادند که ایرانیان محتوای درون آن را حدس بزنند از بین درباریان و دانشمندان تنها بزرگمهر توانست راز صندوقچه را حدس بزند.

● چند سخن از بزرگمهر :

— اگر خرسند و رضا باشی، زندگی به دلخواه سپاری.

— آدمی باید از گناه پرهیزد و هر چه را بر خویش نمی‌پسندد به دوست و دشمن خود روا ندارد.

— در آیین خرد در هر کاری اندیشه باید.

- برای آدمی، دشمن دانا از دوست نادان بهتر.
- هر که تن درست و نیرو دارد، هرگز سخن نادرست نمی گوید. دروغگویان بیمار و ناتوان و زیون اند.

● چند حدیث برای احترام به بزرگان :

- نگاه با محبت فرزند به پدر و مادرش عبادت است. پیامبر اکرم (ص)
- آن کسی که بزرگ ترها را احترام نکند و به کوچک ترها محبت نکند، از ما نیست. امام صادق (ع)
- نیکی کردن به پدر و مادر بر جای جهاد می نشیند. پیامبر اکرم (ص)
- کسی که به والدین خود از روی غضب بنگرد در حالی که والدین بر او ستم کرده باشند، خداوند نماز او را نمی پذیرد. امام صادق (ع)
- هر که پدر و مادر خود را راضی کند، خدای را از خود راضی کرده و هر کس آنان را به خشم آورد، خدای را به خشم آورده است. پیامبر اکرم (ص)

رسانه های کمک آموزشی

- فایل صوتی خوانش متن درس
- انیمیشن آموزشی مرتبط با موضوع درس.

ارزشیابی

- شفاهی : خوانش صحیح متن، رعایت مکث، آهنگ و لحن.
- کتبی : صحیح نویسی کلمه ها، انجام تمرینات محتوای کتاب.
- ارزشیابی کیفی - فردی

ابزار ارزشیابی

آزمون عملکردی (ارائه گزارش)

آدای گنجشکان

متن زیر، تحلیل و کالبد شکافی داستان «آب انبار» مرادی کرمانی است که به قلم دکتر فریدون اکبری شلدره، و با عنوان «تیمار داشت» نفس در «آب انبار» نوشته شده، یادآور می‌شویم عنوان «آوای گنجشکان» انتخاب آقای اکبری بوده است. هوشنگ مرادی کرمانی ۱۶ شهریور سال ۱۳۲۳ در روستای سیرج از توابع بخش شهداد کرمان متولد شد. از سال ۱۳۳۹ در کرمان و همکاری با رادیو محلی کرمان نویسندگی را آغاز کرد و در سال ۱۳۴۷ با چاپ داستان در مطبوعات، فعالیت مطبوعاتی‌اش را گسترش داد. نخستین داستان او با حال و هوای طنز به نام «کوچه ما خوشبخت‌ها» در مجله خوشه منتشر شد. این نویسنده آثار داستانی در خور توجهی نوشته است که از جمله آنها می‌توان به «قصه‌های مجید»، «خمره»، «مریای شیرین»، «بچه‌های قالی باف‌خانه»، «شما که غریبه نیستید» و تازه‌ترین اثرش «آب انبار» اشاره کرد. در این نوشته، به معرفی، نقد، کالبدشکافی محتوا و شیوه کار مرادی کرمانی، پرداخته‌ایم.

داستان «آب انبار» برآمده از باب چهل و چهارم کتاب ارجمند قابوس نامه (عنصرالمعالی، ۱۳۷۳، ص ۲۶۲) «در آیین جوانمرد پیشگی» است. مرادی کرمانی خود در زیرنویس یکی از صفحات آب انبار می‌نویسد: «هنگام نگارش دو سه فصل اولیه این داستان، به یاد حکایت کوتاهی از کتاب «قابوس نامه» از آثار قرن پنجم بودم.» (ص ۱۱)

چکیده داستان: روزی از مکتب خانه، بانگ سگ به گوش می‌رسد. شیخ مکتب دار که برای دمی آرامش به منزل رفته بود، با شنیدن این آوا، آسیمه سرخود را به مکتب می‌رساند. (این پرده از نمایش داستان، نقطه آغاز و شاید اوج رویداد است زیرا همه چیز از این نقطه، شروع می‌شود) می‌بیند یکی از کودکان (عماد) چونان سگی برای همکلاسی‌اش (الماس) بانگ می‌کند تا پاره‌ای از نان و حلوی زعفرانی او به دست آورد. شیخ با دیدن این صحنه، دل‌گران کرده، سر بر دیوار می‌کوبد و بر خود و کرده‌ها و نتیجه تربیت کودکان، های‌های می‌گردد.

پس از آن شیخ به تندی بر الماس می‌تازد و عماد را هم سرزنش می‌کند. الماس مکتب را رها می‌کند و در زیر زمین کارگاه پدر بازرگانش به کار می‌پردازد و پس از مدتی کار در این فضا و دیدن بسیار چیزها و چشیدن مزه تلخی‌ها و سختی‌ها، چراغ معرفتی در دلش پدیدار می‌شود و سرانجام به مکتب بازمی‌گردد.

چنین فراز و فرود شخصیتی در رفتار بقیه اشخاص داستان نیز به گونه‌ای دیگر تکرار می‌شود. حتی شیخ مکتب خانه هم، دست به تأدیب نفس می‌زند. پدر الماس، پدر عماد و نیز در پایان، حاکم شهر هم در فرایند دگرشدن و فرارفتن از خویش قرار می‌گیرد. این داستان به صورت رمانی کوتاه، درسی پاره یا شماره ساماندهی شده است. در پی، برخی از عناصر این داستان را بررسی می‌کنیم:

۱- **موضوع:** تعلیم و تربیت در مکتب خانه و باز نمودن فضای مکتب خانه‌ای در آموزش روزگاران پیشین، اصلی‌ترین موضوع این داستان سی پاره است.

۲- **درون مایه:** جانمایه اصلی این داستان، دگرگونی و انقلاب درون و تقلب احوال شخصیت‌هاست. آیین جوانمردی پیشه کردن، خاکسار شدن و به زیر رفتن و با نهاد خاکی خو گرفتن و سپس سربر آوردن و سبز و شکوفا شدن، تمام حرف این زنجیره سی حلقه

داستانی است. آزمندی سر همه نگون بختی‌ها و قناعت پیشه کردن سر حلقه‌های است، آن چنان که «ابن یمین» (۱۳۴۴، ص ۴۰۹) می‌گوید:

اگر پاک طبعی و پاکیزه کار / توقع به درگاه دونان مبر
لست نان خشک از سر خوان خویش / خوری، به که با دیگران، گلشکر
به یک استخوان، صلح کن چون های / مگس وار، برگرد حلوا مبر

به دیگر سخن، پیام داستان این است که «خاک شو تا سبز شوی» (ص ۵۸) و گرنه زیاده خواهی و آزمندی، انسان را به خاک نگون بختی در خواهد غلتاند. جالب این است که تحوّل و دگردیسی‌ها از پایین جامعه، از فرودستان آغاز شده، در پایان به طبقه فرادستان جامعه (حاکم) می‌رسد. به هر روی، پیام کلیدی این اثر، پروردن نفس است. به همین سبب، شیخ مکتب دار در همه کار و کردارهای تعلیمی خود در پی تربیت نفس کودکان تلاش می‌کند تا از گذرگاه ادب درس، آنان را در ادب نفس به پروردگی برساند. رویدادهای داستان در یک شهر کویری رخ می‌دهد شهری که مردمش از آب‌انبار استفاده می‌کنند، هیچ تصویر و توصیفی از فضای شهر داده نمی‌شود، شاید ریشه در خاطرات دوران خردسالی نویسنده در حوالی کرمان دارد.

کالبد شکافی محتوایی

در چشم من این داستان، یک پوسته دارد و یک هسته. پوسته، همان است که زنجیره حوادث را در مکتب‌خانه و شهر، نشان می‌دهد. از این دید می‌توان گفت داستان آب انبار گونه‌ای بازآفرینی سال‌های پار و پیرار نویسنده و آمیختن آن با حکایتی از ادبیات کهن است. این نگاه، داستان را در سطح، نگه می‌دارد و همه پویه‌ها و گفته‌های اشخاص در معنای برونی واژه‌ها و کلام دریافت خواهد شد و خواننده به نهان خانه شخصیت‌ها و لایه‌های دنیای متن، گام نخواهد گذاشت.

در این نوع نگرش، همه چیز به اینجا می‌انجامد که کودکانی در مکتب‌خانه دور از چشم مکتب دار با هم بازی می‌کردند. یکی برای دست‌یابی به حلوا صدای سگ در می‌آورد و آن دیگری به او حلوا می‌داد تا این کار را تکرار کند. معلم مکتب در این میان سر می‌رسد و سرزنش و عتاب آغاز می‌شود. و دیگر ماجرا.

شاید بر پایه «قصه‌های مجید»، «داستان آن خمره» و دنیای حاکم بر فضای ذهن و زبان نویسنده و آثارش، این گونه گفته شود که قصه‌های مرادی کرمانی، ژرفا و عمق ندارند و شخصیت‌ها نیز چند سویه و چندلایه نیستند و بر همین بنیاد آب انبار را هم از بیرون ببینند و ساختمان برونی آن را به یاد بسپارند. اما گمان من این است که برای پی بردن به پیام اصلی داستان آب انبار باید از پلکان آن به زیر رفت تا لایه زیرین و خنکای نسیم چهره نواز آن را پس از بر آمدن و چشم به دنیای بیرون گشودن، به دیده دل درک کرد. از این رو به نظر می‌رسد مرادی کرمانی از خاطره پردازی و روایتگری آمیخته به شوخی و طنز در قصه‌های پیشین، عبور کرده است. به فراخور سن و سالش، ژرفای نگاه و یختگی محتوایی نوشته اش فزونی گرفت و اکنون او همان شیخی است که پس از آموختن ادب درس، به تأدیب و تیمار نفس درون خود و دیگران به رسم جوانمردان و فتیان، رو می‌آورد.

غرور شکنی، خاک نهادی، خودشکنی، پست شدن و هست شدن و خلاصه، پوست انداختن و تولد دوباره جوهره و جانمایه این کتاب است. باورم این است که مرادی کرمانی به پایه‌ای از گشایش چشم درون و عظمت در نگاه، رسیده است که پدیده‌های پیرامونی را چونان درسمایه‌ای می‌بیند و به بازخوانی و کشف زیبایی‌ها می‌پردازد و از آن لذت می‌برد. زیرا از شیخ آموخته است که: هر جا می‌تواند مکتب باشد، به شرط آن که تو شاگرد باشی. (ص ۶۳)

شگردهای آموزشی مکتب خانه

۱- بهره‌گیری از تمثیل: یکی از راه‌های چابک‌سازی ذهن و سبب‌زیایی آن است که نوشته را گیرا و اثرگذار می‌سازد. بهره‌گیری از تمثیل آموزه را در ذهن و ضمیر خواننده یا شنونده، جای‌گیر می‌کند. مرادی کرمانی در این داستان، همچون مولوی در مثنوی، از چند تمثیل ساده برای بیان مفاهیم روان‌شناختی و معرفت‌شناختی سود برده است. این تمثیل‌ها چون به جا و کاملاً در پیوسته با سیر داستانی به کار گرفته شده، مانند گل‌میخ‌هایی است که ذهن سرکش را به بند می‌کشاند. مانند تمثیل بهره‌گیری از تخم مرغ برای فهماندن صبر و شکیبایی (ص ۱۲۹) یا زیرخاک کردن دانه گندم برای شکفتن (ص ۹۸) که همین معنی را مولوی در مثنوی معنوی (دفتر سوم، بخش ۱۳، دعوت باز بظان را از آب به صحرا، بیت ۴۵۳ به بعد) این‌گونه پرورانده است:

ببین که اندر خاک، تخی کاشتم	گرد خاکی و منش افراشتم
حمله دیگر تو خاکی پیشه گیر	تاکنم بر جمله میرانمت، امیر
آب از بالا به پستی در رود	آن‌که از پستی به بالا بر رود
گندم از بالا به زیر خاک شد	بعد از آن او خوشه و چالاک شد
دانه هر میوه آمد در زمین	بعد از آن سرها برآورد از دفتین
اصل نعمت‌ها زگردون تا به خاک	زیر آمد، شد غذای جان پاک
از تواضع چون زگردون شد به زیر	گشت جزو آدمی حنّ دلیر

(مولوی، ۱۳۷۰، ص ۳۷۵)

همچنین در بیت‌های زیر (از بخش ۹۵ دفتر سوم بیت‌های ۲۰۶۵ و ۲۰۶۶، ماجرای هفت مرد شدن آن هفت درخت)، همین معنای خاک‌شدن و شکفتن را مولوی به زیبایی نشان داده است:

دانه پرمغز با خاک دژم	خلوتی و صحبتی کرد از کرم
خویشتن در خاک گلی محو کرد	تا نماندش رنگ و بو و سرخ و زرد

(مولوی، ۱۳۷۰، ص ۴۲۷)

تمثیل چون با تصویرسازی ذهنی مخاطب و عنصر مقایسه همراه می‌شود، درک و دریافت آموزه‌ها را ساده‌تر می‌کند و میان دنیای متن با جهان ذهن خواننده پل می‌زند. آذری نجف‌آباد (۱۳۷۸: ۱۷) تصویر را، راه میان‌بر و کوتاه آموزش‌کاوی زبان می‌داند و معتقد است: تصویر، پشتوانه معنی است. تصویر به کمک درک جمله‌ها می‌شتابد و زبان‌آموز با بهره‌جستن از قدرت بینایی خود، تدریجاً به درک معنی جمله‌ها می‌رسد. سخن دیگر، اینکه «کارکرد تصویر، کارکرد تکثیر و باز تولید است؛ به بیان «گاستون باشلار»: تصویر، یک ادراک حسی میرا نیست بلکه زبانی است که زاده می‌شود». (ریکور، ۱۳۷۸، ص ۵۵)

به نمونه دیگر از تمثیل‌های آب انبار توجه کنید :

«ممنون گفت : چیزی به من بیاموز که ندانم.

شیخ، کوزه آب خویش که در کنار داشت، پیش ممنون گذاشت. کوزه‌ای دیگر از کودکی گرفت. کوزه خویش به ممنون داد.

— آب نخواستم، کوزه نخواستم. به من چیزی بیاموز.

— شیخ گفت : کوزه را نگاه‌دار تا در آن، آب این کوزه ریزم.

شیخ از کوزه خود در کوزه ممنون آب ریخت. کوزه در دست ممنون پر بود. آب از سر آن ریخت. ممنون گفت : به من چیزی

بیاموز.

بار دیگر، شیخ در کوزه پر، آب ریخت. ممنون گفت : این کوزه جا ندارد. مرا دیوانه می‌دانی. آری، من دیوانه‌ام. ممنونم. آن

چه باید بیاموزم، آموختم. ممنون ممنون.

ممنون برخاست، آب کوزه در کنار درخت خالی کرد. کوزه خالی پیش شیخ آورد و گفت : این یعنی، «خالی شو تا پر شوی».

(ص ۵۰)

۲— توجه به محسوسات و پدیده‌های دیداری : البته این از ویژگی‌های اصلی هر خردمند ریزین و انسان هوشمند است

که از رهگذر حواس برونی مانند خوب دیدن، دقت در گوش دادن و خواندن انتقادی به بارش مغزی می‌رسد. هجویری صاحب

کشف‌المحجوب در این باره سخن جالبی دارد، وی می‌گوید حواس ظاهر درهای کسب علم هستند «کلیت علوم را حصول، ازین

پنج در بود : یکی دیدن و دیگر شنیدن، سدیگر چشیدن، چهارم بوییدن، پنجم بسودن، و این پنج حواس، سپاه سالاران علم و عقلمند».

(هجویری، ۱۳۷۱، ص ۴۱۵)

نویسنده آب انبار با درنگ و تأمل در زوایای یک حکایت کوتاه قابوس‌نامه و باریک‌نگری در تمام اضلاع آن و ایجاد نقبی در

دل آن سخن هزار ساله عنصرالمعالی، به آبخور زایا و گوارایی دست یافت و دیگر اینکه در جایگاه شیخ مکتب خانه نیز از این شیوه

به زیبایی بهره برده است.

در زبان آموزی یکی از نخستین درگاه‌های آموزش و یادگیری، چشم است. چشم یکی از آفرینش‌ها و ائشاهای آفریدگار است،

بدان‌سان که در قرآن کریم آمده است : هوالذی أنشأ لکم السمع والابصار والأفئدة (مؤمنون ۷۸).

چشم مانند هر عضو دیگر بدن نیاز به تربیت و پرورش دارد تا به پایه و مایه‌ای برسد. اگر این نرمش دیداری در پروردگی چشم

به کار آید، خوب دیدن به مهارت‌های دیدن انتقادی، عبرت‌اندوزی و درس‌آموزی چشمی و سواد دیداری می‌انجامد و دریا و اقیانوس

ذهن و دامنه زبان زبان‌آموز را فراخ و فربه می‌سازد.

دو چشم، چونان دو جوئیبار هستند که به درون ذهن سرازیراند، چشمان، درون ریز هستند زیرا نموده‌ها و نگاره‌های دیداری

و نمادها و نشانه‌های خطی و نوشتاری دنیای بیرون ذهن و زبان را به جهان درون می‌برند. شگردهای تربیت سواد بصری عبارت‌اند

از : درنگ در پدیده‌های دیداری و محسوس، باریک‌نگری، ریزینی و دقت، پرسش درباره پدیده‌های پیرامونی، دگرگونه دیدن و...

۳— گشودن چشم حس و عاطفه : یکی از لطیف‌ترین و نازترین کارهای که شیخ مکتب دار به هنگام درس انجام می‌دهد، به

بازی و تماشا کشاندن حواس و عواطف کودکان در کنار و همراه با آموزش رسمی است، یعنی پرورش حس و عاطفه به کمک سکوت،

سکوتی که سرشار از نکته‌هاست و گوش سپردن به آوای طبیعت. «علم با مشاهده آغاز می‌شود. مشاهده عبارت است از ادراک

چیزها و رویدادها و روابط میان آنها با واسطه حواس سالم و به کمک ابزارهایی که بر دامنه و دقت حواس می‌افزایند. بنابراین تعریف،

و برخلاف تصور غلط معمول که فقط ادراک از راه حس بینایی را مشاهده می‌پندارند، آنچه از راه هر یک از حواس ادراک شود،

مشاهده است. شنیدن صدا مشاهده است، چشیدن خوراکی مشاهده است، بوییدن گل مشاهده است، تشخیص زبری و نرمی، سردی

و گرمی اشیا نیز مشاهده است... مشاهده نخستین مرحله پژوهش علمی است... نکته مهم این است که مشاهده درست، هنری بسیار دشوار است؛ قدرت مشاهده درست پس از تمرین طولانی و ارتکاب خطاهای بسیار حاصل می شود». (بهزاد، ۱۳۹۰، صص ۱۲ و ۱۳)، شیوه‌ای که امروزه برای پرورش مهارت‌های زبانی و آفرینشگری ذهن و زبان کودکان در فرایند یاددهی - یادگیری و کاربست روش تازه و برانگیزاننده، بسیار ضروری است. به نمونه زیر، از این دید، توجه کنید :

«شیخ مکتب خانه بر تشکچه نشسته بود و بر بالش تکیه داشت. کودکان نیز بر تشکچه‌های خویش بودند و سر در کتاب حافظ داشتند. قرآن خوانده بودند و شیخ گفته بود : اکنون به آواز گنجشکان گوش می‌دهیم.

کودکان در سکوت، به آواز گنجشکان درخت مکتب خانه، گوش می‌دادند. عادت بود، میان دو درس، سکوت بود و گوش دادن به جیک جیک گنجشکان که فراوان بودند بر درخت. غوغا می‌کردند گنجشکان. عجب بود که هنگام درس، ساکت بودند. سر بر بال و سینه می‌گذاشتند. در خود بودند هیچ صدایی نبود، جز صدای شیخ ...

شیخ لبخند زد و گفت : به آواز گنجشکان گوش کن، هزاران سخن در آوازشان است. گوش کن، می‌شنوی.

ممنون ساکت شد. کودکان او را می‌دیدند که همه وجودش گوش شده است. گنجشکان غوغا کردند.

از درخت برخاستند و در هوای مکتب چرخ زدند و بازگشتند و بر شاخه‌ها نشستند. ممنون سر برگرداند، گنجشکان را دید. گنجشکان در شاخه‌ها گفت و گو می‌کردند.

شیخ گفت : چه می‌شنوی؟ بر کودکان بازگو. ممنون برخاست، رو کرد به کودکان با صدای بلند گفت :

برگ درختان سبز در نظر هوشیار هر ورقش دفتری است معرفت کردگار»

(صص ۴۷ و ۵۱)

۴- شگرد قصه پردازی : مرادی همانند مولوی در مثنوی معنوی که پیوسته، زنجیره حوادث را به هم می‌پیوندد و داستانی در دل داستان دیگر می‌آورد، در چند بخش آب انبار از این شیوه بهره گرفته، به گونه‌ای که از قسمت ۱۸ به بعد، چهار قصه درونی را در ادامه پیوستار داستانی خود گنجانده است. (صص ۱۱۴، ۸۸، ۸۵ و ۱۴۰)

فرجام سخن و نتیجه

سخن پایانی این که، داستان آب انبار نشان‌دهنده منحنی دگردیسی شخصیت‌ها و فروشکستن، برخاستن و فرارفتن است. این فرایند دگر شدن و تحول، از فرودستان به فرادستان جامعه، راه یافت، آن چنان که در واپسین پاره داستان می‌خوانیم : «حاکم پس از برآمدن از آب انبار، سربه آسمان بلند کرد و لب جنبانید و نجوایی کرد با خود. دل و سینه اش سبک شد». (ص ۱۵۳)

سخن دیگر آنکه، آب انبار تصویرگر فضای تعلیم و تربیت مکتب خانه‌ای و غلبه ادب نفس در آن فضای تربیتی بر ادب درس و البته در فضای تأدیب است، شیخ در میان کودکان است و نقاب بر چهره ندارد اما میان آنها فاصله است. این داستان همچنین، اوج‌گیری اندرونی نویسنده و یک تعالی شخصیتی و لعل شدگی وی را در طول سالیان نیز نشان می‌دهد. به نظر می‌آید مرادی کرمانی توانسته است تار و پود بومی نویسی و سفر در خاطرات کودکی را پشت سر بگذارد و از حیرت و عادت رها گردد، «هرکس هرچه ببیند، اول حیرت و کم کم عادت می‌کند» (ص ۱۳۸) و خود را به سراچه حکمت و معرفت برساند و مشربی از آیین فتوت و جوانمرد پیشگی را برگزیند.

نیایش

اهداف آموزشی

- تقویت اهمّیت و باور نسبت به حمد و ستایش الهی
- توانایی ارتباط دوستانه و صمیمی با پروردگار
- آشنایی با صفات و ویژگی‌های خداوند

روش پیشنهادی تدریس

این درس را می‌توان به روش کارایی تیم تدریس کرد. که در درس‌های پیشین بدان اشاره شد. ابتدا گروه‌بندی انجام می‌گیرد. از اعضای هر گروه می‌خواهیم شعر را به صورت فردی صامت خوانی کنند. پس با طرح پرسش‌هایی دانش‌آموزان را به بررسی دقیق درس دعوت می‌کنیم. هر دانش‌آموز به صورت فردی پاسخ خود را به کلاس عرضه می‌کند. پرسش‌ها مجدداً مطرح و دانش‌آموزان در گروه درباره آنها بحث، بررسی و مشورت می‌کنند. پس از خواندن دقیق معلّم با استفاده از پخش شعر همراه موسیقی، چند نفر از دانش‌آموزان شعر را می‌خوانند. جمع‌بندی درس با بهره‌گیری از نظرگاه‌های دانش‌آموزان و معلّم انجام می‌گیرد.

نکات مهم درس

- سرانجام هر کتابی به نیایش پروردگار مزین می‌گردد. در پایان کتاب فارسی نیز درس نیایش قرار گرفته است. این درس به صفات الهی و نیازمندان به پروردگار می‌پردازد.
- قالب شعر مثنوی است.
- نیایش در لغت به معنای دعا و آفرین است. نیایش کردن به معنای دعا کردن، عبادت کردن، آفرین گفتن و ستایش کردن است.
- نیایش در شعر شاعران:

– شب تیره تا بر کشد روزچاک نیایش کنم پیش یزدان پاک

(فردوسی)

– موبد موبدان پیش ملک آمدی و ستایش نمودن و نیایش کردی او را...

(نوروزنامه)

– به طاعت خانه شد خسرو کمر بست نیایش کرد یزدان را و بنشست

– نیایش نمودند چون بندگان به پیش کیان شاه فرخندگان

(دقیقی)

- نیایش «خدایا جهان پادشاهی تورااست» اثر نظامی گنجوی است که اصل این شعر در شرفنامه موجود است. بخش‌هایی از نیایش اثر نظامی گنجوی :

نیایش

خدایا جهان پادشاهی تورااست	زما خدمت آید خدایی تورااست
پناه بلندی و پستی تویی	همه نیستند آنچه هستی تویی
تویی کاسمان را بر افراختی	زمین را گذرگاه او ساختی
تویی کافریدی ز یک قطره آب	گهرهای روشن‌تر از آفتاب
تو آوردی از لطف جوهر پدید	به جوهر فروشان تو دادی کلید
جواهر تو بخشی دل سنگ را	تو در روی جوهر کئی رنگ را
حسابی کزین بگذرد گم‌هیست	ز راز تو اندیشه بی آگهیست
که چندان که اندیشه گردد بلند	سر خود برون نورد زین کمند
نبود آفرینش تو بودی خدای	نباشد همی هم تو باشی به جای

(نظامی)

زاویه دید

زاویه دید یا زاویه روایت روشی است که نویسنده با آن مصالح و مواد داستان خود را به خواننده ارائه می‌کند و در واقع رابطه نویسنده با داستان را نشان می‌دهد.

تقسیم‌بندی‌های مختلفی از لحاظ زاویه دید انجام شده است که یکی از این تقسیم‌بندی‌ها به شرح زیر است :

۱- من روایتی : من راوی نویسنده در حکم روایت‌کننده داستان است مانند چارلز دیکنز در دیوید کاپرفیلد.

۲- زاویه دید سوم شخص : گروه دوم داستان‌هایی است که از زاویه دید سوم شخص به داستان می‌نگرد و نویسنده رفتار و اعمال و گفتار شخصیت‌های داستان را برای خواننده گزارش می‌دهد. نویسنده عقل کل داستان است و به خود اجازه می‌دهد که نسبت به هر چیزی نظر بدهد. مانند داستان «کلیدر» محمود دولت‌آبادی.

۳- دانای کل محدود : در این شیوه نویسنده به خود حق نمی‌دهد که در قالب همه شخصیت‌های داستان برود. بسیاری از رمان‌های مشهور معاصر از جمله پیرمرد و دریا اثر همینگوی با چنین زاویه دیدی نگاشته شده‌اند.

زاویه دید رمان «سو و شون» سیمین دانشور نیز چنین است.

«... مگر چه گفت که هم سکوت کردند و به او خیره شدند؟ او احساس کرد واقعاً چیزی در درونش شکست و فرو ریخت...»

(سووشون - سیمین دانشور)

۴- زاویه دید نمایشی : در این مورد تقریباً داستان به‌طور کامل گفت‌وگو است و نشان‌دهنده اعمال و رفتار بیرونی

شخصیت‌هاست.

«فرمانده گفت : حتماً میان خودشان نزاع شده. حتماً سرتقسیم پول دعوا کرده‌اند.»

(داشتن و نداشتن - همینگوی)

۵- روایتِ نامه‌ای : روایتِ نامه‌ای در موردِ رمان‌هایی است که بر اساس مجموعه‌ای از نامه‌ها تدوین یافته. این روش در قرن هیجدهم رواج داشته است.

اول اکتبر ۱۹۳۸ : «نامه‌ات هم اکنون به دستم رسید و بس که خوشحالم کرد بی‌درنگ خواستم جواب بنویسم. کار زمین را امروز تمام کردیم گرچه باران انگورها را خراب کرده ولی محصول خوب است.»

(از آن سوی دیوار)

۶- زاویه دید سیال ذهن : نویسنده با زاویه دید دوم شخص مستقیماً شخصیت یا شخصیت‌های داستانش را مورد خطاب قرار می‌دهد و داستان را روایت می‌کند. و گاه زاویه دید دوم شخص به اول شخص تبدیل می‌شود :

«همان شب خوابی دیده بودی : یک پرنده آبی با پرهای نقره فام و سخت زیبا، سحرگاهان در آسمان پرواز می‌کرد. ناگهان به

پایین سرازیر شده بود، ...»

کتاب نامه

- آذری نجف آباد، الله وردی، ۱۳۸۰، «پرورش یادگیری و آموزش‌کاوی سمعی و بصری زبان عربی پایه»، مجله علوم انسانی دانشگاه سیستان و بلوچستان، شماره ۱۸، ۱۳۸۰
- آذریزدی، مهدی، قصه‌های برگزیده از مرزبان نامه، بازنویسی، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۰
- ابن‌یمین فریومدی، ۱۳۴۴، دیوان اشعار، به تصحیح و اهتمام حسینعلی باستانی راد، انتشارات سنایی، چاپ اول، تهران
- اعتصامی، پروین، دیوان اشعار، با مقدمه ملک الشعراء بهار، انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۸۶
- اکبری شلدره، فریدون و همکاران، روش‌های نوین یاددهی — یادگیری و کاربرد آنها در آموزش، انتشارات فرتاب، تهران، چاپ چهارم، ۱۳۹۰.
- امین پور، قیصر، گزینه اشعار امین پور، انتشارات مروارید، چاپ ششم، تهران، ۱۳۸۲
- باقریان، سیدرضا و جمعی از نویسندگان، نیایش نامه (مجموعه شش جلدی) گزیده‌ای از نیایش‌های منظوم و منثور ایران و جهان، ناشر مؤسسه فرهنگی، دین پژوهی بشر، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۷
- بهار، محمد تقی، دیوان ملک الشعراء بهار، انتشارات توس، ۱۳۶۸
- بهزاد، محمود، ۱۳۹۰، مشاهده، ماهنامه آموزشی رشد معلم، دوره سی‌ام، آبان ۱۳۹۰، شماره بی‌دری ۲۶۰، صص ۱۲ و ۱۳.
- بهمن بیگی، محمد، اگر قره قاج نبود، انتشارات قشقای، شیراز، چاپ ششم، ۱۳۸۸
- بهنام‌زاده، داستان‌های کوتاه از نویسندگان ناشناس، عشق بدون قید و شرط، تهران، پژوهش، ۱۳۸۲
- بیهقی، ابوالفضل، تاریخ بیهقی، به کوشش علی اکبر فیاض، نشر جام، چاپ چهارم، ۱۳۷۳
- پور وهاب، محمود، مرام خوبان (مجموعه آسمان چه می‌گوید)، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران، چاپ اول، ۱۳۹۰
- داودی، حسین، درس املا و شیوه نامه تصحیح آن، انتشارات مدرسه، چاپ سوم، ۱۳۸۴.
- رحیمی‌نژاد، ویدا و نجفی پازوکی، معصومه، می‌خواهم بنویسم، از جمله به پاراگراف، انتشارات رهنما، چاپ اول، تهران، ۱۳۹۰
- ریکور، پل، ۱۳۷۸، زندگی در دنیای متن، شش گفت‌وگو، یک بحث، ترجمه بابک احمدی، نشر مرکز، چاپ دوم، تهران
- سعدی، مصلح بن عبدالله، کلیات سعدی، تصحیح محمد علی فروغی، انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۷۶

- سعدی، مصلح بن عبدالله، گلستان سعدی، تصحیح غلامحسین یوسفی، انتشارات خوارزمی، چاپ چهارم، تهران، ۱۳۷۴
- سید عبدالمجید، حیرت سجادی، دو یست داستان تاریخی از صد کتاب، چاپ اول، نشر پایا، ۱۳۷۷
- صادقی، علی اشرف و زندی مقدم، زهرا، فرهنگ املائی خط فارسی، نشر فرهنگستان زبان و ادب فارسی، تهران، ۱۳۸۵
- صفا، ذبیح الله، گنج سخن (منتخب آثار شاعران بزرگ پارسی گوی)، انتشارات ققنوس، چاپ هشتم، ۱۳۶۳
- صفا، ذبیح الله، گنجینه سخن (منتخب آثار پارسی نویسان بزرگ)، امیرکبیر، چاپ چهارم، ۱۳۶۷
- صفی، فخرالدین علی، لطایف الطوائف، ناشر مؤسسه فرهنگی اهل قلم، چاپ دوم، تهران، ۱۳۸۲
- عمید، حسن، فرهنگ فارسی، انتشارات امیرکبیر، چاپ هشتم، ۱۳۷۵
- عنصر المعالی، کیکاووس ابن اسکندر، قابوس نامه، به اهتمام و تصحیح، غلامحسین یوسفی، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ هفتم، تهران، ۱۳۷۳
- غزالی، امام محمد، کیمیای سعادت، تصحیح حسین خدیو جم، انتشارات علمی فرهنگی، چاپ نهم، ۱۳۸۰
- فردوسی، ابوالقاسم، شاهنامه (نامه باستان)، به کوشش میرجلال الدین کزازی، انتشارات سمت، ۱۳۸۸
- کیکاووس، عنصر المعالی، قابوس نامه، به تصحیح غلامحسین یوسفی، انتشارات علمی فرهنگی، چاپ هفتم، ۱۳۸۵
- محمدی، حسنعلی، از بهار تا شهریاری، انتشارات فرتاب، تهران، چاپ پنجم، ۱۳۸۹
- مرادی کرمانی، هوشنگ، آب انبار، انتشارات معین، چاپ اول، ۱۳۹۱
- معین، محمد، فرهنگ فارسی، انتشارات امیرکبیر (مجموعه شش جلدی)، چاپ هشتم، ۱۳۷۱
- موسوی گرمارودی، علی، تا محراب آن دو ابرو، شرکت انتشارات سوره مهر، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۸
- منشی، نصرالله، کلیده و دمنه، تصحیح مجتبی مینوی، انتشارات امیرکبیر، تهران، چاپ دوازدهم، ۱۳۸۲
- مولوی، جلال الدین، محمد، مثنوی معنوی، تصحیح نیکلسون، انتشارات مولی، تهران، چاپ هشتم، ۱۳۷۰
- نظامی، حکیم الیاس، خمسة نظامی، به کوشش وحید دستگردی، انتشارات علمی، بی تا
- هجویری، علی بن عثمان، کشف المحجوب، تصحیح ژوکوفسکی، انتشارات طهوری، چاپ دوم، تهران، ۱۳۷۱
- هراتی، سلمان، مجموعه کامل شعرهای سلمان هراتی، نشر دفتر شعر جوان، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۰
- همایی، جلال الدین، فنون بلاغت و صناعت ادبی، جلد اول، انتشارات توس، چاپ سوم، تهران، ۱۳۶۴
- یونسی، ابراهیم، هنر داستان نویسی، انتشارات نگاه، چاپ دوم، ۱۳۷۹.

